

Hilâfet Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Politikası

Hizb-ut Tahrir
Neşriyatındandır

**Hilâfet Devleti'nde
Sağlık Hizmetleri Politikası**

**Hizb-ut Tahrir
Neşriyatındandır**

Bu Kitap Hizb-ut Tahrir Neşriyatındandır

- Birinci Baskı-

Zilhicce 1443

Temmuz 2022

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ وَالَّذِي [يُمَيِّنُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ]
**O'dur. Beni yediren de içiren de O'dur. Hasta oldu-
ğumda bana O şifa verir. Beni öldürecek, sonra da diril-
tecek O'dur."** [Şuara Suresi 78-81]

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
GİRİŞ.....	13
GÜNÜMÜZDE SAĞLIK HİZMETLERİ GERÇEKLIĞİ, HİLÂFET DEVLETİ'NDE SAĞLIK HİZMETLERİNİN TEMELLERİ VE AMAÇLARI.....	17
Dünyadaki Sağlık Hizmetleri Gerçekliği	17
Kötü Sağlık Hizmetleri, Dünyada Hüküm Süren Kapitalist Uygarlığın Kötülüğünden Kaynaklanıyor	17
Dünyada Sağlık Hizmetlerindeki Çöküşün Belirtileri.....	18
Sağlık Hizmetlerini Etkileyen En Önemli Faktörlerin Yozlaşmışlığı.....	21
Koronavirüsün ve Dünyadaki Sağlık Sistemlerinin Yansımaları.....	24
İslâm'ın Sağlık Hizmetleri ile İlgili Hususlarda İnsan ve Topluma Bakışı	25
İslâm'a Göre Sağlık ve Sağlık Hizmeti.....	28
İslâm'a Göre Sağlık.....	28
İslâm'da Sağlık Hizmetleri	29
Hilâfet Devleti'nde Sağlık Hizmetlerinin Esasları.....	32
İslâm Felsefesi, Madde ile Ruhun Mezcedilmesidir.....	32
İslâm'ın Sorunların Tedavisine Bakışı.....	33
İşlerin Güdümünde Tebaanın Bireylerine Eşit Bakış	33
Yönetim Merkeziyetçidir, İdare Merkeziyetçi Değildir	33
Maslahatların Yönetimi Basitlik, Hızlılık ve Yeterliliğe Dayalıdır	33
Devlet, Tüm Tebaanın Temel İhtiyaçlarını Güvence Altına Alır ve Lüks İhtiyaçlarını Elde Etmelerine Olanak Sağlar	34
Ekonomik Soruna Bakış	34
Acil Durumlarda İşlerin Güdümü.....	35
Hilâfet Devleti'nde Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı	36
Hilâfet Devleti'nde Sağlık Hizmetlerinin Genel Amaçları	38
Beden Sağlığını Korumak	38
Psikolojik Sağlığı Korumak	38
Halk Sağlığını Korumak	39
Sağlık Hizmetlerinin Tüm Tebaayı Kapsayıcılığı.....	40
Ücretsiz Sağlık Hizmetleri	40
Sağlık Bilimlerinde Üstünlük ve Gelişme.....	40
Afet ve İstisnai Durumlarla Başa Çıkmak İçin Hazırlıklı ve Teyakkuzda Olmak	41
Sağlık Hizmetleri Politikasını Uygulamak İçin Bir İdari Sistem Geliştirmek	42
HİLÂFET DEVLETİ'NDE HALK SAĞLIĞI HİZMETLERİ	43
Halk Sağlığının Genel Çerçevesi.....	43
Halk Sağlığı Hizmetleri Alanında Merkeziyetçi Olmayan İdari Sistemin Önemi	43
Halk Sağlığına Dayalı Entegre Politikalar Oluşturmak.....	44
Gıda, Beslenme ve Gıda Güvenliği.....	44
Gıda ve Dengeli Bir Beslenme Sistemi Sağlamak	44
Hilâfet Devleti'nde Gıda Güvenliğini Sağlamak	45
Restoran, Market ve Fabrikalarda Sağlık ve Gıda Kalitesi	46
Çevre Sağlığı.....	46
Hava Temizliği	48
Su Kalitesi	49
Gıda Güvenliği	50
Zoonotik Hastalıkların Yayılmasını Kontrol Altına Almak ve Önlemek.....	50
Orman ve Ağaçlıkları Korumak.....	51
Kanalizasyon Sistemi.....	51
Konut Ortamı İçin Sıhhi Mühendislik.....	52
Standartlar ve Denetim	52
Hilâfet Devleti'nde Sağlık Denetimi ve Hisbe Organı.....	52
Bulaşıcı Hastalık Salgınları Yönetimi.....	54
Devlette Acil Durum Olarak Bulaşıcı Hastalıklar	54
İslâm Devleti'ne Gelenlerin Sağlığını İzlemek.....	55

Bulaşıcı Hastalıklar ve Pandemiyle Mücadele - Karantina	55
Ek Önlemler	56
Acil Durumlara Hazırlık	57
Küresel Sağlık Hizmetleri	57
BİREYSEL KORUYUCU SAĞLIK HİZMETLERİ	61
Bireysel Koruyucu Sağlık Hizmetleri	61
Veri Toplama ve İslâm Devleti'nin Birey Sağlığını İzlemesi	62
Okul Hemşireliği	63
Bireysel Sağlık ve Beslenme ile İlgili Halk Eğitimi	64
Bulaşıcı Hastalıkları Önlemek	65
Nüfusu Aşlamak	66
Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar İçin Tarama Testleri - İkincil Önleme	68
Ağız ve Diş Sağlığı	68
Kadın ve Çocuk Sağlığı	69
İş Sağlığı ve Güvenliği	70
Bireysel Sağlık Hizmetleri - Bireylere Ait Tedavi Harcamaları	71
Hilâfet Devleti'nde Bireylerin Sağlık Harcama Giderleri, Toplumda İslâmi Sistemlerin Uygulanması	
Nedeniyle Kapitalist Dünyaya Nazaran Daha Azdır	71
Devlet, İhtiyacı Olan Herkese İlaç Temin Edecek ve Etkili İlaçlardan Yoksun Hastalıklar İçin Yeni Tedaviler	
Bulmak İçin Çalışacaktır	72
Şifa Allah Azze ve Celle'dendir	74
Müslüman'ın Tedavi Olması Mendup Olduğu Gibi Hastalığa Sabretmesi de Caizdir	74
Tedavi Arayışı, Tıp veya Tedavi Teriminin Geçerli Olduğu Her Şeyi Kapsar	76
Akıl Hastalığının Tedavisi, Bedensel Hastalığın Tedavisi Gibidir	77
Akıl Sağlığını Tedavi Metodolojisi	78
Değerlerle İlgili Akıl Sağlığı Sorunları ve Toplumsal Sorunlar	78
Bireylere Tedavi Sağlaması Devletin Görevidir	79
Hilâfet Devleti'nde Terapötik Sağlık Hizmetlerini Düzenleme Modeli	79
Kamu ve Özel Sektör	81
İyileşme ve Rehabilitasyon Döneminde Yardım	82
Ailelerinin Yardım Edemeyeceği Durumdaki Engelli, Yaşlı, Yaralı ve Zihinsel Özürlülere Hizmet ve	
Yardım	83
Tüm Müslümanları Zayıflara Yardım Etmeye Teşvik Etmek	85
Kan Bankası ve Türevleri	85
Terapötik Önlemlerde Teknoloji ve Tıp Endüstrisi	89
SAĞLIK HİZMETLERİ İDARİ SİSTEMİ	91
Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	91
İslâm Devleti'nde Sağlık Hizmetleri İdari Sisteminin Yapısı	92
Bilgi Bankaları, Divanlar (Kayıtlar) ve Dijital Kişisel Dosyalar	93
Sağlık Hizmetleri Kalite Güvencesi	93
İslâm Devleti'nde Sağlık Hizmetlerinin Tüm Yönlerine İlişkin Şer'î Standartlar ve Hükümler Belirleyen	
Uzman Komiteleri	94
Medya Departmanı ile İrtibat Hâlinde Bilinçlendirme, Eğitim ve Sağlık Rehberliği	95
SAĞLIK HİZMETLERİ MESELELERİ VE KURALLAR	97
Tıp Eğitimi, Yardımcı Sağlık Meslekleri ve Bilimsel Araştırma	97
Tıp Eğitimi	97
Doğru Bir Şekilde Eğitilmiş Doktor, Hemşire ve Diğer İşgücünü Sağlamak	97
Hemşirelik ve Diğer Sağlık Meslekleri	97
Tıp Eğitimi ve Sağlık Hizmetlerinde Mesleki Rehabilitasyon İçin Müfredat Geliştirmek	98
Eğitimde Yeterlilik	99
Bilimsel Araştırma ve Devam Eden Tıp Eğitimi	99
Mesleki Gelişim ve Devam Eden Eğitimle Standartları Korumak	100
Diğer Ülkelerden Mezun Olan Doktorlara Lisans Vermek	100
Standartların, Tıbbi ve Sağlık Sorumluluğunun İzlenmesi	100
İslâm Devleti'nde İlaç ve İlaç Sanayisi	102
Eczane ve İlaç	102

İslâm Devleti'nde İlaç Sanayisi	103
Afetler ve İstisnai Durumlar.....	104
Afet ve Acil Durum İdaresi	104
Afet Kavramı	105
Müdahale Edilmesi Gereken Başlıca Afetler	105
İlk Yardım ve Kaza Merkezleri	109
Tıp Etiği, Tıbbi Sorumluluk ve Yanlış Uygulama.....	110
İslâm'da Tıp Meslek Etiği	110
Müslüman Sağlık Hizmeti Uygulayıcısının Etiği	111
Sağlık Hizmetleri Çalışanının Hastalara Karşı Görevleri.....	112
Tıbbi Sorumluluk, Tıbbi Malpraktis ve İhmal.....	112
Tıbbi Mesleki Sorumluluk	112
Tıbbi Malpraktisin Tanımı	113
İslâm Devleti'nde Sağlık Hizmetlerinin Tarihçesi.....	113

ÖNSÖZ

Hamd Allah'a mahsustur. Salat ve selam Rasulullah'a, O'nun âline, ashabına ve O'nu dost edinenler üzerine olsun.

Bu kitap, bilgileri derleyen, bu bilgileri kontrol edip tahkik eden ve konularını tamamlayan bazı kardeşlerin gayretlerinin bir ürünüdür... Nitekim kitapta da açıkça görüldüğü gibi iyilikle parlayan, ışıldayan bir kitap olması için bize gözden geçirmekten, incelemekten, sonra düzeltip bazı paragrafları silmekten başka bir şey bırakmamışlardır.

لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ، فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ الدَّاءِ بَرَأَ [Alak Suresi 5] ve [عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم] [Müslim] **"İnsana bilmediğini öğretti."** **"Her derdin bir devası vardır. Eğer o derdin ilacı bulunursa Allah'ın izniyle o hastalık iyileşir."** [Müslim] hadisiyle her derde şifa indiren Allah'a hamdediyoruz.

Çok ihsan eden ve çok merhamet eden Allah, üzerimizdeki nimetini tamamladı.

[وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي غُفْوِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً] **"Kim boynunda biat halkası olmadan ölürse cahiliye ölümüyle ölmüş olur."** [Müslim] hadisi mucibince cahiliye ölümüyle ölmeyelim diye bizi Allah'ın şeriatıyla yöneten ve [الْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **"İmam çobandır ve sürüsünden sorumludur."** [Buhari] hadisi gereğince de sağlığımızda, esenliğimizde, şeref ve haysiyetimizde Allah'ın emrettiği şekilde işlerimizi görüp gözeten bir imam ve halifeye biat etmemizi bize farz kılan Allah'a hamd olsun. İşte böylece hem dünyada hem de ahirette kurtuluşa ermiş oluruz. [وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ] **"İşte büyük kurtuluş budur!"** [Nisa Suresi 13]

Sonuç olarak bu kitapta emeği geçen tüm kardeşlerimizin mükâfatını tastamam vermesini Allah *Subhânehû ve Teâlâ* dan niyaz ediyoruz. Yüce Allah doğru söylemiştir: [وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى وَأَنْ سَعْيُهُ سَوْفَ يُرَى ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى] **"İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir. Sonra çalışmasının karşılığı kendisine tastamam verilecektir."** [Necm Suresi 39-41]

Son olarak Allah'ım Sen'den bize öğrettiklerini bizler için faydalı kılmanı, bize fayda verecek şeyleri bizlere öğretmeni ve ilmimizi artırmanı diliyoruz. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

27 Zilhicce 1443

26 Temmuz 2022

GİRİŞ

Bu kitap, Allah'ın izniyle yakında kurulacak Hilâfet Devleti'nin izleyeceği sağlık politikasını anlatıyor. Hilâfet Devleti, İslâm'ı yönetim ve idarede kapsamlı, köklü ve inkılabi bir şekilde uygulamak ve Müslümanların hayatında egemen kılmak için, Hizb-ut Tahrir'in kurulduğu ilk günden itibaren ümmet ile birlikte kurmak için gayret, özveri ve samimiyetle çalıştığı bir devlettir. Böylece Müslümanlar ve tüm dünyanın, zulüm, sefalet ve bedbahtlıktan kurtulmanın özlemini çektikleri gerçek değişimi hissedecekleri yeni bir çağ başlayacaktır.

İnsanlık, İslâm'ın hayat sahasından kaybolmasından, küfür akide ve yozlaşmış sistemlerinin egemen olmasından bu yana çok acı çekmektedir. Söz konusu küfür akideleri, gerek komünizmin bir parçası olduğu sosyalizm olsun gerekse demokrasinin bir parçası olduğu kapitalizm olsun, insanı akidesinde, hayatında ve geçim kaynağında en dip noktaya sürüklemiştir. Kapitalizmin bir parçası olan ve dünyanın içine işleyen demokrasinin artık kusurları ve kötülükleri insan için açığa çıkmıştır. Katliam, yerinden etme, göç ile birey ve toplumun en temel haklarından olan yiyecek, giyecek, barınak, eğitim, sağlık ve güvenlikten yoksunluk demokrasinin kötülüklerinden ve ayıplarındandır.

Hilâfet Devleti'nin Allah'ın izniyle uygulayacağı idari sistemler arasında, tüm tebaanın sağlığını ve esenliğini korumayı amaçlayan sağlık sistemi de vardır. Bu alandaki üstünlük ve eşsizliği ile Hilâfet, dünya ülkelerinin en ön saflarında yer alacaktır. Dünya, İslâm'ın mükemmel uygulamasını ve insanların işlerinin güdümü konusundaki samimiyeti görecektir. Bu, İslâm'a girmek, yönelmek ve dünyayı kullara kulluktan, kulların Rabbine kul yapmak, dinlerin zulmünden, İslâm'ın adalet ve rahmetine, dünyanın darlığından, dünya ve ahiretin genişliğine kavuşturmak için bir çağrı mesabesinde olacaktır.

Bu kitapta, sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve halkların en temel unsurlarından yoksunluğu açısından dünya ülkelerinin yaşadığı gerçekliğe değineceğiz. Aynı zamanda maddi değerler, başta sağlık hizmetleri olmak üzere sorunların tedavisinde temel kılındığı, kapitalist sistemle ilişkili yozlaşmanın nedenlerini açıklayacağız. Tıp ve sağlığı koruma alanlarındaki bilimsel ve teknolojik ilerlemeye rağmen sağlık hizmetleri yozlaşmıştır. Çünkü bu hizmetler, genellikle yüksek maliyet, maddi kazanç ve yoksulların değil zenginlerin tedavisiyle ilişkilendirilmiştir.

Ardından İslâm perspektifinden sağlık ve sağlık hizmetleri kavramını, halife ve İslâm Devleti'nin bu konudaki sorumluluğunu, ilgili şer'î hükümleri ve İslâm Devleti'nin sağlık hizmetlerini yerine getirmek için kullandığı yol ve yordamları açıklayacağız. Hilâfet Devleti, tüm tebaaya ücretsiz sağlık hizmetleri sunmakla yükümlüdür. Çünkü sağlığı korumak, bu hizmetin devlet hazinesine maliyeti ne olursa olsun, tüm insanlar için temel bir ihtiyaçtır. Hilâfet, sağlık sorununu ekonomik değil, insani bir sorun olarak görür. O yüzden en iyi ve en mükemmel şekilde sağlık hizmetlerini sağlamayı amaç edinir.

Sonra kitap, havası, suyu ve gıdası gibi tüm unsurlarıyla insanın içinde yaşadığı çevre sağlığı ile ilgili olarak toplum sağlığını ele alıyor. Bu sağlık hizmetleri, devlet düzeyindeki politikalar ile sağlığı güçlendirmeyi amaçlar. Zira halk sağlığı hizmetleri genellikle tedaviden çok hastalıkların önlenmesine odaklanır. Çünkü önleme, sağlık hizmetlerinin en önemli, en faydalı ve en verimli bölümlerinden biridir ve tebaayı, sağlık standartlarını korumak gibi halk sağlığına yönelik tehlikelerden korumayı içerir. Hilâfet, tebaasının, insan onuruna ve esenliğine yakışır sağlıklı, onurlu bir yaşam sürmesi için bu standartları en iyi uluslararası standartlar hâline getirmek için her türlü çabayı gösterecektir.

Daha sonra kitap, Hilâfet'teki koruyucu tıbbı, bireysel sağlık perspektifinden ele alıyor, birinci veya ikinci basamak koruma gibi bireysel sağlık koşullarını etkileyen toplum sağlığı önlemlerine, hastalıktan koruma veya hastalığın ortaya çıkma ihtimalini azaltmakla ilgili tüm tedbirler üzerinde odaklanıyor. Bunu gerçekleştirmek için hastalar ve gerekli olan veri tabanının oluşturulması, tarama testleri, hastalığa yakalananların takibi ve yönetimi gibi çalışmalar yapılır. Ayrıca koruyucu tıp, okul hemşireliği, ağız ve diş sağlığı, kadın ve çocuk sağlığı merkezleri, iş sağlığı, aşılar, salgınların takibi ve tam vaktinde önleme gibi toplumda belli gruplar için gerekli sağlık hizmetlerini de ele alıyor.

Hastalığa yakalanan bireylerin sağlık ihtiyaçlarını karşılamak ve bireylerin tedavisi için etkili sistemler geliştirmek Hilâfet Devleti'nin sorumluluğundadır. Bu, tedavi amaçlı kullanılan klinik, hastane ve kamu tesisleri sağlamayı içerir. Çünkü tıbbi tedavi, kamu maslahatının ve devletin üstlenmesi gereken kamu tesislerinin önemli bir parçasıdır. Sağlık hizmetleri tedavisi, kademeli aşamalarla sunulur. Önce birinci basamak sağlık merkezleri, ardından yerel hastanelerde ikinci basamak sağlık hizmetleri, son olarak da hastaların sağlık ihtiyaçlarına göre yeterli sayıda doktor, yardımcı tıp uzmanı ve tedavi hizmetinin kolay, hızlı ve verimli bir şekilde verilmesini sağlayan en son ekipman ve malzemeler ile donanımlı merkezi hastanelerde sağlık hizmetleri tedavisi sunulur. Ayrıca hastanın iyileşme sürecine, güçsüzlere, yaşlılara ve engellilere hizmette özen gösterilir.

Hilâfet Devleti'ndeki sağlık sistemi, birtakım şer'î hükümler ve sağlık hizmetleriyle ilgili idari yasalardan oluşmaktadır. Sağlık hizmetleri idari yasası, veliyyu'l-emrin, sistemin uygulanması ve amacına ulaşması için etkili gördüğü mubah üslup ve araçlardır. Hilâfet Devleti'nde sağlık hizmetleri idari sistemi, basitliğe, sağlık hizmetleri ve tedavinin sağlanmasında hızlılığa ve yönetimi üstlenen kişilerin yeterliliğine dayanır.

Sağlık Dairesi Genel Müdürü başkanlığındaki Halk Sağlığı Dairesi, toplum ve bireylere sunduğu koruyucu, tedavi edici ve kontrol edici sağlık hizmetleri ile Hilâfet Devleti'nde sağlık hizmetleri politikasını yönetir, uygular ve halk sağlığını korur, kendisine bağlı tüm daireleri ve departmanları denetler.

Her daire ve departmana hem onlardan hem de onlara bağlı şube ve bölümlerden doğrudan sorumlu bir müdür atanır. Halk Sağlığı Departmanı ayrıca kalite kontrolü sağlar, sağlık hizmetleri planlarının uygulanması için stratejiler hazırlar. Uzman komiteleri ile tıp eğitimi, sağlık eğitimi ve tıbbi sorumluluklar için gerekli standartların geliştirilmesini denetler. Afet yönetimi gibi gerektiğinde sağlık hizmetleri unsurlarının uygulanmasına katılan diğer devlet kurumlarıyla da koordinasyon hâlinde olur.

Yine kitap, aralarında tıp eğitimi ve müfredatı, tıp meslekleri ve uzmanlıkları lisans kriterleri, tıp meslek etiği kuralları ve tıbbi uygulama hatası (tıbbi malpraktis) sorumluluğu olmak üzere sağlık hizmetlerini en iyi şekilde tamamlamak için tamamlayıcı konular ve kuralları ele alıyor.

Kitap ayrıca Hilâfet Devleti'nde ilaç ve ilaç sanayilerini, afet yönetimi ve ilk yardım konularını da inceliyor.

Son olarak, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in İslâm Devleti'ni kurduğundan bu yana tarih boyunca sağlık hizmetlerinin biçimi, özellikleri, hızla gelişmesi, Râşîdî Hilâfet ve Hilâfet Devleti'nin, çeşitli dönemlerinde diğer milletlerden ve uygarlıklardan eşsiz oluşu hakkında kısaca bahsediliyor. Hilâfet Devleti, bimaristanlar¹ kurdu, araştırmalar ve bilimsel çalışmalar

¹ Orta Asya Müslümanları bimaristan yerine dârülmerza, Selçuklular dârülâfiye, dârüşşifâ tabirlerini kullanmışlar, Osmanlı dârüşşifâ ile birlikte daha çok dârüssihha, şifâhâne, bimarhâne ve tumarhane kelimelerini kullanmıştr.

gerçekleştirdi. İslâmi ve İslâmi olmayan tarih kitaplarında da bahsedildiği gibi seçkin âlimler yetiştirdi.

Biz, ufukta alametleri beliren Hilâfet Devleti'nin, insana yaraşır, ileri ve seçkin bir sağlık hizmeti sunacağından eminiz. Hilâfet Devleti, İslâm akidesine dayalı ve ondan türeyen sistemlere göre uygulayacağı diğer eşsiz işlerin güdümü programlarına ek olarak en iyi sağlık hizmetlerini sunmak için bilimsel ve tıbbi başarılarından yararlanacaktır.

XIX. yüzyıldan itibaren modern sağlık kuruluşlarının tesisiyle hastahane demişlerdir. Bugünkü Arap dünyası yaygın olarak müsteşfâ kelimesini kullanmaktadır. (Müt. Notu)

GÜNÜMÜZDE SAĞLIK HİZMETLERİ GERÇEKLİĞİ, HİLÂFET DEVLETİNDE SAĞLIK HİZMETLERİNİN TEMELLERİ VE AMAÇLARI

Dünyadaki Sağlık Hizmetleri Gerçekliği

Günümüzde insanlar öyle bir uygarlıkla imtihan edildiler ki ahlaki, ruhi ve insani değerlerden yoksun bırakıldılar ve dünya faydacı maddi değerler etrafında döner hâle geldi. Dini hayattan ayıran kapitalist akidenin yaygınlaşması sonucunda karada ve denizde yozlaşma baş gösterdi. Yozlaşma, insanların bedensel, psikolojik ve toplumsal sağlıklarını etkiledi. Hastalıklar ve illetler zuhur etti. Tekelcilik ve yozlaşma, ilaç, bitkisel ilaç ve aşı üretimine hakim oldu. İnsanlar yiyecek, içecek ve kendilerine yakışır sağlıklı barınak konusunda en temel haklarından mahrum bırakıldı. Hastalıklar ve komplikasyonlarının artmasına katkıda bulunan faktörler yaygınlaştı. Önleyici müdahaleler, zengin ülkeler ve bireylerle sınırlı kaldı, yoksullar bu önleyici müdahalelerden mahrum kaldı. Sağlık sistemleri -en iyi hizmeti sunduğunu iddia eden ülkelerde bile- tüm nüfusu bu hizmetlere dahil etmedi. Bunun nedeni, sınırlı faydaya sahip sağlık sigortası sistemidir. Bu sistem sadece sağlık sigortası primini ödeyenlere sağlık hizmeti sunmaktadır.

Buna ek olarak kapitalist ülke ve kurumlardaki sağlık hizmeti sunucularının ilgisi, sağlık hizmetlerine, bakımına ve maddi kazanç ve büyük kârlar getiren ilaç endüstrisine odaklanmıştır. Hayatı koruma zorunluluğu ile bir ilgisi yoktur; zenginlerin ve zengin ülkelerin bireysel refahı ile bir ilgisi vardır. Hastalıkların ve salgınların yayıldığı dünyanın yoksul ülkelerindeki insanlar, bu hastalıkların tedavisine yönelik ilaç üretimi ile ilgili bilimsel araştırmalar yönünden özel herhangi bir ilgi görmemişlerdir. Çünkü bu, kapitalistlerin doyumsuzluğunu tatmin edecek maddi bir kâr sağlamamaktadır.

Kötü Sağlık Hizmetleri, Dünyada Hüküm Süren Kapitalist Uygarlığın Kötülüğünden Kaynaklanıyor

Kapitalist sistem, dini hayattan ayıran ve orta çözüme dayalı akidesinin yozlaşmışlığı yüzünden psikolojik, bedensel ve toplumsal sağlığı önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir. Akiyesi, insandaki büyük düğümü, akla kanaat verecek ve fitrata uygun düşecek doğru bir şekilde çözmez. Özgürlükleri serbest bırakır, ruhi, ahlaki ve insani değerlerden yoksundur ve maddi değere odaklanır. Bu da kaçınılmaz olarak ruhsal boşluk ve psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkmasına, depresyon, yalnızlık, panik, içe kapanıklık ve kaygı gibi genel psikolojik bozuklukların yayılmasına, tembellik, delilik ve intihar eğilimlerine neden olan derin psikolojik lezyonların yaygınlaşmasına yol açmaktadır.

Kapitalizmin ekonomik sorunu çözememesi, tefecilik, tekelcilik, aşırı zenginlik, aşırı yoksulluk, kötü servet dağılımı, deflasyon, kripto para büyümesi, naylon şirketler ve işsizliğin yayılmasına da yol açmıştır. Bu durum insan yaşamının sekteye uğramasına, en temel yaşam haklarından yoksun bırakılmasına, gıda, ilaç, su gibi insan hayatını ilgilendiren sanayi malları sektöründe dolandırıcılık, hırsızlık, manipülasyon ve hilecilik olgularının çoğalmasına neden olmuştur. Bu yüzden açlık, yetersiz beslenme, yetersiz beslenme hastalıkları, obezite ve obezite hastalıkları, endüstriyel atıklar ve artıklar yayılmıştır.

Genel olarak tüm servisleriyle dünyada sağlık hizmetleri, branş ve boyutlarıyla hekimlik, Batı'da bile insana yakışır sağlık hizmetleri düzeyinin altına düşmüştür. Sivil ve teknolojik alanlarında bazı gelişme ve ilerleme kaydetmiş olsa da her yönüyle sağlık ister devasa fonların harcadığı bilimsel çalışma ve araştırmalarda olsun, isterse sağlık sigortası sistemi, şirketleri

ile ilaç ve tıbbi ekipman üreticileri alanlarında olsun, neredeyse tümüyle maddi kazançla sınırlı kalmıştır.

Kapitalizmin gaddarlığı altında sağlık hizmetleri meselesi, petrol, silah ve bilgi teknolojisi şirketlerine kıyasla en büyük kâr kaynaklarından biri hâline gelmiştir.

Peru eski Sağlık Bakanı Patricia Garcia'nın 27 Kasım 2019'da ünlü tıp dergisi *The Lancet*'te "*Küresel Sağlıkta Yozlaşma: Açık Sır*" başlıklı makalesinde yazdıkları, kapitalist dünyada sağlık hizmetlerinin yozlaşmışlığını ortaya koyuyor. Patricia Garcia'ya şöyle demiştir: "*Yozlaşma, sağlık sistemlerinin içine iyice yerleşmiştir. Bir araştırmacı, halk sağlığı çalışanı ve Sağlık Bakanı olarak hayatım boyunca, yerleşik sahtekârlığı ve dolandırıcılığı görme şansını elde ettim... Bu konferansta, yozlaşma sorununun büyüklüğünü, nasıl başladığını ve şu anda neler olduğunu özetleyeceğim. Ayrıca insanların konuyla ilgili korkularını, yozlaşma ile mücadele için ne yapılması gerektiğini ve ekonomik gelişme düzeylerine bakılmaksızın tüm ülkelerdeki akademik ve araştırma topluluklarının sorumluluklarını da ana hatlarıyla belirteceğim... Eğer gerçekten sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak ve herkes için sağlıklı yaşam sağlamayı hedefliyorsak, küresel sağıktaki yozlaşma artık aşikâr bir sır olmaktan çıkmalıdır... Yozlaşma, küresel sağığın geleceği için en büyük tehdittir...*"

2016 yılında ABD'de Ulusal Tıp Akademisi üyesi seçilen eski bakan, sağlık sistemindeki yozlaşmanın birçok yönünden bahsetmiştir. Bunlardan bazılarını zikredeceğiz:

- Sağlık hizmeti sağlayıcılarına işlerinin bir parçası olmadığı hâlde sırf teşvik etmek amacıyla eğitim toplantılarına katılım sağlamaları için ödeme yapılması.

- Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne göre ülkelerin üçte ikisinden fazlası yerleşik bir şekilde yozlaşmış olarak kabul ediliyor.

- Yozlaşma, yoksulları ve en savunmasız olanları etkiliyor. Sağlık sektöründeki yozlaşma, kelimenin tam anlamıyla ölümcül olduğu için diğer sektörlerdekinden daha tehlikelidir.

- Yozlaşmanın her yıl en az 140.000 çocuğun hayatına mal olduğu, antimikrobiyal direnci kötüleştirdiği, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıkları kontrol etme çabalarımızı baltaladığı tahmin ediliyor.

- Dünyada sağlık hizmetlerine 7 trilyon ABD dolarından fazla harcama yapıldığı, küresel harcamaların en az %10-25'inin yozlaşma nedeniyle doğrudan boşa gittiği, her yıl yüz milyarlarca doların heba olduğu tahmin ediliyor.

- Sağlıkta yozlaşma, sistemin farklı noktalarında beliriyor: Sağlık personeli ve diğer sağlık çalışanlarının hizmet sunumunda, ilaç ve malzeme satın alımı, dağıtımı ve kullanımında, ürün ve hizmet kalitesinin düzenlenmesinde, insan kaynaklarının işe alımında ve tesislerin yapımında.

Yükseköğrenimini ABD'de gören araştırmacı bakan, sağlık sistemindeki yozlaşmayla ilgili yaptığı konuşmasında "*Yozlaşma tüm toplumlarda görülebilir. Ancak hukukun üstünlüğüne daha az bağlılığın, daha az şeffaflığın ve daha az hesap verebilirlik mekanizmalarının olduğu toplumlarda, sağlık sistemleri daha yozlaşmıştır.*" diyor. Fakat bu çok yönlü yozlaşmışlığın arkasındaki gerçek nedeni, kapitalist sistemi ve kapitalist ülkelerde devletin sorumluluğu üstlenmeyip bunu sağlık hizmetlerinin açgözlü özel kurumlara bırakmasını tamamen görmezden geliyor.

Dünyada Sağlık Hizmetlerindeki Çöküşün Belirtileri

Kapitalist yozlaşmanın, bireysel sağlık hizmetleri üzerindeki belirtileri ve kolektif sağlık üzerindeki yıkıcı etkileri, neredeyse sayısızdır. Ancak sağlık hizmetlerinin gerçekliğini ve dibe vuruşunu öğrenmek için bu belirtiler şöyle özetlenebilir:

- Kapitalizm ve liberalizmin yayılmasından bu yana artan psikolojik ve zihinsel hastalıklar ile kapitalizm arasındaki ilişkinin birçok yönü vardır. Sağlık Standartları ve Değerlendirme Enstitüsü tarafından 2017 yılında yapılan bir araştırmaya göre, 792 milyon insanın akıl sağlığı sorunu yaşadığı tahmin ediliyor. Yani dünya genelinde nüfusun %10'dan (%10,7) fazlası akıl sağlığı sorunu yaşamakta, çoğunda anksiyete ve depresif bozukluklar görülmektedir.

- Bireycilik, kapitalist toplum modelinin ayırt edici özelliğidir. Bireysel çabanın takdiri, özgüven, bağımsızlık ve rekabet dürtüsü, toplumsal yönden bu sistemin ayırt edici izler kümesidir. Bu bireycilik bakış açısı, alkol ve uyuşturucu kullanımına neden olan yalnızlık gibi korkunç sonuçlara yol açmakta, sosyal bağları zayıflatmakta, kapitalizmin, kalıcı psikolojik ihtiyacı güçlendirmek için zihinleri manipüle etmeye çalıştığı tüketiciliği alevlendirmektedir.

- Kapitalizm, yoksulluk içinde yaşayan bireyler için gerekli şeylerin sağlanmasını göz ardı ederken ne kadar önemsiz olursa olsun, kârlı şeyler üretmek için çalışır. Böylesi bir yaşam tarzı, psikolojik ve zihinsel sağlığı bozuyor. Buna ek olarak kapitalizm, insanın uğrunda çalıştığı, gerçekleştirmek için çırpınıp çabaladığı, hayatını rıza ve huzurla dolduran yüksek idealler olarak ahiret, hesap günü, ceza, cennet, cehennem ve Allah *Subhânehû ve Teâlâ'*nın rızası kavramlarından yoksundur.

- Kapitalist yaşam tarzının insan sağlığı üzerindeki olumsuz sonuçları, bir felakettir. Örneğin, özellikle sözde ergenler arasında cinsel ilişki özgürlüğü, kısa ve geçici cinsel ilişkilerin yaygınlaşması, sözüm ona evlenmemiş annelerin sayısında bir artışa yol açmıştır. Evlenmemiş kadınların doğum oranı, 1960 yılında %5 iken 2010 yılında %41'e yükselmiştir. Birleşik Krallık'ta yaklaşık dört çocuktan biri, tek anne veya babalı ailelerde yaşıyor ve genellikle bu, maddi sıkıntıya, bedensel ve zihinsel sağlıkta bozulmaya neden oluyor. Zira 27 Avrupa ülkesinde yapılan bir araştırma, (gayrimeşru çocukları olan) bekar babaların, kronik stres, yalnızlık ve depresyon gibi kötü sağlık sorunları yaşadığını ortaya koydu. Bu sıkıntı, evlenmemiş annelerin çocuklarını da etkiliyor.

- Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi'nin 2016 raporunda, ABD'de 1,2 milyon HIV enfeksiyonu vakasına ve 700.000'den fazla AIDS ölümlerine rastlandığı bildirildi. Merkez, 2019 yılında ABD'de 34.800 kişiye AIDS teşhisi konduğunu ve bunların %66'sının erkekler arasındaki cinsel ilişkilerin sonucu olduğunu duyurdu.

- Kapitalist dünyada alkollü içecek kullanımının sonuçları ise sağlık ve harcamalar üzerinde yıkıcı etkilere sahiptir. ABD Ulusal Anketi'ne göre, 18 yaş ve üzerindeki %85'i alkol tüketiyor ve her yıl ABD'de 88.000 kişi alkole bağlı nedenlerden dolayı hayatını kaybediyor. Dünya Sağlık Örgütü, 2012'de alkol tüketimi yapan 3 milyondan fazla insanın kanser ve şiddet dahil çeşitli nedenlerden dolayı yaşamını yitirdiğini söyledi. Alkolün zararları arasında kalp sorunları, çeşitli enfeksiyon ve kanser türleri yer alıyor. İngiltere'de Sosyal Adalet Merkezi (CSJ) isimli düşünce kuruluşunun 2013 yılındaki raporunda, Londra, Avrupa'da alkol ve uyuşturucu bağımlılığının başkenti olarak tanımlandı ve bağımlılığın İngiltere'ye yılda 55 milyar dolardan fazlaya mal olduğuna dikkat çekildi.

- İntihara gelince, Dünya Sağlık Örgütü, 2019 yılında yayınladığı bir raporda, her yıl yaklaşık 800.000 kişinin intihar ettiğini, her 40 saniyede bir yaşanan intihar olaylarının 2020'de her 20 saniyede bir intihar olayına yükseldiğini söyledi. İntihar olayı, 2016 yılında dünya genelinde 15-29 yaşındaki kişiler arasında ikinci en önemli ölüm vakası olarak kayıtlara geçmiştir. Bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütü, intihar bilincinin zayıflığı nedeniyle intiharı yeterince ele alınmayan bir halk sağlığı sorunu olarak görmektedir. Sorunun temelini, dini hayattan

ayırarak akide ve etkileri Batılı yaşam tarzında görülen özgürlüklerde yattığının farkında değildir. Öyle ki insanlar içgüdülerini ve organik ihtiyaçlarını yanlış ya da sapık doyurmanın egemenliği altındadır.

Bireycilik ve benliğe odaklanmak, tüm psikolojik sorunların temelidir. Çünkü bu odaklanma, dünyevi zevklerden en büyük payı elde etmeyi bireyin tasası hâline getirir. Dolayısıyla kişi, ulaşamayacağı bir serap peşinde koştuğunda ruhen sarsılır. İçine düştüğü psikolojik veya duygusal çatışma, onu kargaşaya ve hayatın sefaletine sürükler ve hayatına son vermeyi ister.

İngiliz Psikiyatri Dergisi'nde yayınlanan bir araştırma makalesinde, çocukların yaklaşık %7'sinin 17 yaşından önce intihar girişiminde bulunduğu belirtiliyor. Ayrıca, son bir yılda yaklaşık dört kişiden birinin kendine zarar verdiği kaydediliyor. Evlilik ve aile ilişkilerine yönelik tutum değişikliği, yalnızlığın yaygınlaşmasına ve ailenin parçalanmasına neden olmuştur. Yalnızlığın insan sağlığı üzerinde pek çok olumsuz etkisi vardır. Yalnızlık, ailelerde yaşayan insanlara kıyasla sahibini %80'e varan oranda depresyon riski altına sokar. Sosyal izolasyon, yaşlılarda ölüm oranlarının artmasıyla ilintilidir, çünkü yalnızlık yaşlıların gizli katilidir.

- İster gelişmiş olarak tanımlanan kapitalist dünya ülkelerinde olsun isterse gelişmekte olan veya fakir olarak tanımlanan diğer dünya ülkelerinde olsun, kapitalizm ve yozlaşmış sistemlerinin kamu ve toplum sağlığı üzerindeki yıkıcı etkilerine gelince, saymakla bitmeyecek kadar fazladır. Bazı yönlerini ele alalım:

Gıda ve beslenmeyle ilgili olarak güncel tahminler, dünyada yaklaşık 690 milyon insanın yani dünya nüfusunun %8,9'unun açlık çektiğini gösteriyor. 2019'da yaklaşık 750 milyon insan, akut düzeyde gıda güvensizliğine maruz kalmıştır ve tahminen iki milyar insan güvenli, besleyici ve yeterli gıdaya düzenli erişim sağlayamamıştır. Dünyada 3 milyardan fazla insan, yeterli besin değerine sahip sağlıklı gıdaya erişemiyor ve bunların çoğu, Asya ve Afrika'da yaşıyor. Özellikle sağlık kriteri olarak büyüme göz önüne alındığında bu rakamların sağlık üzerinde doğrudan bir etkisi vardır.

Dünyadaki açlığın nedeni, küresel gıda üretiminin yetersizliği değildir, aksine gıdanın kötü dağılımı ve gıda üretmek için gereken kaynakların kötü dağılımıdır. İngiliz yardım kuruluşu Oxfam, en son raporunda, dünya genelinde her 1 dakikada yaklaşık 11 kişinin açlık ve yetersiz beslenme nedeniyle hayatını kaybettiğini bildirdi. Oxfam yönetim kurulu başkanı Gabriella Bouchet, koronavirüs pandemisinin dünyadaki derin eşitsizliği ortaya çıkardığını söyledi. Dünyanın en zengin 10 insanının serveti, geçen yıl (2020) 413 milyar dolar artmıştır. Bu, BM'nin, küresel insani yardımını tam olarak finanse etmek için açıklanan ihtiyacından 11 kat daha fazladır.

Temiz su ise içmek, yemek, ev içi su kullanımı ve birçok yaşamsal amaç için kullanıldığından sağlıkla ilgilidir. Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi'nce çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere dünyada her yıl 5 yaş altı 801.000 çocuk ishalden ölmekte ve 5 yaş altı ölümlerin en sık ikinci nedeni olan ishalin %88'inin güvenli olmayan su, yetersiz temizlik ve hijyen nedeniyle olduğu bildirilmektedir.

Dünya çapında topraktan bulaşan bağırsak solucanları, uygun kanalizasyon sistemi eksikliği nedeniyle 1 milyardan fazla insana bulaşıyor. Trahom hastalığı dünyadaki körlüğün en yaygın nedenidir. Trahom, kötü hijyen ve kanalizasyondan kaynaklanıyor. Şu anda 10 milyon insan trahom nedeniyle geri dönüşü olmayacak şekilde görme engelli veya görme bozukluğu yaşamakta, yaklaşık 41 milyon insan da aktif trahom enfeksiyonuna yakalanmıştır. Hâlbuki, trahom enfeksiyonu, sabun ve temiz su ile yüz hijyeninin artırılması ve kanalizasyon sisteminin iyileştirilmesi ile önlenir.

Küresel olarak, en az 2 milyar insan dışkıyla kontamine¹ bir içme suyu kaynağı kullanmaktadır. 2017 itibarıyla 2 milyar insan hâlâ temel kanalizasyon hizmetlerinden yoksundur. Bunların %70'i kırsal kesimde, 1/3'ü ise en az gelişmiş ülkelerde yaşamaktadır ve 673 milyon insan tuvaletini açık alanlarda yapmaktadır. Açık alanda tuvalet yapma Afrika ve Asya gibi bölgelerde giderek yaygınlaşmaktadır. 3 milyar insan, evde el yıkamak için su ve sabun bulma imkânına sahip değildir. 2017 yılında en az gelişmiş ülkelerdeki sağlık tesislerinin %22'sinde su hizmeti yok. Bu sağlık tesislerinin %21'inde kanalizasyon ve %22'sinde de atık su yönetim hizmeti bulunmuyor.

Günümüzdeki küresel siyasal sistem, ulus-devlet modeline dayanmakta ve küresel liberal kapitalist ekonomi hakimdir. Bu yapı, küresel sağlık sorunları da dahil olmak üzere küresel sorunların çözümüne uygun değildir. Çünkü kapitalist ekonomik sistem fikri, her bireyi, grubu veya ulusu kendi çıkarını gerçekleştirmek için çok çetin ve haşin bir rekabete ortak eder.

İngiltere'de en zengin %1'lik kesim servetin %12'sine ve en zengin %10'luk kesim servetin %44'üne sahiptir. ABD'de, en zengin %1'lik kesim, servetin %34'üne ve en zengin %10'luk kesim servetin %74'üne sahiptir ve bu eşitsizlik yıldan yıla büyümeye devam etmektedir. Bu büyük eşitsizliğin sistematik olarak kapitalist ekonomik çerçeve tarafından yönlendirildiğini, seçkinler ve faydalanıcı zenginler tarafından sürdürüldüğünü ve korunduğunu anlamak oldukça önemlidir. Bunun sonucunda kapitalist ekonomilerdeki nüfusun büyük çoğunluğu, iyi sağlık ve refaha ulaşamamaktadır. Bu yüzden mali kapasiteleri, onları gıda, temiz su, eğitim, akıl sağlığı ve çevre gibi sağlık hizmetleriyle ilintili tüm belirleyicilerde uygunsuz bir konuma sokmaktadır... Dahası sağlıklı yaşam tarzlarına, egzersiz eksikliğinin eşlik ettiği kötü tercihlerle ve uyuşturucu kullanımını pazarlayan bir tüketim kültürüne öncülük eden şirketokrasi, gelişmiş dünyada halk sağlığı sorunlarına yol açmıştır.

Sağlık Hizmetlerini Etkileyen En Önemli Faktörlerin Yozlaşmışlığı

Kapitalizmde yozlaşma, sağlık sigortası sistemi ve şirketlerinde, ilaç şirketleri ve araştırmalarında, fikrî mülkiyet ve patentlerde ve bu sağlık sisteminin kâr ve maddi çıkar elde etmek için kullanılmasında olduğu gibi, sağlık hizmetlerinin hemen hemen her alanında görülmektedir. Kapitalizm, kusurlarını örtbas etmek için yamalar icat etmiş olsa da bugün sağlık hizmetleri kötülük ve sahtekârlıkta zirveye ulaşmıştır. Öyle ki korona gibi bir salgın, bu sağlık hizmetlerinin ne kadar kırılgan olduğunu göstermiş, çökme noktasına varacak kadar sütunlarını sarsmış, dahası dünyada birçok ülkede sağlık hizmetleri çökmüştür. Aşağıdaki paragraflarda kapitalist sağlık sisteminin tanık olduğu en önemli yozlaşma meselelerini ele alacağız:

Sağlık sigortası, sağlık hizmeti masraflarını karşılamanın bir yoludur. Sağlık sigortası ya hükümetler ya da sağlık sigorta şirketleri tarafından gerçekleştirilir. Hükümetler, devletin vergilerle finanse ettiği bir program kapsamında vatandaşın aldığı hizmetle orantılı olarak ödeyebileceği belirli bir maliyete binaen bir sigorta sistemi ile sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak için halklarına sağlık sigortası sağlarlar. Sağlık sigortasının şirketler tarafından yapılmasında ise devlet, vatandaşlarına sunması gereken sağlık hizmetleri sorumluluğunu sırtından atıp bu sorumluluğu şirketlere havale etmektedir. Genellikle sigorta şirketleri, sigorta ödemelerinden kaçınmak için karmaşık sözleşmeler yaparlar, boşlukları yakalamak ve yükümlülüklerden kurtulmak için bazı şartlar belirlerler. Çoğu durumda sağlık sigortasının hacmi daraltılır. İşverenler, ekstra masrafların işçiler tarafından ödenmesini isterler.

¹ Kontamine: Bulaşmış. Yabancı ve istenmeyen özdekleri, içinde ya da yüzeyinde bulunduran.

İlaç şirketlerine gelince, daha ucubedirler ve sağlık hizmetleri üzerinde çok daha söz sahibidirler. Akut ilaç ihtiyacını ve hastalık gelişmelerini tedavi etmek için ilaç geliştirilmesi gerekliliğini istismar ederler. Buna, sözde patent ve tekelleşme de eklenebilir. Bu özellikler, ilacın son derece değerli ve yasal tüm ürünler arasında en kârlı emtia olmasını sağlar.

İlaç firmaları, kârdan başkasına önem vermezler. Onun için ilaç fiyatını fahiş bir şekilde yükseltmektedirler ve patent bahanesiyle başkalarının ilaç üretmesini ve fiyatta rekabet etmelerini engellemektedirler. Hâliyle zarar görenler, yoksul bireyler veya vatandaşlarına pahalı ilaçlar temin edemeyen üçüncü dünya ülkeleridir.

En prestijli tıp dergisi "*New England Journal of Medicine*"ın baş editörlüğünü yapmış ilk kadın Amerikalı doktor olan Dr. Marcia Angell, 2004 yılında yazdığı "*İlaç Şirketleri Hakkındaki Gerçek*" başlıklı makalesinde, ilaç firmalarının oyunlarını, ilaç lobicilerini ve fahiş kârlarını gözler önüne sermiş, ilaç firmalarının, daha çok hastaların sefaletinden ve hastalıklarından beslenen mafyayı andırdıklarını belirtmiştir.

İlaçlar, sağlık hizmetleri faturasının en hızlı büyüyen parçasıdır. En yaygın ilaçların fiyatlarına, rutin olarak bazen yılda birkaç kez zam yapılmaktadır. Araştırma ve geliştirme (Ar-Ge), dev ilaç şirketleri bütçelerinin nispeten küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Pazarlama ve yönetime yaptıkları muazzam harcamalar karşısında çok küçük kalmaktadır. İlaç firmalarının belirlediği fiyatlar, ilaçların üretim maliyetine endeksli değildir. Fiyatlarda araştırma ve geliştirmeyi tehdit etmeden önemli ölçüde indirim gidilebilir. İlaç şirketleri, ilaç geliştirme ve araştırma çalışmaları için çok fazla harcama yaptıklarını ileri sürerler. Ancak dikkatlice inceleyen biri, ilaç şirketlerinin iddialarının kesinlikle doğruyu yansıtmadığını görür. 2001 yılında en zengin şirketler listesine yer alan 10 ABD'li ilaç şirketi, diğer endüstrilere kıyasla elde ettikleri inanılmaz marjlarla diğer tüm ABD sanayisinin ortalama net getirisine göre çok üst sıralarda yer almışlardır. 2002 yılında 10 ilaç şirketinin toplam kârı, 35,9 milyar dolara ulaşmıştır. İlaç sektörünün Ar-Ge çalışmalarına yaptığı harcamalar, satış gelirlerinin sadece %14'üne tekbül etmektedir.

İlaç endüstrisinde kayda değer yenilikler yoktur. Gerçekten son yıllarda sadece birkaç önemli ilaç piyasaya sunulmuştur ve piyasaya sunulan ilaçlar, çoğunlukla akademik kurumlarda, küçük biyoteknoloji şirketlerinde veya Ulusal Sağlık Enstitüleri'nde vergi mükellefleri tarafından finanse edilen araştırmalara dayanmaktadır. Örneğin Amerika'daki ilaçların çoğu, hükümet laboratuvarlarında keşfedilmiştir. 1995 yılında Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, geçen yüzyılın son çeyreğinde ilaç üreticilerinin gözünde umut vaat eden 14 ilaçtan 11'inin hükümet tarafından finanse edilen çalışmalarla keşfedildiğini ortaya koymuştur.

ABD ilaç endüstrisi, hangi ilaçların geliştirileceğini belirleme ve fiyatlandırılması konusunda özgürdür ve ABD Gıda ve İlaç Dairesi (FDA) tarafından onaylanan patentler ve münhasır pazarlama hakları gibi tamamen hükümet tarafından verilen tekellere dayanmaktadır. Bu ilaç endüstrisi, zenginliğini ve gücünü, ABD Kongresi, Gıda ve İlaç İdaresi, akademik tıp merkezleri ve tıp mesleğinin kendisi de dahil olmak üzere yoluna çıkabilecek her kurumu yanına çekmek için kullanmaktadır. Tekillik ve münhasırlık, bu endüstrinin can damarıdır. Başka hiçbir şirket, belirli bir süreliğine aynı ilacı satamaz. Münhasır pazarlama hakları sona erdikten sonra ancak satabilir. O zaman aynı ilacın diğer versiyonları pazara girer ve genellikle fiyat, eskisinden %20 daha düşük olur.

İlaç şirketleri, inovasyon motoru olmak yerine büyük bir pazarlama mekanizmasıdır. Devlet ve tekel hakları tarafından finanse edilen araştırmalarla varlıklarını sürdürürler. Bununla birlikte ilaç endüstrisinin ABD sağlık hizmetleri sisteminde önemli bir role sahip olduğunu ifade eden Dr. Marcia Angell, bu endüstrinin radikal bir revizyona ihtiyaç duyduğunu da net

bir şekilde sözlerine eklemiştir. Revizyonun, bu endüstrinin ötesine geçerek; Gıda ve İlaç İdaresi, tıp mesleği ve eğitim merkezleri de dahil olmak üzere ilaç endüstrisinin seçtiği kurum ve kuruluşları da kapsaması gerekmektedir.

Fikrî mülkiyetin korunması yasalarına gelince, tekelcilik ve pazarı kontrol etmenin aracıdır. Büyük kapitalist ülkeler, ürünleri için tüketici pazarı olarak kalsınlar diye diğer ulusların yeni icat ve ilaçlardan gerçek anlamda yararlanmalarını engellemek için bu yasaları dünya ülkelerine ve halklarına dayatmışlardır. 1980' den sonra ABD Kongresi, vergilerle desteklenen temel araştırmaların faydalı yeni ürünlere dönüştürülmesini hızlandırmak için tasarlanmış bir dizi yasa çıkarmıştır. Bu yasalardan en önemlisi, Bayh-Dole yasası olarak bilinir. Bu yasa, üniversiteler ve küçük ölçekli işletmelerin Ulusal Sağlık Enstitüleri tarafından fonlanan araştırmalar sonucu geliştirilen buluşların patentlenmelerine ve ardından ilaç şirketlerine özel lisanslar verilmesine olanak tanımaktadır. Bu yasalar, ilaç şirketlerinin artık yeni ilaçlar için kendi araştırmalarına dayanmak zorunda olmadıkları anlamına gelmektedir. Daha sonra Kongre, 1984'ten itibaren ilaç endüstrisi için büyük bir servet mesabesinde olan başka bir dizi yasa çıkarmıştır ve bu yasalar, markalı ilaçların tekel hakkını genişletmiştir. Sonuç olarak yıllık satışı 1 milyar dolardan fazla bir ilaç olarak bilinen Lipitor, Celebrex veya Zoloft gibi markalı ve genellikle popüler bir ürün için ilaçların etkin patent ömrü, 1980'de yaklaşık 8 yıl iken 2000'de yaklaşık 14 yıla çıkmıştır. Bu altı yıllık ek münhasır hak sahipliği, ilaç şirketleri için altın değerindedir.

1980'lerde ve 1990'larda ilaç şirketlerinin kârları arttıkça, siyasi güçleri de artmıştır. Gıda ve İlaç İdaresi'nin hoşlanmadığı şeyleri ya doğrudan baskı yoluyla ya da Kongre'deki dostları aracılığıyla değiştirebilmişlerdir. Amerikan ilaç firmalarının, 1997-2002 yılları arasında lobi gruplarına yaptıkları toplam harcama, 477,6 milyon doları bulmuştur. Bu tutar, elde ettikleri kârlara kıyasla küçük bir miktardır. Zira ilk 10 ilaç şirketi, sadece 2002'de yaklaşık 36 milyar dolar kâr elde etmiştir.

Patent ve ilaç satış tekeli, İslâm'a göre şer'î olmayan bir şarttır, uyulması gerekmez. Bu, her türlü ilacı üretmek için ilaç üreticileri önünde pazarı açmanın sigortasıdır. Böylelikle ilacın fiyatı büyük ölçüde düşecek, herkes için erişilebilir hâle gelecektir. Hatta sahip olunan fikirlerin ve dolaşımının engellenmesi veya kâr alanlarına odaklanılması ve yoksulların hastalıklarının ihmal edilmesi nedeniyle donuklaşan bilimsel araştırma teşvik edilmiş olur. Müslüman bilginler, insanlara faydalı olmak için gerçekleştirdikleri sayısız buluş ve bilimsel araştırmalarında Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın sevap ve rızasını gözetmişler, maddi değere ve de kâra odaklanmamışlar, zayıflara yardım etmeyi ve hastaları tedaviyi kendilerine hedef olarak edinmişlerdir. Fakat kapitalist uygarlık, tıp bilimleri ve ilaç endüstrisi dahil olmak üzere bilimsel araştırmayı ve bilimlerin gelişim unsurlarını yozlaştırmış, bilimsel araştırmanın amaçlarını kâr ve fayda ile sınırlandırdığı için hızını geciktirmiş, dolandırıcılık ve sahtekârlık meşru iki yol hâline gelmiştir. Çalışmalar, tedaviye uygun kişi sayısının ilaç dozlarının, tedavi seçenekleri ve önerilerinin manipülasyonu ile istenen sonuçları önceden elde etmek için tasarlanmıştır.

Bazı doktor ve araştırmacıların ilaç şirketleriyle ilişkilendirilebilecekleri gayrimeşru ilişkiye dair bazı örnekleri şunlardır:

- Kaiser Medical Group Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Dr. Sharon Levine şunları söyledi: *"Eğer ben bir üreticiysem ve bir molekülü değiştirip yirmi yıllık daha patent hakkı alabiliyorsam, doktorları reçete yazmaya, tüketicileri de günlük olarak depresyan ilacı kullanmaya ikna edebiliyorsam patent hakkımın süresi dolmak üzere iken tümüyle yeni olan ve daha az tamamen yeni ilaçlar arayan ve sonucu kesin olmayan bir çabaya neden para harcayayım?"*

- Dünyanın en önemli kanser merkezlerinden biri olan ABD'deki Memorial Sloan Kettering Kanser Merkezi Tıbbi Direktörü'nün bazı ilaç şirketlerinden milyonlarca dolar rüşvet aldığına açığa çıkması "The New England Journal" ve "The Lancet" de dahil olmak üzere birçok prestijli dergide yayınlanan tıbbi araştırmalarının objektifliğine gölge düşürmüştür.

- Yapılan çalışmalardan biri, araştırmacıların 1/3'ünden fazlasının şu ya da bu şekilde ilaç şirketleriyle bağlantılarının olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca yıllar önce *American Medical Journal*, eğitim hastanelerindeki bölüm başkanlarının yaklaşık %60'ının ilaç şirketleriyle -çıkar çatışması yaratabilecek- ilişkilerinin olduğunu öne sürmüştü. Aynı dergiye ait bir başka çalışmaya göre araştırmacıların yaklaşık %40'ının ilaç şirketlerinden hediyeler aldığı sonucu da bunu desteklemektedir.

- İngiltere Uluslararası Kalkınma Bakanı Clare Short, ilaç şirketlerini, yoksul halkların hastalıklarını tedavi eden ilaçlara yatırım yapmadıkları için eleştirmiş, ilaç şirketlerinin Ar-Ge için ayırdıkları payın sadece %10'unun, dünyada yoksulların %90'ının mustarip olduğu hastalıklarla ilgili araştırmalara ayırdığını sözlerine eklemiştir.

Böylece tıbbi araştırmalar, Batı'daki faydacılık fikri nedeniyle sahtekârlıktan kurtulamamıştır. Dolayısıyla bu, bilimsel ilerlemeye ve araştırmaların objektifliğine zarar vermiştir. Oysa İslâm, bilimsel araştırmalarda sahtekârlık da dahil olmak üzere aldatmayı yasaklamıştır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي] "**Aldatan benden değildir.**" [Müslim, Ebu Hurayra Radıyallahu Anh'dan rivayet etti.] Yine Müslim'in Ebu Hurayra'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا] "**Her kim bizi aldatırsa bizden değildir.**"

Koronavirüsün ve Dünyadaki Sağlık Sistemlerinin Yansımaları

Koronavirüs pandemisinin yansımaları, kapitalist çözümün yanlışlığına en iyi örnektir. Kapitalistler ve benzeri diğer kimseler bu meseleyi şöyle tedavi etmeye kalkmışlardır:

Birincisi: Özellikle Çin tarafından meselenin gizli tutulması ve geç uyarıda bulunmasıyla.

İkincisi: Karantina ve kısmi izolasyonla. Alışveriş ve zorunlu ihtiyaçlar dışında milyonlarca insan evlerine kapatılmış, ekonomik hayat durmuştur.

Üçüncüsü: Evlerde neredeyse tam izolasyonla. Dünyada yüz milyonlarca insan, koronavirüsün yayılmasını önlemek umuduyla evlerinde izolasyona maruz kalmıştır.

Bu üç tedavinin, sorunu çözmediği ve çözmeyeceği, aksine ekonomik başarısızlığa ek bir başarısızlık olduğu açığa çıkmıştır. Ardından bu hastalık iyice artmış, milyonlarca insana ulaşmış, kendi istatistiklerine göre milyonlarca insan hastalıktan hayatını kaybetmiştir. Kapitalist toplumda ve salgınla mücadelede izinden giden diğer toplumlarda insanlara bıkkınlık ve gına gelmiştir.

Bu nedenle bu hastalığın doğru tedavisi, Allah'ın şeriatının öngördüğü doğrultuda olur. Şöyle ki devlet, hastalığı başlangıcından itibaren izler, ortaya çıktığı yerle sınırlandırmaya çalışır, diğer bölgelerdeki sağlıklı insanlar, çalışma ve üretime devam ederler... Böylece bulaşıcı hastalığa yerinde izolasyon uygulanır. Hastalar, karantina altına alınır, ücretsiz bakım ve tedavi görürler. Sağlıklı insanlar işlerine devam ederler, bulaşıcı hastalıktan önce olduğu gibi sosyal ve ekonomik hayat devam eder. İnsanların kamusal hayatı sekteye uğramaz. Evlerde izolasyona maruz kalıp ekonomik hayat felce uğramaz ya da neredeyse felce uğramaz, böylece kriz ürkütücü hâle gelmez ve diğer sorunlar ortaya çıkmaz...

Korona salgınının dünyada yayılması, sağlık hizmetlerinin üzerine kurulu olduğu sahte-kârılığın derinliğini ifşa etmiş, ülkelerin, sağlık politikaları için ayırdığı ödeneklerin yetersizliğini açığa çıkarmıştır. Hastanelerin kapasitelerinin ne kadar zayıf olduğunu, artan sayıda yoğun bakıma ve solunum cihazına ihtiyaç duyan hastaların kabulünde, tıbbi koruyucu giysiler, temizlik malzemeleri ve sterilizasyon gibi basit önleyici araçların sağlanmasında sağlık sektörünün ne kadar hazır olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla bu ülkelerin sağlık sistemlerinin çökmesi ve salgınla mücadelede çaresiz kalmaları, şaşırtıcı değildir. Tıp teknolojisi ve tıbbi bilimsel araştırma alanlarında dünyaya önderlik eden ABD bile, korona hastalığıyla mücadelede tam anlamıyla başarısızlığa uğramış, korona ile mücadelede bariz bir şekilde çaresiz kalmış, sanki üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırdıkları bir ülke gibi görüntü çizmiştir.

Bu epidemiyolojik felaketin sonucunda sağlık ticareti yapan ilaç firmalarına, ilaç üretip enfekte kişiler üzerinde test eden bilimsel araştırmalara, aşı endüstrisinin rekabetine, dağıtım tekeli ile milyarlarca kâr elde etmek için nüfuz sömürsü spekülasyonuna, tekelleşme için yeni pazarlar açılmasına kapılar ardına kadar aralanmıştır. Korona salgınına karşı yürütülen hâlihazırdaki küresel aşılama kampanyası, tarih boyunca yürütülmüş en büyük kampanyadır. Bloomberg tarafından yayınlanan verilere göre, dünya çapında 180 ülkede 2,5 milyardan fazla doz kullanılmıştır. Bu, dünya nüfusunun %16,4'ünü tam olarak aşılama için yeterli bir dozdur. Ancak çok eşitsiz dağılım gerçekleşmiştir. Zira yüksek gelirli ülkeler, düşük gelirli ülkelere 30 kat daha hızlı aşılanmıştır. ABD'li ilaç üreticisi Pfizer, yıllık kazancının 26 milyar dolara ulaşmasını beklediğini açıklamış, 2021 yılının ilk çeyrek kârı, 2020'ye kıyasla %44 artmıştır. Benzer şekilde Moderna da 18,4 milyar dolar gelir elde etmeyi umuyor. Böylece ilk defa milyarlarca dolar kâr elde edecektir. Moderna'nın hisseleri, Şubat 2020'den bu yana %700'den fazla değer kazanırken, Biontech'in hisseleri %600 değer kazanmıştır. Sonuç olarak, covid-19 pandemisi, aşı üreten şirketlerin hisse senetlerinin değer kazanmasının ardından en az 9 yeni milyarder ortaya çıkmıştır.

Kapitalist sağlık hizmetlerinin berbatlığı ve yozlaşmışlığı, çok büyük boyutlara ulaşmış, aşıkâr hâle gelmiş, insanlar, fiilen sağlık, huzur, merhamet ve adaleti sağlayan sağlık hizmetleri politikası arayışı içerisine girmişlerdir. Bu vahşi kapitalizme, tek doğru alternatif İslâm'dır. İslâm, sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesini yasaklar ve işlerin güdümünü halife ile sınırlar. Böylece sağlık sektörü kapitalistlerin talanına uğramayacak, Hilâfet Devleti, sağlık sektörünü hak ve adaletle yürütecek ve vatandaşlarına ücretsiz sağlık hizmeti sunacaktır.

İslâm'ın Sağlık Hizmetleri ile İlgili Hususlarda İnsan ve Topluma Bakışı

İslâm, kapsamlı ve mükemmel bir sistem getirmiştir. Bu sistem, içgüdü ve organik ihtiyaçlarının tatmini için gerekli tüm insan eylemlerini, fitrata uygun ve İslâm toplumunun üzerinde bulunması gerektiği idealler ile uyumlu ve doğru bir şekilde düzenler. İslâm, yozlaşmaya yol açacağı için bu sistemi ihlal etmekten sakındırır. İbni Ömer'den de rivayet edildiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ خَمْسٌ إِذَا ابْتَلَيْتُمْ بِهِنَّ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ تُدْرِكُوهُنَّ لَمْ تَنْظُرُوا الْفَاجِئَةَ فِي قَوْمٍ قَطُّ حَتَّى يُغْلَبُوا بِهَا إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الطَّاعُونَ وَالْأَوْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ مَصْنُوعَةً فِي أَسْلَافِهِمُ الَّذِينَ مَضَوْا وَلَمْ يَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِلَّا أُخْدُوا بِالسِّنِينَ وَشِدَّةِ الْمُؤْنَةِ وَجُورِ السُّلْطَانِ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ إِلَّا مَنَعُوا الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ لَمْ يُمَطَّرُوا وَلَمْ يَنْقُضُوا عَهْدَ اللَّهِ وَعَهْدَ رَسُولِهِ إِلَّا سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ عُدْوًا مِنْ غَيْرِهِمْ فَأَخْدُوا بَعْضٌ مَا فِي أَيْدِيهِمْ وَمَا لَمْ تَحْكَمْ أَيْمَنُهُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ وَيَتَخَيَّرُوا مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ بِأَسْهُمِ بَيْنَهُمْ]

“Ey Muhacirler topluluğu! Şu beş kötülük meydana geldiğinde hâliniz ne olur? Bu kötülüklerin sizde olmasından veya sizin o kötülüklerle yetişmenizden Allah'a sığınırım. O beş şey şunlardır: Bir millette fuhuş (zina) yaygınlaşır ve açıktan yapılırsa muhakkak ki o toplumda taun (veba) hastalığı ve geçmiş milletlerde görülmeyen hastalıklar ortaya çıkar. Bir millet, ölçü ve tartıda adaletsizlik yaparsa muhakkak ki kıtlık, geçim zorluğu ve başlarındaki idarecinin zulmüyle cezalandırılırlar. Bir millet, mallarının zekâtını vermeyecek olursa gökten

yağmurları kesilir de hayvanları olmasa kendilerine hiç yağmur yağdırılmaz. Bir millet, Allah ve Rasulü ile yaptıkları ahdi bozarsa (verdikleri sözü tutmazlarsa) Allah kendilerinden olmayan düşmanı onlara musallat eder de düşman onların elinde olanların bazısını alır. Bir milletin idarecileri Allah'ın kitabı ile hükmetmedikleri ve Allah'ın indirdiği hükümlerden işlerine geleni seçtikleri zaman, Allah onların azabını kendi içlerinden verir. Onları aralarındaki fitne, fesat ve anarşiyle cezalandırır." [İbni Mace, Sünen'inde, Hakim Müstedrak'ında rivayet etti "İsnadı sahihtir." dedi.]

İslâm'ın düzenlediği ve özen gösterdiği alanlar arasında, sağlık hizmetleri ve hekimlik de yer almaktadır. Zira bunlar, insanların vazgeçemeyecekleri maslahatlar ve ihtiyaçlardır. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافَى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا حِيرَتْ لَهُ الدُّنْيَا] *"Sizlerden her kim vücutça sağlıklı, nefisinden, malından korkusuz ve huzurlu, günlük yiyeceği de yanında olarak sabahlarsa sanki dünyanın bütün nimetleri kendisinde toplanmış gibi olur."* [Tirmizi rivayet etti ve "Hasen, garip hadistir." dedi]

İslâm, insan nefisini, aklı, insan türünü, insan onurunu ve güvenliği korumayı, toplumun korunmasının değişmez en yüksek hedefleri arasında saymıştır:

Nefsi korumak için İslâm, haksız yere öldürülmesini ve saldırıda bulunulmasını yasaklamış, kisası farz kılmıştır. Allah Subhânehû ve Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ] *"Kısasta sizin için hayat vardır."* [Bakara Suresi 179]

Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem de şöyle buyurmuştur:

[إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ الَّذِينَ يُعَذِّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا] *"Allah, dünyada insanlara eziyet ve işkence edenlere mutlaka azap eder."* [Müslim]

İnsana, kendisini helakten korumak için haram kıldıklarının bir kısmına ruhsat vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ] *"Ama kim mecbur olur da istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa ona günah yoktur."* [Bakara Suresi 173]

Allah, insana canı uğruna savaşma hakkı vermiştir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ] *"Kanı uğruna öldürülen kimse şehittir."* [Tirmizi rivayet etti ve "Hadis hasen sahihtir." dedi.]

Aklı korumak için İslâm, akla kendisine yakışan saygın bir konum bahsetmiş, teklifin dayanacağı kılmış, kullanılmasına teşvik etmiştir. İkna olacağı doğru akideye ulaşmak için tefekkür ve tedebbür etmesini talep etmiş, şer'î hükme ulaşmak için de içtihat etmesini istemiş, âlimlerin statüsünü yüceltmıştır. Allah Subhânehû ve Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ] *"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* [Zümer Suresi 9]

İslâm içki içmek, uyuşturucu kullanmak ve büyücülük yapmak gibi aklın işleyişini etkileyecek her şeyi yasaklamış, akli korumak için bunları kullananlara cezalar koymuştur.

İnsan türünü korumak için İslâm, çocuk ve neslin çoğalmasını emretmiş, doğurgan kadınlarla evlenilmesini teşvik etmiş, iğdiş etmeyi yasaklamıştır. Nesebi korumuş, bu yüzden zinayı yasaklamış ve zinaya caydırıcı bir ceza vermiştir. Nafakayı babaya farz kılmış, çocukların özel-

likle de kız çocuklarının iyi yetiştirilmesini teşvik etmiştir. Çünkü kız çocukları, bir aile kurmanın ve çocuk yetiştirmenin temel direkleridir. Ebu Hurayra'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[مَنْ كُنَّ لَهُ ثَلَاثُ بَنَاتٍ فَصَبَرَ عَلَى لَأْوَابِهِنَّ وَضَرَّابِهِنَّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِهِ إِيَّاهُنَّ قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ وَابْنَتَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَإِنْ] [ابْنَتَانِ قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَوَّاحِدَةٌ قَالَ وَوَّاحِدَةٌ] **“Kimin üç tane kızı olur da onların geçim sıkıntılarına, darlık ve külfetlerine sabredip katlanacak olursa Allah o kimseyi o kızlarına gösterdiği merhameti dolayısıyla cennetine koyar. Bunun üzerine bir adam: (Ebu Hurayra) dedi ki: ‘Bir adam: Ey Allah’ın Rasulü iki tane olursa da aynı mıdır?’ diye sorulduğunda, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘Evet, iki tane olursa da aynıdır!’ buyurdu. Başka biri: ‘Ey Allah’ın Rasulü! Ya bir tane olursa?’ diye sorulduğunda, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘Bir tane de olsa gene aynıdır.’ buyurdu.”** [Hakim, Müstedrak’ında rivayet etti ve “İsnadı sahih hadistir.” dedi.]

İslâm, **insan onurunu** korumuştur. Allah, yaratılışından beri insanı onurlandırmış, Meleklerden Âdem Aleyhi’s Selam’a secde etmelerini istemiştir. Allahu Subhânehû ve Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا] **“Andolsun, Biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”** [İsra Suresi 70]

Yarattığı pek çok şeyi emrine amade kılmıştır. Allah Subhânehû ve Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ] **“Allah’ın, göklerde ve yeryüzündeki şeyleri sizin emrinize verdiğini görmediniz mi?”** [Lokman Suresi 20]

İslâm, haksız yere insana vurulmasını yasakladığında buna vurgu yapmış, haksız yere bir insana vurana lanet okumuştur. İnsana manevi olarak eziyet etmeyi, insanla alay edilmesini, gıybetinin yapılmasını, iğneleyici sözler söylenmesini ve lakap takılmasını yasaklamış, iffetli kadınlara zina iftirası atanlara 80 celde vurulmasını emretmiş, insanların onurunu zedeleyen veya aleyhinde yalan tanıklık yapanlar için tazir cezası getirmiştir. İslâm, sadece hayattayken insan onurunu korumakla yetinmemiş, öldükten sonra da saygı gösterilmesini sağlamıştır. Bu sebeple öldükten sonra yıkanmasını, kefenlenmesini ve gömülmesini emretmiş, cesedine saldırıda bulunulmasını yasaklamıştır. Aişe Radiyallahu Anhâ’dan rivayet edildiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[كَسْرُ عَظْمِ الْمَيِّتِ كَسْرُهُ حَيًّا] **“Bir ölünün kemiğini kırmak onu diri iken kırmak gibidir.”** [İbni Hibban Sahih’inde rivayet etti.]

İslâm’da **güvenliğin korunması**, genel temel haklardan biridir. İslâm, güvenliği bozanlar, yol kesenler, mal veya cana saldıranlar, insanları korkutanlar için eşkıyalık (hirabe) haddi getirmiştir. Allah Subhânehû ve Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ] **“Allah’a ve Rasulü’ne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir.”** [Maide Suresi 33]

Fitne veya korkutucu söylentiler ile güvenliği ihlal edenler için caydırıcı cezalar getirmiştir. Tebaanın güvenliğini ve emniyetini sağlamak devletin asli görevlerinden biridir. Dahası daru’l-İslâm’da kendi gücüyle güvenliğini koruması devlet için şarttır. Bu sebeple Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Müslümanlara hicret edecekleri yeri haber verdiğinde, ilk zikrettiği şeylerden biri güvenliktir. İbni İshak’ın Siret’inde rivayet ettiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Mekke’de ashabına şöyle demiştir:

[إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ لَكُمْ إِخْوَانًا وَدَارًا تَأْمُنُونَ بِهَا] **“Doğrusu yüce Allah, sizin için kardeşler ve içinde emin olacağınız bir yurt kıldı.”**

Nitekim Ahmed’in sahih isnatla Enes’ten rivayet ettiğine göre, Ensar, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve arkadaşı Ebu Bekir’i karşıladıklarında, o ikisine şöyle demişlerdir:

[فَاسْتَقْبَلَهُمَا زُهَاءُ حَمْسِمَانِيَّةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ حَتَّى انْتَهَوْا إِلَيْهِمَا فَقَالُوا انْطَلَقَا آمِنَيْنِ مُطَاعَيْنِ] **“Ensar’dan yaklaşık beş yüz kişi o ikisini karşıladı ve o ikisine ‘Güven içinde ve itaat edilenler olarak buyurun.’ dediler.”**

İslâm’ın uygulanmasıyla, bozuk kapitalist akidenin afetleri, kargaşalıkları, sağlık, beden ve ruh sağlığının bozulması gibi yansımalarının ortaya çıkmasına neden olan atmosfer ortadan kalkacaktır. Çünkü İslâm’da dindarlık içgüdüğü bastırılmaz, aksine tüm amellerde Allah Subhânehû ve Teâlâ’ya tevekkül ve güven söz konusudur. İçgüdüler, organik ihtiyaçlar ve öz-gürlükler serbest bırakılmaz, aksine şer’î hükümlere göre düzenli bir şekilde tatmin edilir ve bu hükümleri ihlal edenlere caydırıcı ve ıslah edici cezalar verilir. İslâm’da Müdebber yaratıcı, insanların hayatını; bireyler, kitleler ve devlet olarak muamelelerini titizlikle düzenlemiştir, dolayısıyla yoksulluk, yoksunluk, depresyon, intihar, zina ve parçalanmış aileler gibi hayatın tezahürlerinden olan yaşam zorlukları olmayacaktır... İslâm’ın getirdiği maddi değer yanında ruhi, ahlaki ve insani değerler yücelecek, toplumda bencil bireycilik olmayacak, insan, gözetlendiğini ve kıyamet günü hesaba çekileceğini bilerek Allah’ın rızasına erişmenin huzuru içinde yaşayacaktır. Dolayısıyla takva ve Allah Subhânehû ve Teâlâ korkusu, ahlaksızlık, hayâsızlıktan ve kötülükten caydırıcı unsur olacaktır. Bundan sonra Müslüman, yakalandığı hastalık için Allah’ın mutlaka bir çare ve derman yarattığının bilgisinde olacak, hastalığın tedavisine ve uygun ilacı bulmaya özen gösterecektir. Devlet de insanların sağlığını korumak için çalışacak, en iyi bilimsel buluşlara kademe kademe ilerleyecek, diğer milletlerin üzerine çıkacaktır. İslâm Devleti’nde hastanelerin, tıbbi hizmet karşılığında hastadan para talep etmediğini/etmeyeceğini, herhangi bir hastanenin ilaçsız veya tıbbi malzemesiz kalmadığını/kalmayacağını bilmemiz yeterlidir. Dahası hastanenin, doktorlar yetiştirmek ve onların barınak, giyecek, yiyecek ve seyahat ihtiyaçlarını karşılamak için kendisine bağlı bir üniversitesi vardı. Batılı ülkeler, İslâm Devleti’ndeki uzman doktorlardan tıp eğitimi görmeleri için çocuklarını İslâm ülkesine gönderiyorlardı. Devlet, insanların sağlık işlerinin güdümünde oynadıkları önemli rolden dolayı doktorları ve öğretmenleri onurlandırıyor. Çünkü İslâm, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in buyruğu gereği sağlık ve hekimliği İslâm Devleti’nin vatandaşlarına ücretsiz olarak sağlaması gereken temel ihtiyaçlar arasında saymıştır:

[الإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **“İmam çobandır ve sürüsünden sorumludur.”** [Buhari, Abdullah bin Ömer’den rivayet etti.]

İslâm’a Göre Sağlık ve Sağlık Hizmeti

İslâm’a Göre Sağlık

Dilde sağlık, hastalığın zıddıdır, hastalığın gitmesidir, tüm kusur ve şüpheden kurtulmaktır. Beden sağlığı, bedenin eylemlerinin doğal hâlinde seyrettiği doğal bir durumdur. Modern terminolojide sağlık kavramı, genişledi. Sağlık, hastalık nedeniyle zaman zaman normal fonksiyonların çalışmaması olarak görülüyordu. Ancak son zamanlarda sağlık, sadece bir hastalık veya rahatsızlığın yokluğu değil; bedensel, psikolojik ve sosyal esenlik olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Buna göre, iyi ya da kötü sağlık, faaliyet sürekliliği ile ilişkilidir. Bir hastalık veya rahatsızlığın olmaması, sağlık durumunu iyi olarak tanımlamak için yeterli de zorunlu da değildir. İslâm, sağlığa son derece önem vermiş, sağlığı, pek çok insanın aldandığı büyük bir nimet olarak görmüştür. Buhari’nin, Sahih’inde İbni Abbas’tan rivayet ettiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[نِعْمَتَانِ مُغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ؛ الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ] **“İki nimet vardır ki insanların çoğu (onları değerlendirme hususunda) aldanmıştır: Sağlık ve boş zaman.”**

Yani, sağlıklı ve güçlü bir beden ve ruh sağlığı.

Boş zaman ise bir insanın hayat meşgaleleri ve kaygılarından yoksunluğudur. Hadiste sağlık, boş zaman ve diğer nimetlerden yararlanma teşvik edilmektedir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* de müminleri kaybedilmeden önce sağlığın kıymetini bilmeye teşvik etmiştir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[اَعْتَبْتُمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسِ شَبَابِكُمْ قَبْلَ هَرَمِكُمْ وَصِحَّتِكُمْ قَبْلَ سَقَمِكُمْ وَغِنَاكُمُ قَبْلَ فَقْرِكُمْ وَفَرَاغِكُمْ قَبْلَ شُغْلِكُمْ وَحَيَاتِكُمْ قَبْلَ مَوْتِكُمْ] **“Beş şey gelmeden beş şeyin kıymetini bil: İhtiyarlığından önce gençliğinin, hastalığından önce sağlığının, yoksulluğundan önce zenginliğinin, meşgul zamanlarından önce boş zamanının ve ölümünden önce hayatının.”** [Hakim, Müstedrak’ında rivayet etti. “Hadis, Şeyhayn’ın şartına göre sahihtir.” dedi.]

Yine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* müminleri Allah *Subhânehû ve Teâlâ*’dan esenlik istemeye teşvik etmiş ve yakinden (iman) sonra onu işlerin en hayırlısı kılmıştır. İbni Hibban’ın, *Sahih*’inde rivayet ettiğine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[سَلُّوا اللَّهَ الْمُعَافَاةَ، فَإِنَّهُ لَمْ يُعْطَ أَحَدٌ مِثْلَ الْيَقِينِ بَعْدَ الْمُعَافَاةِ] **“Allah’tan esenlik isteyin, çünkü hiç kimseye esenlikten sonra yakın gibisi verilmemiştir.”**

Esenlik dinin fitneden, bedeninin de hastalık ve belalardan afiyette olmasını içerir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنْ اتَّقَى، وَالصِّحَّةُ لِمَنْ اتَّقَى خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى وَطِيبُ النَّفْسِ مِنَ النَّعِيمِ] **“Allah’tan korkan (takva sahibi) kimse için zenginlikte beis yoktur. Fakat Allah’tan korkan (takva sahibi) için sıhhat, zenginlikten daha hayırlıdır. Gönül hoşluğu pek büyük bir nimettir.”** [Hakim, Müstedrak’ında rivayet etti ve “Bu hadis, ravileri Medineli olan, isnadı sahih bir hadistir.” dedi.]

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, sık sık kötü hastalıklardan Allah’a sığıncıydı. Ebu Davud’un, Enes bin Malik *RadiyAllahu Anh’*dan rivayet ettiğine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الزَّرِّصِ، وَالْجُنُونِ، وَالْجُدَامِ، وَسَيِّئِ الْأَسْقَامِ] **“Allah’ım! Alaca hastalığından, delilikten, cüzamdan ve kötü hastalıklardan sana sığınırım.”** [İbni Hibban, *Sahih*’inde rivayet etti.]

Kıyamet günü kişi, diğer nimetler gibi sağlık nimetinden de sorguya çekilecektir. Bu da sağlık nimetinin önemini vurgulamaktadır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يُقَالَ لَهُ أَلَمْ أُصِحِّحْ لَكَ جِسْمَكَ وَأَرْوَكُ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ] **“Kıyamet günü kula ilk sorulacak nimetlerden biri şudur: Ona ‘Biz senin bedenine sıhhat vermedik mi? Soğuk sudan sana kana kana içirmedik mi?’ denir!”** [Hakim, rivayet etti ve ‘İsnadı sahih hadistir.’ dedi.]

İslâm’da Sağlık Hizmetleri

Sağlık hizmetlerine gelince, tebaanın sağlığını bedensel afiyet ve psikolojik esenliğe ulaştırarak şekilde denetlemek, korumak ve sağlık işlerini düzenlemektir. Ortaya çıkmadan önce hastalıkların önlenmesini, ortaya çıktığında ise gerek birey gerekse toplum düzeyinde izlenmesini ve tedavi edilmesini içerir. İslâm sağlık hizmetlerinin görülüp gözetilmesini, toplumun ve bireyin üzerinde olması gereken hâli gerçekleştirecek bir bakış açısıyla pratikte etkili ve sürekli bir bakım olarak görülmektedir. Bu bakış açısına göre bireyin bedensel ve psikolojik sağlık ihtiyacı karşılanmalı, bireyin şer’î görevlerini yerine getirmesine imkân tanınmalıdır.

İslâm toplumu ve devleti de en modern araç ve üslupları icat etme yeteneğine sahip olmalı; hem bu bakımı sağlamak hem de İslâm risaletini davet ve cihat yoluyla insanlığa taşımaya hazır hâle gelmek için bilim ve bilimsel araştırmanın en iyisine ulaşmalıdır. Şeriat, sağlık hizmetlerini devlet ve halifenin doğrudan sorumluluğu hâline getirmiştir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[الإمام رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **“İmam çobandır ve güttüklerinden sorumludur.”** [Buhari]

Sağlık, gıda ve güvenlik gibi, tebaanın temel ihtiyaçlarından biridir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافَى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ فُؤَتْ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا حِيرَتْ لَهُ الدُّنْيَا] **“Sizlerden her kim vücutça sağlıklı, nefsinden, malından korkusuz ve huzurlu, günlük yiyeceği de yanında olarak sabah-larsa sanki dünyanın bütün nimetleri kendisinde toplanmış gibi olur.”** [Tirmizi rivayet etti ve “Hasen, garip hadistir.” dedi. İbni Hibban da Sahih’inde rivayet etti.]

Şeriatta, sağlık hizmetlerinin devletin bir görevi olduğuna dair genel ve özel deliller varit olmuştur:

Genel delillere gelince:

Sağlık ve hekimlik, devletin tebaaya sağlaması gereken görevler arasındadır. Klinikler ve hastaneler, Müslümanların şifa ve tedavi amaçlı kullandıkları birer kamu kurumudurlar. Dolayısıyla tıp, vakası açısından kamusal tesisler ve kurumlardandır. Bu türden tesisleri ve kamu hizmetlerini devletin yerine getirmesi gerekir. Çünkü bunlar, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu buyruğu gereği devletin gütmesi gereken şeylerdendir:

[الإمام رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **“İmam, bir çobandır ve sürüsünden sorumludur.”** [Buhari, Abdullah bin Ömer’den rivayet etti.]

Ayrıca tebaaya sağlık hizmetleri verilmemesi zarara yol açar. Zararın ortadan kaldırılması ise devletin görevidir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ مَنْ ضَارَ ضَارَهُ اللَّهُ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ] **“Zarar vermek de zarara zararla karşılık vermek de yoktur, kim zarar verirse Allah da ona zarar verir, kim zorluk verirse Allah da ona zorluk verir.”** [Hakim, Müstedrak’ında rivayet etti ve “Müslim’in şartına göre sahihtir.” dedi.]

Bu bakımdan da sağlık hizmetleri devletin görevidir.

Farz olduğuna dair özel delillere gelince:

- Müslim, Cabir yoluyla şöyle dediğini rivayet etmiştir:

[بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ طَبِيبًا، فَقَطَعَ مِنْهُ عِرْقًا، ثُمَّ كَوَاهُ عَلَيْهِ] **“Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Ubeyy İbni Ka’b’a bir doktor gönderdi. O da ondan bir damar kesti, sonra üzerini dağladı.”**

Hakim, *Müstedrak*’ta Zeyd İbni Eslem’den babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:

[مَرَضْتُ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ مَرَضًا شَدِيدًا فَدَعَا لِي عُمَرُ طَبِيبًا فَحَمَانِي حَتَّى كُنْتُ كَأَنَّ الْمَوْتَ مِنْ شِدَّةِ الْجَمِيَّةِ] **“Ömer bin Hattab zamanında çok ağır bir hastalığa tutuldum. Bunun üzerine Ömer benim için bir hekim çağırdı. Hekim bana perhiz verdi. O derece ki perhizin sıklığından dolayı hurma çekirdeklerini emiyordum.”**

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bir yönetici olarak Ubeyy *RadiyAllahu Anh*’a bir doktor göndermiş, İkinci Râşid Halife Ömer *RadiyAllahu Anh* da tedavi etmesi için Eslem *RadiyAl-*

lahu Anh'a bir doktor çağırmıştır. İşte bu iki olay, sağlık ve hekimliğin tebaanın temel ihtiyaçlarından olduğuna, devletin tebaadan ihtiyacı olanlara bu temel ihtiyaçları ücretsiz sağlaması gerektiğine dair birer delildir.

- Buhari, *el-Edebu'l-Müfred* ve *et-Tarihu's-Sağir* adlı eserlerinde Mahmud bin Lebid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

لَمَّا أُصِيبَ أَحْمَلُ سَعْدٍ يَوْمَ الْخَنْدَقِ فَتَقَلَّ حَوْلُهُ عِنْدَ امْرَأَةٍ يُقَالُ لَهَا رُفَيْدَةٌ، وَكَانَتْ تُدَاوِي الْجَرْحَى فَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [إِذَا مَرَّ بِهِ يَقُولُ كَيْفَ أُمْسَيْتَ وَإِذَا أَصْبَحَ كَيْفَ أَصْبَحْتَ فَيُخْبِرُهُ] **“Hendek günü kolundaki atar damardan yaralanınca Sa'd ağırlaştı. Onu Rufeyde denilen ve yaralıları tedavi eden bir kadının yanına götürdüler. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, akşam olunca Sa'd'ın tedavi olduğu çadıra uğruyor ve: ‘Gününi nasıl geçirdin?’ diye soruyordu. Sabah olunca tekrar uğruyor ve: ‘Geceni nasıl geçirdin?’ diye soruyordu. Sa'd da nasıl olduğunu haber veriyordu.”**

Sa'd *RadiyAllahu Anh*, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in emriyle Rufeyde'nin çadırına götürülmüştür. İbni İshak, Sa'd bin Muaz *RadiyAllahu Anh* kıssasında, Hendek günü ona ok isabet edince, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğunu zikretmiştir:

[اجعلوه في حَيْمَةٍ رُفَيْدَةٍ حَتَّى أَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ] **“Yakından ziyaret edebilmem için onu Rufeyde'nin çadırına götürün!”**

İbni İshak'ın *Siret*'inde ve el-Vakîdî'nin de *el-Meğazi*'de belirttiği gibi Rufeyde, yaralıları tedavi eden, kendini gariplere (yoksul, zayıf, bakıma muhtaç) ve kimsesiz Müslümanlara hizmete adanmış Eslemli bir kadındı.

İmam Müslim, bu olayı kısaca Aişe *RadiyAllahu Anhâ*'dan şu şekilde rivayet etmiştir.

أُصِيبَ سَعْدٌ يَوْمَ الْخَنْدَقِ رَمَاهُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُقَالُ لَهُ ابْنُ الْعَرَقَةِ رَمَاهُ فِي الْأَكْحَلِ فَضَرَبَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [اجعلوه] **“Sa'd Hendek günü yaralandı. Ona İbni'l-Arika denilen Kureyşli bir adam ok attı. Onu kolundaki atar damardan yaraladı. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ona yakınında olup ziyaret etmesi için mescide bir çadır kurdurdu.”**

Bu hadis, çadırın Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in emriyle kurulduğunu ve camide yani halka açık bir yerde kurulduğunu göstermektedir. Çadır, kamu hastanesi mesabesinde-dir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in yukarıda İbni İshak rivayetinde geçen [اجعلوه] **“götürün”** buyruğu, devlet başkanı ve fiilî ordu komutanı olarak ilgilendiğinin bir delilidir. Her ne kadar Sa'd *RadiyAllahu Anh*, ordunun bir bireyi olsa da hastane, askerî hastane değil, İbni İshak rivayetinde de belirtildiği gibi kimsesiz Müslümanlara ait bir kamu hastanesiydi.

Buhari'nin *el-Edebu'l-Müfred*'de belirttiği gibi İbni Sa'd, Rufeyde'yi, Kuaybe olarak adlandırmıştır. Her neyse, önemli olan, devlet hastanesinin müdiresi olmasıydı. Hastane, camide devlet başkanının emriyle kurulmuş bir çadırdan oluşuyordu. Hadis, hastane müdiresinin hastalardan ücret almadığını, kendisini kimsesiz Müslümanlara yani yoksul Müslümanlara adadığını göstermektedir. Bir başka deyişle yoksul Müslümanlar, doktor ücreti ödemediler, ücretsiz olarak tedavi görüyorlardı. Bu ücretsiz tedavi, sadece yoksullara özgü değildi. Çünkü Benî Abdüleşhel'in efendisi olan Sa'd, kimsesiz biri olmadığı hâlde ücretsiz tedavi görmüştür. Bu yüzden devlet, zengin veya fakir olsun tüm tebaaya tedavi sağlamak zorundadır.

- Buhari ve Müslim'de (lafız, Buhari'ye aittir.) Enes İbni Malik'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

[قَدِمَ أَنَسٌ مِنْ عُكْلٍ أَوْ عُرَيْيَةَ فَاجْتَوَوْا الْمَدِينَةَ فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلِقَاحٍ وَأَنْ يَشْرَبُوا مِنْ أَبْوَالِهَا وَأَلْبَانِهَا] **“Ukl ve Ureyne'den bazı insanlar, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in yanına Medine'ye geldi-**

ler. Medine'nin havası onlara ağır geldi. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem onlara; zekât develerinin ve çobanın bulunduğu yere gitmelerini, o develerin içine çıkıp onların sütlerinden ve idrarlarından içmelerini emretti."

Müslim'de Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in onlara şöyle dediği yer almıştır:

[إِنْ شِئْتُمْ أَنْ تَخْرُجُوا إِلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ فَتَشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا فَفَعَلُوا فَصَحُّوا] "Dilerseniz zekât develerinin bulunduğu yere çıkıp gidin, onların sütlerinden ve sidiklerinden için! Buyurmuştur. Onlar da bunu yaptılar. Sağlıklarına kavuştular."

[فَأَجْتَوُوا الْمَدِينَةَ] "havanın onlara ağır gelmesi" ifadesi, bunaltı ve bir tür hastalık yüzünden orada kalmaktan hoşlanmadıkları anlamına gelir. Ebu Ubeyd, Cevheri ve diğerleri şöyle dediler:

"Biri, bolluk içinde olsa da orada kalmak hoşuna gitmediği zaman beldenin havası bana ağır geldi, der."

Hattabi de dedi ki: "Kelimenin aslı [الجوى]'dır. Bu, bir karın hastalığının adıdır."

Yani Medine'nin havası onlara iyi gelmedi ve yakalandıkları hastalıktan dolayı Medine'den hoşlanmadılar. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem onlar için tedavi görecekları bir yer hazırlanmasıyla ilgilendi.

Buhari'de hadisin bir başka rivayetinde, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem hakkında [فَأَنْزَلَهُمُ الْحَرَّةَ] "Onları Harre'ye yerleştirdi." İbaresini yer almıştır. Harre, Medine'nin dışında siyah taşlı, kara kayalıklı bir yerdir. Belki de Medine'nin toprağından doğalarına en uygun gelen yerdir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, o insanlara beytü'l-mala ait zekât develerinin sütünden içmelerine izin vermiştir. Bu hadis, tedavinin beytü'l-maldan harcama yapılan Müslümanların maslahatlarından olduğunun bir göstergesidir.

Hilâfet Devleti'nde Sağlık Hizmetlerinin Esasları

Modern teknolojik ilerleme ve sağlık bilimlerinin gelişim çağındaki kapitalizmin yozlaşmış sağlık sistemi, sanayi devrimi öncesi yüzyıllardaki İslâm'ın sağlık hizmetleriyle karşılaştırıldığında, akli akidesi ve şeriatıyla İslâm'ın, mutluluğu ve inananlarının nefsinde psikolojik sağlığı gerçekleştirdiğini görürüz. Allah Subhânehû ve Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[بِأَيِّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ] "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir." [Yunus Suresi 57]

[فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى، وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا] "Kim benim yol göstericime uyarsa artık o ne (dünyada) sapar ne de (ahirette) sıkıntı çeker. Kim Benim zikrimden yüz çevirirse mutlaka onun için sıkıntılı bir geçim vardır." [Taha Suresi 123-124]

Şimdi burada Hilâfet Devleti'nde sağlık hizmetlerinin dayandığı en önemli temelleri ele alacağız.

İslâm Felsefesi, Madde ile Ruhun Mezcedilmesidir

İslâm, Allah Subhânehû ve Teâlâ'nın yarattığı insanın fiillerini şer'i hükümlere göre düzenlemektedir. Yani madde olan insan fiillerini, ruh olan Allah Subhânehû ve Teâlâ ile olan bağın idraki ile mezcetmektedir. Bir başka deyişle insan, bir amele kalkıştığında yaratıcısı ile olan bağını idrak eder. Bu, madde ile ruhun mezcedilmesi olarak ifade edilir. Sağlık hizmetleri de bu kapsam altına girer. İmamın sağlık işlerini yürütmesi, Allah Subhânehû ve Teâlâ ile olan

bağına tasavvur ederek yaptığı bir şer'î hükümdür ve amacı, Allah *Subhânehû ve Teâlâ'*nın rızasıdır. Dolayısıyla halife ve bu alanda çalışanlar, sağlık hizmetleri konusunda ellerinden gelenin en iyisini yapacaklar, azami gayret gösterecekler ve sağlık hizmetleri için gerekli tüm olanakları sağlayacaklardır.

İslâm'ın Sorunların Tedavisine Bakışı

İslâm, ele aldığı sorunu tatmini gereken organik ihtiyaçları ve içgüdüleri olan bir insan sorunu olarak görür. Sorunun ekonomik, sağlık, politik, eğitimsel ya da başka bir sorun olması fark etmez. Yalnızca tedaviye muhtaç bir insan sorunu olduğu gerçeğini dikkate alır. Örneğin İslâm, hastanın sağlık hizmeti ihtiyacını, belirli bir yaşam tarzını izleyen bir toplumda insani bir sorun olarak görür. Bakışını, sağlık veya ekonomik yön ile sınırlandırmaz. Bu nedenle İslâm, tedavi ve rehabilitasyon için gerekli yetenek ve çabaların sağlanması çağrısında bulunur, hastalığın yaygınlaşmaması için hasta ve toplumun işlerinin güdülmesini farz kılar, ne pahasına olursa olsun felaketler gibi afetlerin üstesinden gelmek için yeterli tıbbi olanakların seferber edilmesini talep eder. Böylece bakışını, sırf sağlık veya ekonomik yönle sınırlandırmaz.

İşlerin Güdümünde Tebaanın Bireylerine Eşit Bakış

İslâm, tebaanın bireylerine bakışın aynı olmasını farz kılar. Hilâfet Devleti, işlerin güdümünde uyruğunu taşıyan kişiler arasında ayrımcılık yapmaz. Bakımda din, cinsiyet, ırk, yaş veya ikamet yeri dikkate alınmaz. Delili, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'*in önceki hadisidir:

[الإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] ***“İmam çobandır ve sürüsünden sorumludur.”***

Hadisteki [رَعِيَّتِهِ] ***“sürüsü”*** sözcüğü, genelliğe delalet eder, tahsis edici bir delil varit olmadığı için genel olarak kalır. Böylece İslâm Devleti, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'*in Medine'de kurduğu günden geçen yüzyılın başında yıkıldığı güne kadar tüm tebaanın işlerini güdüyor, tebaası olmaları dışında hiçbir şeyi dikkate almıyordu. Allah'ın izniyle yakında kurulacak Hilâfet Devleti de aynısını yapacaktır.

Yönetim Merkeziyetçidir, İdare Merkeziyetçi Değildir

Yönetim, şeriat hükümlerinin uygulanmasıdır. Bu konuda yetki, ümmetin yetki verdiği kişiye yani halifeye aittir. İdare ise uygulamada kullanılan araç ve üsluplardır. İdareyi halife, yardımcıları, atadığı daire müdürleri ve memurlar yürütürler. Devletin idarelere ayrılmasına bağlı olarak her idare, sağlık hizmetleri işlerini, rutin olarak merkeze başvurma prosedürüne gerek kalmadan otomatik ve doğrudan yürütür. Her idare, sanki bölgesinde bir salgın vakası varmış gibi halkın ihtiyaçlarını belirler ve ihtiyaçları en kısa sürede karşılar.

Maslahatların Yönetimi Basitlik, Hızlılık ve Yeterliliğe Dayalıdır

İslâm Devleti'nde maslahatların, dairelerin ve idarelerin idare politikası, sistemde basitlik, işlerin halledilmesinde hızlılık, idareyi üstlenenlerde yeterlilik esasına dayanır. Şer'î nasslar, her şeyde ihsan ve kolaylaştırmayı emreder şekilde gelmiştir. Zorlaştırmayı ve ikradı yani insanların ihtiyaçlarının giderilmesini geciktirmeyi yasaklamaktadır. Çünkü bu durumda ne ihtiyaçları giderilir ne de evlerine ve işlerine gidebilirler. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا فَاحْتَجَبَ دُونَ خَلَّتِهِمْ وَحَاجَّتِهِمْ وَفَقَّرَهُمْ وَفَاقَتْهُمْ احْتَجَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ دُونَ خَلَّتِهِ وَفَاقَتْهُ [*Allah bir kimseyi Müslümanların başına idareci yapar da o kimse onların dertlerine, ihtiyaçlarına, sıkıntılarına ve yoksulluklarına karşı sorumluluğunu yerine getirmezse kıyamet günü Allah da onun dertlerine, ihtiyaçlarına, darlıklarına ve yoksulluklarına bakmaz.*] [Hakim, Müstedrak'ında rivayet etti ve "İsnadı sahih hadistir." dedi.]

İslâm, insanların işlerini üstlenenlere, insanlarla birlikte ve insanların arasında yaşamayı, ihtiyaçlarından haberdar olmayı, ihtiyaçlarını kolaylıkla, suhuletle, basitlikle ve hızlıkla gidermeyi, iş yapabilecek yetenekli kimseleri tayin etmeyi farz kılmıştır.

Devlet, Tüm Tebaanın Temel İhtiyaçlarını Güvence Altına Alır ve Lüks İhtiyaçlarını Elde Etmelerine Olanak Sağlar

İslâm, tebaanın her bir bireyinin yiyecek, barınak ve içecek gibi bireysel temel ihtiyaçlarını, güvenlik, eğitim ve tedavi gibi toplumsal temel ihtiyaçlarını güvence altına almıştır. Çalışabilecek durumda olan kişiler, bireysel temel ihtiyaçlarını kendileri karşılayacaklardır. Fiilen ya da hükmen çalışamayacak durumda olanların ve şeran bakmakla yükümlü olduğu kimseleri bulunmayanların temel ihtiyaçlarını karşılamak ise Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu sözlerinden dolayı devlete farz olur:

[مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلْيُورَثْهُ وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا فَلْيَأْتِنَا] **"Kim bir mal bırakmışsa varislerindedir. Kim de ardında bakıma muhtaç birisini bırakmışsa onun bakımı bana aittir."** [Buhari Sahih'inde rivayet etti.]

[مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلْأَهْلِهِ وَمَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيَاعًا فَإِلَيَّ وَعَلَيَّ] **"Her kim bir mal bırakırsa ailesindedir. Borç veya çoluk çocuk bırakırsa banadır ve benim üzerimedir."** [Müslim Sahih'inde rivayet etti.]

Fiilen aciz olan kimse, çalışamayacak durumda olan kimsedir. Hükmen aciz olan kimse ise çalışabilecek durumda olduğu hâlde iş bulamayan kimsedir. Devlet böylesi kimseye iş sağlayacak, iş bulana kadar da fiilen aciz olan kimse gibi muamelede bulunacak ve bu kimsenin temel ihtiyaçlarını karşılayacaktır.

Genel temel ihtiyaçlara gelince, devlet, aralarında ayrım gözetmeksizin tebaanın genel temel ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ أَمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافَى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا حَبِزَتْ لَهُ الدُّنْيَا] **"Sizlerden her kim vücutça sağlıklı, nefsinden, malından korkusuz ve huzurlu, günlük yiyeceği de yanında olarak sabahlarsa sanki dünyanın bütün nimetleri kendisinde toplanmış gibi olur."** [Tirmizi rivayet etti ve "Hasen, garip hadistir." dedi. İbni Hibban da Sahih'inde rivayet etti.]

Güvenlik ve esenlik (sağlık), eğitimin yanı sıra devletin sağlaması gereken insanların iki temel ihtiyacıdır. İnsanların başına bela olan pandemilere gelince, bu pandemilerin boyutuyla orantılı olarak devlet, insanların sağlık işlerini yürütmelidir.

Ekonomik Soruna Bakış

İslâm, ekonomik sorunu kaynakların insanlara dağıtılması olarak görür ve dünya kaynaklarının, üstünde yaşayan insanlar için yeterli olduğuna karar verir. Allah Subhânehû ve Teâlâ yeryüzü hakkında şöyle buyuruyor:

[وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا] **"Orada rızıklar takdir etti."** [Fussilet Suresi 10]

Yani dünya halklarının rızıklarını takdir etti. Bu sebeple İslâm'ın ekonomik çözümleri, servetin üretimine değil dağıtımına odaklanmış, servetin dağıtımı için nevi şahsına münhasır bir sistem getirmiştir. Gücü yetenlere çalışmayı, kadın ve çocukların nafakasını kocaya, akrabanın

nafakasını da varis olan akrabaya farz kılmıştır. Zekâta fakirler ve miskinler için, kamu mülkiyetinde tebaa için bir hak belirlemiştir. Nafakalarını karşılayacak kimseleri olmayan aciz kimselerin gözetimini devlet üzerine farz kılmıştır... Böylece İslâm, tebaanın tüm bireylerinin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını güvence altına almıştır. Böylelikle İslâm, bugün kapitalizmin uygulanmasının sonucu olarak gördüğümüz yoksulluk, yoksunluk, işsizlik, para biriktirme, tefecilik, depresyon, anksiyete, izolasyon, yalnızlık, ailenin parçalanması, hırsızlık saikleri, borçları ödeyememe, yetersiz beslenme ve sonuçları, insan sağlığına uygun ve hastalıklardan koruyan konut yetersizliğinin aksine bedensel ve psikolojik esenlik için doğru bir temel oluşturmuştur. Bütün bunlar, sağlıksızlığa yol açmaktadır.

Acil Durumlarda İşlerin Güdümü

Seller, depremler, salgın hastalıklar, savaşlar vb. acil durumlarda Hilâfet, işlerin güdümünün en iyi şekilde devam etmesi için özel önlemler alacak, bu önlemleri denetlemek için uzmanlar ve uzmanlaşmış yetkin kişiler görevlendirecek, toplumsal hayatın sekteye uğraması için mekanizmalar ve planlar geliştirecek, acil durumun meydana geldiği yerlerde acil durum tedbirleri uygulayacaktır. Acil durumlar için harcama sağlanmalıdır. Müslümanların beytü'l-malında para olursa acil durumlarda ihtiyaçları karşılamak için o paradan harcama yapılacak, eğer beytü'l-malda para yoksa acil durumlara harcama yapmak için zengin insanlardan vergi alınacaktır. Vergilerin toplanmasını beklerken, gecikmenin zarara yol açacağından korkulursa devlet borçlanarak harcama yapacak, daha sonra bu amaçla topladığı vergilerden, aldığı borçları geri ödeyecektir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[وَأَيُّمَا أَهْلٌ عَرَصَةَ أَصْبَحَ فِيهِمْ أَمْرٌ جَائِعٌ فَقَدْ بَرَنْتَ مِنْهُمُ ذِمَّةَ اللَّهِ تَعَالَى] **“Bir toplulukta eğer bir kişi aç olarak sabahlarsa Allah o topluluk üzerinden himayesini kaldırır.”** [Ahmed, İbni Ömer’den rivayet etti ve Ahmed Şakir de sahih olduğunu söyledi.]

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Rabbinden rivayet ettiği bir kutsi hadiste şöyle buyurmuştur:

[مَا أَمَنَ بِي مَنْ بَاتَ شَبْعَانَ وَجَارَهُ جَائِعٌ وَهُوَ يَعْلَمُ] **“Kim, komşusunun aç olduğunu bildiği hâlde tok olarak sabahlarsa Bana iman etmemiş sayılır.”** [Bezzar, Enes’ten, Heysemi ve Münziri’nin hasen isnatıyla rivayet etti.]

Devlet, acil durumları henüz meydana gelmeden önce önlemek için çalışacak, bu amaç için gerekli ekipman ve uzmanlar tahsis edecek; gerek münferit hadiseler gerekse genel afetler olsun afetleri, sel baskınlarını, depremleri, salgın ve salgın olmayan pandemileri tespit etmek ve erken uyarılmak için en iyi bilimsel araç ve üsulları kullanacaktır. Bu ekipmanlar, meydana gelmesi beklenen tüm acil durumların meydana gelmesini önlemek, meydana gelmesi önlenmiyorsa ihsanla başa çıkmak için tam tetikte ve teyakkuzda tutulacaklardır.

Bunun için ekipmanlar, hazırlıklar, sığınaklar, barınaklar, hastaneler ve sahra hastaneleri sağlanacak, önceden uygun yerler tahsis edilecek, hazır olup olmadıkları periyodik olarak izlenecek, var oluşlarının amacını hızlı, kolay ve verimli bir şekilde gerçekleştirmek için en yeni ve en gelişmiş araçlarla güncelleneceklerdir. Böylelikle can ve mal güvenliği korunacak, tebaa bireyleri ve topluluklarının temel haklarının sağlanması devam edecektir. Yöneticiler, İslâm’ı güzel uyguladıklarında, ümmet de onları güzel muhasebe edip düzelttiğinde, işleri istikrarlı bir hâl alacak, Allah’ın izniyle en ağır sorunların üstesinden geleceklerdir. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْفُرُجِ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ] **“O ülkelerin halkı iman etseler ve sakınsalardı elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık.”** [Araf Suresi

Hilâfet Devleti'nde Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı

Şer'î deliller, güvenlik, sağlık ve eğitim gibi tebaanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasını devlete farz kılmıştır. Şeriat, sağlık hizmetleri için gereken harcamaların beytü'l-maldan yapılmasını emretmiştir. Ebu Hurayra'dan rivayet edildiğine göre, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا فَلِإِنِّتَا] **“Kim bir mal bırakmışsa varislerininindir. Kim de ardında bakıma muhtaç birisini bırakmışsa onun bakımı bana aittir.”** [Buhari Sahih’inde rivayet etti.]

Müslim de Cabir’den şöyle dediğini rivayet etmiştir:

[بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ طَبِيبًا فَقَطَعَ مِنْهُ عِرْقًا ثُمَّ كَوَاهُ عَلَيْهِ] **“Rasulullah Ubeyy ibni Ka'b'a bir hekim gönderdi. Hekim ondan bir damarı kesti sonra da onu dağladı.”**

Hakim, Müstedrak'ta Zeyd ibni Eslem'den, babasından şunu rivayet etmiştir:

[مَرَضْتُ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ مَرَضًا شَدِيدًا فَدَعَا لِي عُمَرُ طَبِيبًا فَحَمَانِي حَتَّى كُنْتُ أَمُصُّ الْوَأَةَ مِنْ شِدَّةِ الْجُمَيْةِ] **“Ömer bin Hattab zamanında çok ağır bir hastalığa tutuldum. Bunun üzerine Ömer benim için bir hekim çağırdı. Hekim bana perhiz verdi. O derece ki perhizin sıklığından dolayı hurma çekirdeklerini emiyordum.”**

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir yönetici olarak Ubeyy Radiyah Allahu Anh'a bir doktor göndermiş, ikinci Râşid Halife Ömer Radiyah Allahu Anh da tedavi etmesi için Eslem Radiyah Allahu Anh'a bir doktor çağırtmıştır. İşte bu iki olay, sağlık ve hekimliğin, devletin tebaadan ihtiyacı olanlara ücretsiz sağlaması gereken tebaanın temel ihtiyaçları olduğunu kanıtlamaktadır.

Sağlık hizmetlerine beytü'l-maldan harcama yapılacaktır. Beytü'l-maldaki para yeterli gelmezse hastane yapmak gibi sağlık hizmetleri için zorunlu meseleler varsa ve bölgede yerini dolduracak başka bir hastane yoksa bu durumda devlet, sağlık hizmetleri için gerekli harcamalar için zenginlerden vergi alacaktır. Çünkü Müslümanların maslahatına olan şeylere harcama yaparak, onlar için tesis inşa ederek maslahatlarını gütmesi halifenin boynunun borcudur. Tesis, insanların çıkarlarını gidermek için kullandıkları şeylerdir. Bu şeylerin yokluğu, zarara yol açar. Zararın giderilmesi ise hem halifeye hem de Müslümanlara farzdır. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ مَنْ ضَارَ ضَارَهُ اللَّهُ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ] **“Zarar vermek de zarara zararla karşılık vermek de yoktur, kim zarar verirse Allah da ona zarar verir, kim zorluk verirse Allah da ona zorluk verir.”** [Hakim, Müstedrak'ında rivayet etti ve “Müslim'in şartına göre isnadı sahihtir.” dedi.]

Tebaaya karşılıksız olarak gerekli maslahat ve tesisin sağlanmamasının Müslümanlara vereceği zarar göz önünde bulundurulduğunda, o zaman gerekli maslahat ve tesisin sağlanması halifeye ve Müslümanlara farz olur. Zira bu şeylerin sağlanması, zararı ortadan kaldırır, onun için bunlar Müslümanlara farz olurlar. Bu şeyleri halifeye farz kılan husus, işlerin güdümündeki netlik ve berraktır. Bunları hem Müslümanlara hem de halifeye farz kılan husus ise delillerin genelliğidir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in [لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ] **“Zarar vermek de zarara zararla karşılık vermek de yoktur.”** Hadisi geneldir. Yine [مَنْ شَاقَّ] **“kim de meşakkat verirse”** buyruğu da geneldir. Halife ve tüm Müslümanları kapsar. Çünkü sağlık hizmetleri, maslahatlar ve ihtiyaçlardandır. İnsanlar onsuz yapamazlar, onun için zaruri ihtiyaçlardan sayılırlar. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem tedavi olmayı emretmiştir. Ebu Davud, Sünen'inde Usame bin Şerik'ten şöyle dediğini rivayet etmiştir:

[أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُءُوسِهِمُ الطَّيْرُ فَسَلَّمْتُ ثُمَّ قَعَدْتُ فَجَاءَ الْأَعْرَابُ مِنْ هَاهُنَا وَهَاهُنَا فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَدَاوَى فَقَالَ “ تَدَاوُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءِ وَاحِدٍ الْهَرَمُ

Aleyhi ve Sellem'e geldiğimde ashabı yanında, sanki başlarının üzerinde kuş varmış (ve hareket ederlerse uçacakmış) gibi kıvıldamadan sessizce oturuyordu. Selam verip ben de oturdum. Sonra oradan buradan bedeviler gelip 'Ey Allah'ın Rasulü! Tedavi olalım mı?' diye sormaya başladılar. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem 'Tedavi olun! Zira Allah ihtiyarlık dışında, şifasını da var etmediği hiçbir hastalık yaratmamıştır.' buyurdu."

Tirmizi, bu hadisi Usame bin Şerik'ten şu lafızla rivayet etmiştir:

قَالَتْ الْأَعْرَابُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا نَتَدَاوَى قَالَ نَعَمْ يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوَوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً أَوْ قَالَ دَوَاءً إِلَّا دَاءً وَاجِدًا [قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُوَ قَالَ الْهَرَمُ] **"Bedeviler 'Ey Allah'ın Rasulü tedavi olalım mı?' diye sordular. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem 'Evet, ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Çünkü Allah, yarattığı her hastalık için muhakkak bir ilaç yaratmıştır. Ancak bir hastalık müstesnadır.' dedi. Onlar yine 'Ey Allah'ın Rasulü! Nedir o?' diye sordular. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem 'İhtiyarlıktır.' buyurdu."** [Tirmizi "Sahih hasen hadistir." dedi.]

[6] "he" ve [ز] "ra" harfleri fetha ile [الهرم] yaşlılığın getirdiği zayıflıktır. Sonrası ölüm ve helaktır. Yani ölümün tedavisi yoktur. Tedavi, bir maslahat celbi, bir mefsedetin defidir, dolaşısıyla bir maslahattır. Üstelik klinikler ve hastaneler, Müslümanların şifa bulmak ve tedavi olmak için kullandıkları kamu kurumlarıdır. Böylece vakası açısından tıp, maslahatlar ve kamu tesislerinden sayılır. Maslahatlar ve kamu tesislerini devletin yapması gerekir. Çünkü Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu buyruğu gereği devletin gütmesi gereken şeyler arasındadırlar:

[الإمام راعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **"İmam, bir çobandır ve sürüsünden sorumludur."** [Buhari, Abdullah bin Ömer'den rivayet etti.]

Her ne kadar karşılıksız maslahat ve kamu hizmeti olması yönünden beytü'l-mal üzerine farz olan harcamalardan olduğu için, devlet, tebaaya ücretsiz tedavi ve şifa (sağlık) sağlamak zorunda olsa da ücretle bir doktor tutulup bir ücret ödenmesi caizdir, çünkü tedavi caizdir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem az önce yukarıda geçen hadiste şöyle buyurmuştur:

[يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوُوا] **"Ey Allah'ın kulları! Tedavi olun!"**

Çünkü tedavi olmak, ücretlinin yerine getirebileceği bir menfaattir. Öyleyse kira (icara) tanımı, tedavi için de geçerli olur, tedavi hakkında herhangi bir nehiy varit olmamıştır. Üstelik şöyle rivayet edilmiştir:

[اِحْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجْمَهُ أَبُو طَيْبَةَ وَأَعْطَاهُ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ وَكَلَّمَ مَوْلِيَهُ فَحَقَّقُوا عَنْهُ] **"Ebu Taybe Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e hacamat yaptı. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ona iki sa yiyecek verilmesini emretti. Ayrıca efendileri ile konuştu da onlar ödemesini hafiflettiler."** [Buhari, Enes bin Malik Radiyallahu Anh yoluyla rivayet etti.]

Yine İbni Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir:

[اِحْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَّةً لَمْ يُعْطِهِ] **"Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem hacamat oldu ve hacamat ücretini verdi. Eğer bu (hacamat ücreti) haram olsaydı vermezdi."** [Buhari rivayet etti.]

Hacamat o zamanlar kullanılan tedavi türlerinden biriydi. Hacamattan ücret alınması, doktor kiralamanın caiz olduğuna delalet eder. İlaç satışı da doktorun ücreti gibidir. Çünkü ilaç, mubah bir şeydir ve Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın şu buyruğunun genelliği altına girer:

[وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ] **"Allah alışverişi helal kıldı."** [Bakara Suresi 275]

O şeyin haram olduğuna ilişkin bir nass da varit olmamıştır.

Hilâfet Devleti'nde Sağlık Hizmetlerinin Genel Amaçları

Beden Sağlığını Korumak

Beden sağlığı, vücut organlarının esenliği ve çalışmalarının düzeni ile ilgilidir. Sağlıklı bedende vücudun eylemleri doğal seyrinde yürür. Bedensel sağlık hizmetleri, tebaanın bireyle-rini ortaya çıkmadan veya yayılmadan önce hastalıklardan korumakla, ortaya çıktıklarında tedavi etmekle, uzun sürer ya da kronikleşirlerse hastalıkları izlemekle olur. Bu nedenle sağlık hizmetleri, sağlıklı insanların sağlığını koruyarak, hastalar üzerindeki hastalıkların etkisini olabildiğince gidererek hem sağlıklı hem de hastalıklı insanlar için olur. Beden sağlığı, daha önce açıkladığımız gibi en büyük nimetlerden biridir. Beden sağlığını korumak ve kollamak, halifenin tebaası için sağlaması gereken temel ihtiyaçlar arasında sayılır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافَى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا جِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا] **“Sizlerden her kim vücutça sağlıklı, nefsinden, malından korkusuz ve huzurlu, günlük yiyeceği de yanında olarak sabah-larsa sanki dünyanın bütün nimetleri kendisinde toplanmış gibi olur.”** [Tirmizi rivayet etti ve “Hasen, garip hadistir.” dedi.]

Yine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[الإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **“İmam çobandır ve güttüklerinden sorumludur.”** [Buhari rivayet etti.]

Bedensel sağlık hizmetlerinde ihmalkârlık, tebaaya zarar verir. Bu yüzden Rasulullah *Sal-lAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu sözünden dolayı veliyyu'l-emir günahkâr olur:

[لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ مَنْ ضَارَّ ضَارَّهُ اللَّهُ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ] **“Zarar vermek de zarara zararlar karşılık vermek de yoktur, kim zarar verirse Allah da ona zarar verir, kim zorluk verirse Allah da ona zorluk verir.”** [Hakim, Müstedrak'ında rivayet etti ve “Müslim'in şartına göre isnadı sahih hadistir.” dedi.]

Psikolojik Sağlığı Korumak

Psikolojik sağlık, bireyin kalıcı huzur duygusuna sahip olmasıyla sağlanır. Huzur duygusu, insanın organik ihtiyaçları ve içgüdülerinin, doğruluğu kesin İslâm akidesinden türetilen şer'î hükümlere göre doğru tatmininden doğar. Çünkü İslâm akidesi hayatın künhü, kaynağı ve hayat sonrası akıbeti hakkındaki sorulara akla kanaat veren ve fitrata uygun şekilde cevapla-yan tek akidedir ve yalnızca İslâm, insanın tüm ihtiyaç ve içgüdülerinin, içgüdüleri arasında paralel, sistematik ve koordineli bir şekilde tatminini sağlar. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyuruyor:

[مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ] **“Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.”** [Nahl Suresi 97]

[إِنَّ الدِّينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْأَمُوا فَلَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءٌ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ] **“Şüphesiz ‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip sonra da dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur. On-lar üzülmecekler. Onlar cennetliklerdir. Yapmakta olduklarına karşılık orada sürekli ka-lacaklar.”** [Ahkaf Suresi 13-14]

Yine Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[فَمَنْ اتَّبَعَ هٰذَاى فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا] **“Kim Benim yol göstericime uyarsa artık o ne (dünyada) sapar ne de (ahirette) sıkıntı çeker. Kim Benim zikrimden yüz çevirirse mutlaka onun için sıkıntılı bir geçim vardır.”** [Taha Suresi 123-124]

İnsan, dünya hayatına İslâmi perspektiften baktığında, başına gelen musibetin Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın bir sınavı olduğunu görür. Bu imtihana sabreder ve karşılığını ahirette beklerse mükâfatı cennet olur. Onun için yorgun ve bitkin düşmez, kendisine dokunan bir zarardan dolayı endişelenmez, başına gelen bir şerden dolayı tasalanmaz. Müslim'in *Sahih*'inde Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den rivayet edildiğine göre şöyle geçmiştir:

عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَاكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءٌ صَبَرَ [فَكَانَ خَيْرًا لَهُ] **“Müminin hâli ne hoştur! Her hâli kendisi için hayırlıdır ve bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına güzel bir iş geldiğinde şükreder, bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde ise sabreder, bu da onun için hayır olur.”**

İslâmi hayatta psikolojik sağlık, devletin eğitim sistemi ve müfredatı, İslâm toplumunda faaliyet gösteren İslâmi partiler, saf İslâm mefhumlarının vakaya indirgenmesine dayalı medya politikası yoluyla toplumda İslâmi mefhum ve duyguların yoğunlaşmasıyla otomatik olarak sağlanır. Yine şer'î hükümlerin uygulanması, dürüstlük gösterilmesi, iyiliğin emredilmesi, fesadın ortadan kaldırılması, münkerin yasaklanması, şer'î mefhumların yayılması ve İslâmi değerlerin korunması ile toplumda iman atmosferinin oluşturulması ve tebaanın nefsinde takvanın uyandırılması, psikolojik sağlığın korunmasına ve iç huzurunun sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

Psikolojik sağlık ayrıca bireylerin yiyecek, giyecek ve barınak gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla da bağlantılıdır. Bu ihtiyaçların karşılanmaması helake yol açtığı gibi kısmen karşılanmaları da bazen psikolojik endişeye veya üzüntüye yol açar. Bu nedenle temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan ve bireyin lüks ihtiyaçlarını olabildiğince fazla karşılamasına olanak tanıyan İslâm'ın ekonomik sisteminin uygulanması, toplumda psikolojik sağlığının korunması için kaçınılmazdır.

Aynısı güvenlik için de geçerlidir. Güvenlik, tebaanın ihtiyaçlarından biridir, karşılanması endişeye ve psikolojik sağlığın bozulmasına yol açar. İslâm Devleti'nde Ordu ve İç Güvenlik Dairesi, toplumda güvenliği sağlamak için tebaayı hem dış hem de iç düşmanlardan koruma sorumluluğunu üstlenir.

Psikolojik sağlık, beden sağlığından ayrılamaz. Daha doğrusu psikolojik hastalıklar, sağlıklı olsa bile bedeni zayıflatır veya yok eder. Psikolojik sağlık esenliğinin anahtarı, İslâm akidesinden türeyen doğru mefhumlardır. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.”**

[Yunus Suresi 57]

﴿وَلَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾ **“Biz Kur'an'dan, müminler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz. Zalimlerin ise Kur'an, ancak zararını artırır.”** [İsra Suresi 82]

[İsra Suresi 82]

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

﴿أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ﴾ **“Şunu iyi bilin ki insan vücudunda küçük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalptir.”** [Müttefikin Aleyh]

Bunun içindir ki psikolojik sağlığı korumak, İslâm Devleti'nde sağlık hizmetlerinin en önemli hedefleri arasındadır.

Halk Sağlığını Korumak

Halk sağlığı hizmetleri, içme suyu kalitesi, gıda, hava temizliği, evre temizliği, aşılama ve diğer alanlar gibi bir bütün olarak toplum sağlığını etkileyen faktörlerle ilgilidir. Halk sağlığı hizmetleri, politikalar yoluyla tüm devlet düzeyinde sağlığı güçlendirmeyi amaçlar. Kanalizasyon şebekelerinin döşenmesi, doğa koruma alanlarının oluşturulması gibi devletin yrtğ önlem ve projeleri kapsadığı gibi trafik kanunları, gürültü veya evre kirliliğinin önlenmesi gibi konularda halifenin benimsediği ve tebaayı uymaya zorladığı kanunları da içerir. Halk sağlığı hizmetleri, genellikle tedaviden çok hastalıkların önlenmesine odaklanır. Önleme, sağlık hizmetlerinin en önemli, en faydalı ve en verimli bölümlerinden biridir. Halk sağlığı hizmetleri ayrıca, sağlık eğitimi vermek, sağlıklı ve sıhhatli yaşam tarzlarını açıklamak, tebaanın olumlu ve sürdürülebilir bir süreç olarak iyi sağlığa sahip olması için koşullar oluşturmak yoluyla sağlık ve esenliği güçlendirmek için çalışır. evre sağlığını teşvik etmek, çevresel risk faktörleri ile mücadele etmek, hava temizliğini korumak, hava kirliliği nedenlerini yasaklamak, bu kirliliğin olumsuz etkileriyle başa çıkmak, gıda ve işlenmiş gıdaların ve bunların birey sağlığı üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini izlemek, İslâm Devleti'nde halk sağlığı hizmetleri alanları arasında yer almaktadır. Yine doğal afetler ve küresel salgın gibi hastalıklarla mücadele etmek, onları kısıtlamak, afet ve salgınlarla, zararlarını önleyici, iyileştirici ve karantina boyutları ile başa çıkmak için hazırlıklı ve tetikte olmak da halk sağlığı hizmetleri alanları arasında sıralanabilir. Salgın hastalıklar veya küresel felaketlerle ilintili küresel sağlık da halk sağlığı hizmetleri alanı altına girer.

Sağlık Hizmetlerinin Tüm Tebaayı Kapsayıcılığı

Sağlığın korunmasının temel bir ihtiyaç olduğuna dair şer'i deliller, genel delillerdir. İster Müslüman isterse zimmi olsun tüm tebaayı kapsar. İmam güçlü ya da zayıf, zengin ya da fakir, mümin ya da kâfir tüm raiyyesinden sorumludur. Devletin sağlaması gereken sağlık hizmetleri, yokluğu zarara yol açabilecek her türlü sağlık hizmetini doğrudan kapsar. Diş beyazlatma tedavisi veya bir şer'i nedenle yapılan estetik müdahaleler gibi yokluğu bir zarara yol amayan lüks sağlık hizmetleri istisna teşkil ederler. Devlet, kaynakların bolluğuna göre elinden geldiğince tebaanın bu lüks sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi için çalışmak zorundadır.

Ücretsiz Sağlık Hizmetleri

Devlet, tebaa bireylerine ücretsiz sağlık hizmeti sağlayacaktır. Zengin olup doktor masraflarını karşılayabilecek durumda olmalarına ya da yoksul olup karşılayamayacak durumda olmamalarına bakmaz. Çünkü sağlığın korunması, zengin ya da fakir tüm insanlar için temel bir ihtiyaçtır. Bunun devlet hazinesine getireceği yüke bakılmaz. Belli bir sağlık giderinin karşılanması, fazlalığın hasta tarafından karşılanması ya da sağlık hizmetinin sadece bazı ücretsiz temel ilaçlar ve hizmetler için geçerli olması gibi sağlık hizmetlerini şeriatın öngörmediği bir takım kısıtlamalarla sınırlandırmak caiz değildir. Fakat bu, kendilerini tedavi edenlere bir ücret ödemek karşılığında sağlık hizmetleri alamayacakları anlamına gelmez. Çünkü Buhari'nin, Enes *RadiyAllahu Anh'*dan rivayetinde şöyle geçmiştir:

[دعا النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُلَامًا لَنَا حَجَّامًا فَحَجَّمَهُ فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ مُدٍّ أَوْ مُدَّيْنِ وَكَلَّمَ فِيهِ فَخُفَّتْ عَنْ ضَرَبِيَّتِهِ] ***“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem haccam bir köleyi ağtırıp hacamat oldu ve ona bir veya iki sa yahut bir veya iki müdd (hurma) verilmesini emretti. Ayrıca ilgililere, ondan alınan verginin azaltılmasını söyledi.”***

Hacamat o zamanlar kullanılan tedavi yöntemlerinden biriydi. Bu hadis, bireyin kendisi için sağlık hizmetleri ve tedavi sağlamasının caiz olduğunu gösterir.

Sağlık Bilimlerinde stnlk ve Gelişme

Sağlık hizmetleri, zorunlu bir ihtiyaçtır. Sağlık hizmetleri sağlanması ümmetin yaşamsal çıkarlarından sayılır. Yokluğu ümmetin hayatını tehdit eder. Bu sebeple İslâm Devleti, sağlık hizmetlerinde diğer ülkelerin en ön saflarında yer almalı, sağlık hizmetleri için gerekli üslup ve araçlar icat etmek için bilimsel ve pratik olarak nitelikli uzmanlar, doktorlar ve bilim adamları ordusu yetiştirmeli, onlara maksimum düzeyde araştırma ve bilimsel yenilik olanakları sunmalıdır. Amaç, bir sağlık çıkarı beklentisiyle kâfir ülkelerin etkisi altına girmemesi için İslâm Devleti'nin sağlık alanında dizginleri ele alması ve kendi kendine yeterli hâle gelmesidir. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا] **“Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermez.”** [Nisa Suresi 141]

Bu ayet, talep manasında gelmiş bir haberdir. Ayetteki nefiy, ebedilik ifade eden [لَنْ] lafzının kullanımı ile gelmiştir. Bu, kâfirlerin müminler üzerinde bir yol bulması nehyinin kesin bir nehiy olduğunun karinesidir ve haramlık ifade eder. Bu nass geneldir, çünkü [سَبِيلًا] **“yol”** sözcüğü, nefiy bağlamında gelmiş nekre bir kelimedir. Nass, genelliğiyle askerî, kültürel, sağlık ve diğer alanları kapsar.

Afet ve İstisnai Durumlarla Başa Çıkmak İçin Hazırlıklı ve Teyakkuzda Olmak

Volkanlar, depremler, kasırgalar ve seller gibi doğal afetler ile biyolojik, kimyasal ve nükleer kitle imha silahı saldırısı gibi savaş afetleri, istisnai durumlardan sayılırlar. Bunları önlemek, etkilerini azaltmaya çalışmak veya etkileriyle hızlı ve etkili bir şekilde mücadele etmek için önceden hazırlık yapmak ve tetikte olmak gerekir.

Tebaasına karşı halifeye farz olan işlerin güdümü perspektifine göre İslâm Devleti, bu afetlere karşı önleyici hazırlık yapmak, meydana geldiklerinde bu afetlerle mücadele için önceden tetikte olmak ve afet sonrası afet bölgelerinin yeniden inşa etmek ve desteklenmekten sorumludur. Fakat bu tür felaketlerin etkileriyle mücadeleden birinci derecede İslâm Devleti'nin sorumlu olması, birey olarak Müslümanların, afetlerle mücadele çabalarına yardım ve katkıda bulunmaktan muaf oldukları anlamına gelmez. Çünkü zararın giderilmesi delilleri ile darda olana ve mağdura yardım etmenin farzı ile ilgili deliller, genel delillerdir, devleti ve bireyleri kapsarlar. Örneğin Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَنْ ضَارَّ ضَارَّهُ اللَّهُ وَمَنْ شَأَقَّ شَأَقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ] **“Kim zarar verirse Allah da ona zarar verir, kim zorluk verirse Allah da ona zorluk verir.”** [Hakim, Müstedrak'ında rivayet etti ve “Müslim'in şartına göre isnadı sahihtir.” dedi.]

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً] **“Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez ve onu teslim etmez. Kim kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim bir Müslüman'ı bir sıkıntıdan kurtarırsa bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarının birinden kurtarır. Kim bir Müslüman'ı örterse Allah da kıyamet günü onu örter.”** [Buhari, Sahih'inde rivayet etti.]

[لِلْمُؤْمِنِ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا وَشَبَكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ] **“Mümin, mümine karşı, parçaları birbirini bağlayıp tahkim eden bina gibidir, buyurdu ve parmaklarını birbirinin arasına geçirip kenetledi.”** [Buhari, Sahih'inde rivayet etti.]

Tüm bu deliller geneldir ve hem Müslüman bireylere hem de devlete darda ve sıkıntıda olanlara yardım etmeyi farz kılarlar. Bu nedenle devlet, meydana gelmesi durumunda yardım çabalarında Müslüman tebaadan ihtiyaç duyulan herkesi seferber edip onların yardımına başvuracaktır. Çabalarından azami şekilde yararlanmak, yardım çalışmalarını sırasında bu kişileri

korumak ve görevli uzman ekipler ile o kişiler arasında koordinasyonu sağlamak için organizasyonlarıyla ilgilenecektir. Devlet ayrıca, bunun için beytül-malda yeterli paranın olmadığı durumlarda yardım çabalarına harcamak üzere zenginlerden vergi alacaktır.

Sağlık Hizmetleri Politikasını Uygulamak İçin Bir İdari Sistem Geliştirmek

Sağlık hizmetleri politikasını uygulamak ve yukarıda belirtilen amaçlarına ulaşmak için, Hilâfet Devleti'nde sağlık hizmetlerine ilişkin yüksek düzeyde verimlilikte idari bir mekanizmanın yani idari bir sistemin varlığı kaçınılmazdır. O idari sistem, bu hizmetin tüm tebaaya doğru zamanda ulaşmasını sağlayacak ve tüm bileşenleriyle halk sağlığını korumak için çalışacaktır. Hilâfet Devleti'ndeki sağlık hizmetleri idari sistemi, sağlık hizmetleri ve tedavinin sağlanmasında basitlik ve hızlılığa, idareyi üstlenenlerde de yeterliliğe dayanır. Bu, genel olarak çıkarlara erişim gerçekliğinden alınmıştır. Çünkü herhangi bir çıkar sahibi, hızlı ve kusursuz bir şekilde çıkarının halledilmesini ve gerçekleşmesini arzular. İmam Müslim'in *Sahih*'inde rivayet ettiği bir hadiste Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَإِذَا نَبَخْتُمْ فَأَحْسِنُوا النَّبْحَ وَلِإِذَا أَحَدُكُمْ سَفَرْتَهُ فَلْيُرْحُ دَبِيحَتَهُ]

“Muhakkak ki Allah, her şeyde ihsanı yazmıştır. O bakımdan, öldürdüğünüz vakit güzel bir şekilde öldürünüz. Kestiğiniz vakit güzel bir şekilde kesim yapınız. Sizden kesim yapacak kişi bıçağını iyice bileylesin ve keseceği hayvanı rahatlatсын.”

İşleri ihsanla hâletmek, şeran emredilmiştir. Çıkarların ihsanla halledilebilmesi için idarede üç niteliğin bulunması elzendir. **Birincisi**, sistemde basitliktir. Çünkü basitlik, suhulet ve kolaylığa, karmaşıklık ise zorluğa yol açar. **İkincisi**, işlemlerde hızlılık. Çünkü hızlılık, çıkar sahibine kolaylık sağlar. **Üçüncüsü**, işin tevdi edildiği kimsede yetenek ve yeterlilik. İşin ihsanla halledilmesi bunu gerektirdiği gibi işin kendisi de bunu gerektirmektedir.

HİLÂFET DEVLETİ'NDE HALK SAĞLIĞI HİZMETLERİ

Halk Sağlığının Genel Çerçevesi

Halk sağlığı hizmetleri, içme suyu kalitesi, gıda, hava temizliği, çevre temizliği, aşılama ve diğer alanlar gibi bir bütün olarak toplum sağlığını etkileyen faktörlerle ilgilidir. Halk sağlığı hizmetleri, devlet düzeyindeki politikalarla sağlığı geliştirmeyi amaçlar. Kanalizasyon şebekelerinin döşenmesi, doğal (yaşam) koruma alanlarının oluşturulması gibi devlet tarafından yürütülen proje ve çalışmaları içerir. Ayrıca halk sağlığı hizmetleri, trafik kanunları, gürültü veya çevre kirliliğinin önlenmesi gibi konularda halife tarafından benimsenen ve tebaanın uymaya zorlandığı kanunları da kapsar. Halk sağlığı hizmetleri, genellikle tedaviden çok hastalıkların önlenmesine yoğunlaşır. Bu yüzden önleme, sağlık hizmetlerinin en önemli, en faydalı ve en verimli bölümlerinden biridir. Örneğin, dünyanın pek çok ülkesinde sofraya iyot eklenmesi, bu ülkelerde tiroid hastalıkları vakalarını ve iyot eksikliğine bağlı zekâ geriliğini önemli ölçüde azaltmıştır. Yine folik asit¹ eklenmesi de nöral tüp defekti² insidansını³ düşürmüştür.

Halk Sağlığı Hizmetleri Aşağıdaki Alanları Kapsar:

1- İçme suyu, gıda, hava temizliği, çevre temizliği, endüstriyel kirlilik ve kanalizasyon sistemi ile ilgili sağlık standartlarıyla tebaayı halk sağlığına yönelik tehditlerden korumak.

2- Hastalık türlerini izlemek, tebaa için sağlık risk faktörlerini belirlemek ve bu sorunlara çözümler bularak tebaanın sağlığını iyileştirmek. Örneğin bu, sigara içmek veya obeziteden etkilenen eğilimleri belirlemek ya da halk sağlığı üzerindeki bu faktörlerden tebaayı koruma ihmalkârlığını tespit ederek olabilir. Önemli olumsuz sağlık risk faktörlerinin bulunması hâlinde halka açık yerlerde sigara içilmemesi ve sağlıklı beslenmek gibi bu faktörlerle başa çıkılması için programlar veya politikalar geliştirilecektir.

3- Bulaşıcı hastalık salgını da dahil olmak üzere halk sağlığı ile ilgili acil durumlara hazırlıklı olup müdahale etmek.

4- Aşılama ve tarama testleri programları gibi sağlık koruma programları. Bu programlar için planlama ve organizasyon, halk sağlığı düzeyinde olacaktır. Fakat uygulanmaları yerel düzeyde veya bireyler için birinci basamak sağlık hizmetleri düzeyinde olması daha iyidir. Bu nedenle bu konuyu bireyler için koruyucu sağlık hizmetleri bölümünde ele alacağız.

Halk Sağlığı Hizmetleri Alanında Merkezîyetçi Olmayan İdari Sistemin Önemi

Halk hizmetlerinin amacı, tüm devlet düzeyinde geliştirilen, ancak uygulanması yerel veya bölgesel düzeyde yani vilayetler ve nahiyeler düzeyinde olan politikalar ile sağlığı güçlendirmektir. Bu nedenle halk sağlığı hizmetleri departmanı tarafından devletin kamusal alanı için standartlar geliştirilecektir. Böylece nahiyeler, sağlığın izlenmesinde daha etkili olacaklar, geliştirilen politikalara göre belirli pratik ihtiyaçların uygulanmasına yanıt verebileceklerdir. Bu, kanalizasyon şebekelerini, çevre kirliliğiyle mücadeleyi ve bina standartlarının merkezi olarak belirlenen düzeyde geliştirilmesini içerebilir. Bu, Hilâfet'in, yönetimin merkezi olarak kalmasıyla birlikte idarenin bölgelere devri metodolojisiyle insicamlıdır.

¹ Folik asit: B grubu bir vitamin türü.

² Nöral tüp defektleri: Embriyonel hayatın ilk haftalarında beyin, spinal kord ve omurgada kapanma hatası sonucu ortaya çıkan bir grup beyin ve spinal kord anomalisidir.

³ İnsidans, insidans hızı veya insidans oranı, belirli bir nüfusta belirli bir zaman dilimi içerisinde belirli bir hastalık veya hastalıkların yeni olgularının sayısını ifade eder.

Örneğin pandemi gibi genel bir felaketin meydana geldiği anda koordinasyon ve merkezi karar alma daha etkili olabilir. Fakat covid-19 salgını ile mücadele, hastalıkların yerel düzeyde izlenmesinin, bölgesel düzeyde halk sağlığı programları uygulanmasının, hastalık türlerini anlamak, tarama ve aşılama programları düzenlemek için zorunlu olduğunu göstermiştir.

Halk Sağlığına Dayalı Entegre Politikalar Oluşturmak

Çevre, barınma, hijyen, gıda üretimi, yoksulluk vb. gibi toplum sağlığını etkileyen pek çok faktör var. Bunların doğrudan sağlık sistemiyle bir ilgisi yoktur, fakat toplum sağlığı ve esenliği üzerinde büyük etkileri vardır. Bu, halk sağlığının birçok alanında entegre politik kararlar geliştirilmesini zorunlu kılar. İslâm'da yönetim merkezîdir. Dolayısıyla bu, uygun kamu politikaları geliştirilmesini sağlar ve sağlık üzerinde etkili farklı sektörlerle iletişim kurulması için uygun bir fırsat sunar.

Halk sağlığının en önemli alanları:

- 1- Gıda, beslenme ve gıda güvenliğini sağlama
- 2- Çevre sağlığı kapsamında su ve hava temizliği kalitesinin izlenmesi ve çevre kirliliğinin önlenmesi
- 3- Halk sağlığını kontrol etme
- 4- Zoonotik¹ hastalıkları kontrol altına alma ve önleme
- 5- Bulaşıcı hastalıklar salgınından koruma ve salgınlar sırasında karantina prosedürleri

Bireylerle mücadele bağlamında sağlık önleme programlarının diğer faktörlerine (aşılama ve tarama testleri gibi) gelince, bunları bireysel önleyici sağlık hizmetleri bölümünde ele alacağız.

Gıda, Beslenme ve Gıda Güvenliği

Gıda ve Dengeli Bir Beslenme Sistemi Sağlamak

Açlık ve yetersiz beslenme, küresel halk sağlığına yönelik en önemli tehditler arasında yer almaktadır. Bunların etkisi AIDS, sıtma ve tüberkülozun toplam etkisinden daha büyüktür. Güncel tahminler, dünya nüfusunun %8,9'unun yani yaklaşık 690 milyon insanın açlık çektiğini gösteriyor. Bu insanların çoğu (381 milyon) Asya'da, 250 milyonu da Afrika'da yaşıyor. Gıda güvensizliği ile ilgili olarak, 2019 yılında yaklaşık 750 milyon insan ciddi düzeyde gıda güvensizliğine maruz kalmıştır. Yaklaşık iki milyar insan güvenli, besleyici ve yeterli gıdaya erişememiştir.

Dikkate alınması gereken şeylerden biri de beslenme kalitesidir. Çünkü dengeli beslenme, iyi bir sağlık için şarttır. Yüksek maliyet ve sağlıklı gıdaların elde edilememesinden kaynaklanan gıda güvensizliği, protein, yağ, süt ürünleri, meyve ve sebzelerin olmadığı birkaç tür tahıl (karbonhidrat) ağırlıklı bir beslenmeye yol açmaktadır. Dünyada 3 milyardan fazla insan, sağlıklı besin maddelerine ulaşamıyor. 1,5 milyardan fazla insan, minimum besin içeren yiyeceklerle erişemiyor. Sağlıklı beslenmeye maddi gücü yetmeyenlerin çoğu, Asya (1,9 milyar) ve Afrika'da (965 milyon) yaşıyor. Diğerleri Latin Amerika ve Karayipler'de (104,2 milyon) yaşıyor. En azı ise Kuzey Amerika ve Avrupa'da (18 milyon) yaşıyor.

¹ Zoonotik: İnsanlara bulaşan hayvansal hastalıklar.

Bu rakamlar, özellikle büyümenin sağlık için bir kriter olduğu göz önüne alındığında, sağlık üzerinde doğrudan olumsuz bir etkisinin olduğuna işaret etmektedir. Yapılan araştırmalara göre 2019 verilerine göre, dünyada beş yaş altı çocukların %21,3'ü (144 milyon) gelişme bozukluğu yani kısa, %6,9'u (47 milyon) zayıf ve %5,6'sı (38 milyon) aşırı kilolu veya obezdir. Bu açlığın nedeni, yetersiz gıda üretimi değildir, aksine gıda, gıda üretimi ve gıdaya ulaşım için gerekli kaynakların kötü dağılımı ve gıdayı uygun şekilde kullanım için gerekli bilgi ve irade eksikliğidir.

Hilâfet Devleti'nde Gıda Güvenliğini Sağlamak

Gıda güvenliği, devletin savaş, ambargo, kuraklık, afet gibi normal ve istisnai durumlarda vatandaşlarının gıda ve su gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir. Gıda kaynakları mevcuttur, sadece üretim ve adil dağıtıma muhtaçtır. "Nüfus artışıyla su ve tarım arazilerinin yetersizliği, insanların açlıktan ölmesinin nedenidir." İddiası asılsızdır. Bilim adamları, dünyadaki tarım arazilerinin düzgün bir şekilde işletilmesi hâlinde yüksek bir tüketim düzeyiyle şu anki dünya nüfusunun on katını besleyebileceğine inanıyorlar.

Halife, insanların ihtiyaçlarını karşılamaları için gıda sağlamalı ve pazarları gıda maddeleri ile doldurmalıdır. İmam, işlerin güdümünü tamamlamanın bir parçası olarak, tarımın az olduğu ve gıda nakliyatının dumura uğradığı savaş, genel kuraklık ve büyük afet gibi zamanları hesaba katmalıdır. İnsanlardan her bir bireyin maruf bir şekilde yiyecek, giyecek ve barınağa ulaşmasını sağlamak, halifenin sorumluluğundadır. Eğer birey, bu ihtiyaçlarını kendisi karşılayamıyorsa veya ona bakmakla yükümlü olan kişiler tarafından karşılanamıyorsa o zaman beytü'l-maldan finanse edilmelidirler. Osman bin Affan'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[لَيْسَ لِابْنِ آدَمَ حَقٌّ فِي سِوَى هَذِهِ الْخَصَالِ بَيْتٌ يَسْكُنُهُ وَتَوْبٌ يُؤَارَى عَوْرَتَهُ وَجَلْفٌ الْخُبْزِ وَالْمَاءِ] "**Âdemoğlu'nun şu hasletlerden başka bir hakkı yoktur; içinde oturduğu ev, vücudunu örttüğü elbise, yaşayışını devam ettirebilecek kadar ekmek ve su.**" [Tirmizi rivayet etti ve "Sahih, hasen hadistir." dedi.]

Gıda güvenliğinin sağlanması ise üretim, ithalat ve tarım arazilerinin modern bilimsel yöntem ve araçlarla işletilmesi yoluyla temel gıda maddelerinin sağlanmasını gerektirmektedir. İslâm, arazinin imar meselesini Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu buyruklarıyla çözümlenmiştir:

[مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَلَيْسَ لِعِرْقٍ ظَلِمَ حَقٌّ] "**Kim ölü bir araziyi ihya ederse orası onun olur. Başkasının arazisine izinsiz ağaç dikene hiçbir hak tanınmaz.**" [Tirmizi rivayet etti ve "Garip, hasen hadis." dedi.]

[مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ] "**Kimin arazisi varsa eksin veya kardeşine ektirsin.**" [Buhari Sahih'inde rivayet etti.]

Yine insan gıdası için daha az önemli ürünler yerine önemli olan ürünlerin ekimine öncelik verilmesi, çölleşmeyle mücadele, tohumlar ve tarımsal afetlerle mücadele ilaçlarının geliştirilmesi için araştırma merkezlerinin kurulması, iç ve dış tarımsal pazarlar tedariki, özellikle uzun süreli gıdalar dahil olmak üzere tarımsal ve hayvansal imalata önem verilmesi, modern bilimsel yöntemlere göre hayvan yetiştiriciliğine özen gösterilmesi, çiftçiler ve hayvan yetiştiricilerine devlet desteği verilmesi, yem ve gübre üretimini artırmak için gerekli olan maddelerin temini ve ithalat ile de gıda güvenliği sağlanabilir. Müminler aleyhine kâfirlere yol verilmemesi koşuluyla gıda ithalatı şeran caizdir. Ayrıca, buğday ve bitkisel yağlar gibi tarımsal üretim ile et, süt, süt ürünleri, balık ve yumurta gibi hayvansal üretimdeki temel maddelere de odaklanılmalıdır.

Buğdayın başak veya tane hâlinde depolanması, kuru hurma, incir, üzüm, yağlar, kurutulmuş ve konserve et, süt tozu gibi gıdaların uzun yıllar saklanma olasılığı sağlanmalıdır. Müslim'in *Sahih*'inde Aişe *Radiyallahu Anhâ'* dan Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

[لَا يَجُوعُ أَهْلُ بَيْتٍ عِنْدَهُمُ التَّمْرُ] **“Yanında yiyecek hurması olan bir hane halkı aç kalmaz.”**

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[يَا عَائِشَةُ بَيْتٌ لَا تَمْرَ فِيهِ جِبَاعٌ أَهْلُهُ، أَوْ جَاعَ أَهْلُهُ] **“Ey Aişe! Bir evde hurma yoksa o evdekiler aç demektir.”** [Müslim Sahih’inde rivayet etti.]

Hilâfet Devleti, düşmanlara uzak ve korunaklı, nüfus merkezlerine yakın, kendilerine ve kendilerinden gıda maddeleri nakliyatının kolay olduğu çok sayıda buğday siloları, depolama merkezleri ve büyük soğuk hava depoları inşa ederek gıda maddelerinin depolanmasıyla ilgilenecektir. Sağlıklı depolama koşullarının kullanılabilirliğinin ve depolanmış gıdanın güvenliğinin izlenmesini üstlenecektir. İslâm Devleti, malın zenginler arasında dolaşmasını yasaklayan hükümlere göre gıdanın nicelik ve nitelik olarak adaletli bir şekilde dağıtımını yapacak, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu sözlerinden dolayı Müslümanları doyurma farzini eda edecektir:

[مَا أَمَنَ بِي مَنْ بَاتَ شَبَعَانَ وَجَارَهُ جَائِعٌ وَهُوَ يَعْلَمُ] **“Kim, komşusunun aç olduğunu bildiği hâlde tok olarak sabahlarsa bana iman etmemiş sayılır.”** [Bezzar, Enes'ten, Heysemi ve Münziri'nin hasen isnadıyla rivayet etti.]

[وَأَيُّمَا أَهْلٌ عَرَصَتْ فِيهِمْ أَمْرٌ جَائِعٌ فَقَدْ بَرِنَتْ مِنْهُمْ ذِمَّةُ اللَّهِ تَعَالَى] **“Bir toplulukta eğer bir kişi aç olarak sabahlarsa Allah o topluluk üzerinden himayesini kaldırır.”** [Ahmed, ibni Ömer'den rivayet etti ve Ahmed Şakir de sahih olduğunu söyledi.]

Restoran, Market ve Fabrikalarda Sağlık ve Gıda Kalitesi

Yiyecekler bozulursa veya hazırlanırken hijyene uyulmazsa çeşitli hastalıklara ve enfeksiyon bulaşmasına neden olurlar. Bu nedenle restoranlarda yemek yapan ve servis eden kişiler, tam hijyene ve servis edilen yemeğin kalitesine uymak zorundalar. Muhtesip kadısı, bozuk veya hileli yiyecek servis ettiği tespit edilen restoran veya gıda marketlerini kapatacak, kusurlu oldukları veya kasıtlı olarak bozuk yiyecek sattıkları belirlenen işletme sahiplerini cezalandıracaktır. İnsanlara servis edilen yiyeceklerin kalitesi tekrar incelendikten sonra ancak dükkânlarını açabileceklerdir.

Müslim, *Sahih*'inde şöyle rivayet edilmiştir:

[أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةَ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ قَالَ [أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَمَا يَرَاهُ النَّاسُ مِنْ عَشْنٍ فَلَيْسَ مِنِّي] **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir buğday yığınının yanından geçti. Elini içine soktuğunda, parmakları ıslandı. Sonra şöyle buyurdu: ‘Bu nedir, ey satıcı!’ Satıcı: ‘Ey Allah’ın Rasulü! Yağmurdan ıslanmıştır.’ Rasulullah şöyle buyurdu: ‘O hâlde neden ıslanan bölümünü insanlar görsün diye üstüne koymadın? Her kim bizi aldatırsa benden değildir.”**

Yine Müslim'in, Ebu Hurayra'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[وَمَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا] **“Her kim bizi aldatırsa bizden değildir.”**

Çevre Sağlığı

İnsan sağlığının çevre ile ilgisi var. Çevremizdeki hava, içtiğimiz su ve yediğimiz yiyecekler sağlığımızı çok etkiler. Tüm bunların güvenliği, bunlarla anında yerel olarak, olduğu kadar

da küresel olarak yıllar ve on yıllar boyunca nasıl mücadeleye ettiğimize bağlıdır. Çevre sağlığı, insanlar ve çevreleri arasındaki ilişkilere odaklanan halk sağlığının dalı olup insan sağlığının kaliteli ve sağlıklı olması, sağlıklı ve güvenli topluluklar tesis etmek için çalışır. Çevre sağlığı, kapsamlı bir halk sağlığı sisteminin önemli bir parçasıdır. Bu alanda insanları korumak ve toplumlara daha sağlıklı bir çevre kazandırmak için hava, su ve gıdadaki kimyasal kirleticileri ve diğer çevresel zararları azaltmaya yönelik politikalar ve programlar geliştirilmeye çalışılmalıdır. Kapitalizm sanayileşmeyi getirdi, çevreyi umursamadı. Sanayileşmeyle birlikte kirlilik, hastalık ve ölüm şehirlere girdi. Şehirler toprak, hava ve su kirliliğine maruz kaldılar. Tarım arazileri, nehirler ve denizler, pestisit ve endüstriyel atıklar ile kirlendiler. Kapitalist açgözlülüğün sonucu olarak biyoçeşitlilik azaldı. Kapitalist ülkeler, bu eksikliği gidermek için yamalar yaptı. Kirliliği izlemek ve kontrol etmek için örgütler ve ajanslar kurdu, sözde karbon vergileri vs. vergiler koydu.

İslâm'da sağlığı korumak için temizlik ve çevre yönetiminin önemi, birçok büyük Müslüman kentinin tasarımına yansımıştır. Çünkü İslâm, ahiretteki sevap ve mükâfatı insanın çevresiyle olan ilişkisine bağlamıştır. İslâm, kirliliği azaltmakla psikolojik huzura, rızaya ve mevcut mülklerle kanaate teşvik etmekle insan zihnini hem çevre hem de insan sağlığı için çevre temizliğinin önemine yoğunlaştırmıştır. Allah *Subhânehû ve Teâlâ*, insanı topraktan yarattı ve onu orada ömür sürmeye memur etti ve kâinattaki her şeyi, istifade etmesi için onun hizmetine verdi. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَعْرِزْوهُ ثُمَّ تَوَبُوا إِلَيْهِ] **“O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise O’ndan bağışlanma dileyin; sonra da O’na tövbe edin.”** [Hud Suresi 61]

Yine Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ] **“Gökyüzündeki ve yerdeki her şeyi kendi katından (bir nimet olarak) sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır.”** [Casiye Suresi 13]

Yemek veya başka bir ihtiyaçtan dolayı İslâm'da hayvanları öldürmek caizdir. Ama aşırıya kaçan (israf) veya gereksiz yere öldürenler, hesaba çekilecektir. Abdullah bin Amr'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَا مِنْ إِنْسَانٍ يُقْتَلُ غَضْفُورًا فَمَا فَوْقَهَا بَعِيرٌ حَقَّهَا إِلَّا سَأَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا حَقَّهَا قَالَ حَقَّهَا أَنْ] **“Her kim, bir serçeyi ya da ondan büyük bir hayvanı haklı bir neden olmadan öldürürse yüce Allah, kıyamet gününde onu ondan sorar. ‘Ey Allah’ın Rasulü! Hayvanı öldürmek için haklı sebep nedir?’ diye soranlara, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*: ‘Hayvanı kesip yemendir, başını kesip ortalıkta bırakman değildir!’ buyurdu.”** [Hakim, Müstedrak’ında rivayet etti ve “İsnadı sahih hadistir.” dedi.]

Ebu Hurayra’dan rivayet edildiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[وَتُمِيطُ الْأَدَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ] **“Yoldaki rahatsızlık veren şeyleri kaldırman sadakadır.”** [Müslim Sahih’inde rivayet etti.]

Ayrıca İslâm, çevreye yararlı bir şey yapılmasını övmüştür. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ] **“Müslüman bir kişi bir ağaç diker veya ekin eker de ondan insan, hayvan veya kuş yerse bu onun için bir sadaka olur.”** [Buhari, Sahih’inde rivayet etti.]

İslâm, insanın payandası olduğu için çevreye zarar verilmesini yasaklamış, Allah *Subhânehû ve Teâlâ* da tabiat ve çevreye zarar verenleri azap ile tehdit etmiştir. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ] “O, (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, ekini ve nesli yok etmeye çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez.” [Bakara Suresi 205]

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* bir hadisinde çevresel temizliğe vurgu yapmıştır:

[انْتَقُوا الْمَلْعِنَ الثَّلَاثَ الْبَرَّازَ فِي الْمَوَارِدِ وَقَارِعَةَ الطَّرِيقِ وَالظَّلِّ] “*Lanete maruz kalacağınız üç şeyi yapmaktan sakının: Pmar başlarına, yol ortasına ve insanların gölgelendiği yerlere abdest bozmayın!*” [Hakim, Müstedrak’ında rivayet etti ve “İsnadı sahih hadistir.” dedi.]

Hilâfet Devleti, çevreyi korumak için daireler kurmalı, hava temizliğini, su kalitesini ve gıda güvenliğini izlemek için standartlar geliştirmelidir. Dairelerin rolü, çevreyi izlemek, kimyasal veya radyoaktif kirliliği önlemek, insanların evcil ve vahşi hayvanları beslemesinden ve etkileşimden kaynaklanan bulaşıcı hastalıkları kontrol altına almak olacaktır.

Aşağıdaki hususlar çevre sağlığının önemli unsurlarıdır:

Hava Temizliği

Dünya Sağlık Örgütü verileri, hava kirliliği nedeniyle her yıl 7 milyon insanın öldüğünü ve 10 kişiden 9’unun yüksek düzeyde kirletici içeren hava soluduğunu göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü, hava kirliliğinin yetişkinlerde kalp-dolaşım sistemindeki bozukluklara ve felç vakalarına bağlı ölümlerin ¼’ünün sorumlusu olduğunu, akciğer kanseri vakalarının %29’unun ve kronik ciğer rahatsızlıklarının (KOA) %43’ünün de hava kirliliğine bağlı olarak ortaya çıktığını açıkladı. Radyoaktif tozların çevre kirliliği üzerinde belirgin bir etkisi vardır. Çernobil ve Fukuşima felaketlerinde radyoaktif tozların küresel boyutları en kötü şekliyle ortaya çıkmıştır. 1986’daki Çernobil kazası, Ukrayna’nın 20 bin km²’lik alanında radyoaktif kirliliğe neden olmuş, Batı Avrupa’da bile radyoaktif tozlara rastlanmıştır. Japonya’daki Fukuşima nükleer santrali, 12 Mart 2011’de atmosfere radyoaktif madde salmaya başlamış ve 5-6 gün sonra Pasifik Okyanusu üzerinden ABD’ye ulaşmıştır. Felaketten 10 yıl sonra bile bilim adamları, Fukuşima nükleer santralinde yeni radyoaktif serpintiler tespit etmişlerdir.

İslâm Devleti’nde kirletici sanayilere yerleşim yerlerinden uzak sanayi bölgeleri tahsis edilerek, sanayi ve tarım tesisleri ve diğer kirlilik kaynakları izlenerek ister özel ister kamu mülkiyetinden olsunlar bu tesis ve kaynaklar, endüstriyel atık arıtma üniteleri gibi temiz üretim üslup ve sistemleri izlemeye mecbur edilerek ve çevreye izin verilen sınırların ötesinde kirleticiler salınımına izin verilmeyerek havada bulunan emisyon sorunu çözülecektir. Bu sınırlar uzman bilim insanları tarafından belirlenecektir. Yalnızca ekolojik dengeyi etkilemeyen minimum emisyonlara ve atıklara izin verilecektir. Hilâfet Devleti ayrıca mubah endüstriyel atıkların geri dönüşümü ve yeniden kullanımı için fabrikalar kurulmasına da önem verecektir. Buna geri dönüşüm deniyor. Kullanılmayan veya geri dönüştürülemeyen geriye kalan atıklar, uzak bölgelere gömülerek bertaraf edilecektir. Bu atıklardan kurtulmanın yeni yollarını geliştirmek, tehlikelerini ve zararlarını insanlardan bertaraf etmek için bilim adamlarından bir ekip oluşturulacaktır.

Çevre kirliliği kitlelere zarar veren ihlaller arasında olduğu için İslâm Devleti’nde hisbe kadısı, çevreye zararlı emisyonları azaltmak için fabrika ve tesislerin denetlenmesinden sorumlu olacaktır. Bunu yapmak için bilim insanları ve çevre uzmanlarından yardım isteyecek,

izin verilen endüstriyel emisyon sınırını aşmaları durumunda fabrika sahiplerine caydırıcı tazir cezaları verecek, cezalar caydırıcı olmaz ve çevreyi kirletmeye devam ederlerse fabrikalarını kapatacaktır.

Doğal çevre, hele de kirlilik, hava ve su yolları ile bulaşıyorsa devletin sınırları ile sınırlandırılmaz. Bu nedenle İslâm Devleti, komşu ülkelerin çevreyi kirletmelerini ve endüstriyel atıklarını İslâm Devleti topraklarına boşaltmalarını yasaklamalıdır. Komşu ülkeler tarafından bu şartların ihlali, İslâm Devleti ve tebaasına karşı halifenin takdirine göre cihat ve savaş ilanını gerektirecek bir saldırı olarak kabul edilecektir.

Su Kalitesi

Dünya yüzeyinin yaklaşık %70'i sudan oluşmaktadır ve su, yaşam için oldukça önemlidir. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا] **“İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi?”** [Enbiya Suresi 30]

Ancak insanoğlu nehirleri, denizleri ve yeraltı sularını eşi benzeri görülmemiş oranlarda kirletmektedir. Ağır madenler, zararlı kimyasallar, küçük plastikler, insan ve hayvan kaynaklı bakteriler ve hatta radyoaktif izotoplar, sularımızı kirletiyor. İçme suyu kolera, tifo, shigella¹ ve escherichia coli O157² gibi hayatı tehdit eden bakterilerden kaynaklanan daimî kontaminasyon (kirlilik) riskiyle karşı karşıyadır. Hepatit A virüsü gibi virüsler de içme suyunu tehdit etmektedir. Banyo suyundaki norovirüs³ enfeksiyonu, sık sık bağırsak hastalıkları salgınlarına yol açmaktadır. Cryptosporidium ve giardia gibi tek hücreli parazitler, klor dezenfeksiyon işlemine karşı direnç gösterebiliyorlar. Paraziter solucanlar şistozomiyaza⁴ neden olurlar. İçme suyu ayrıca fabrikalardan, tarımsal gübre akışından ve kanalizasyondan kaynaklanan kimyasal kirleticiler açısından da risk altındadır. Hatta kuyu suları, arsenik gibi toksik elementlerle de kirlenebilir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2019 yılı raporuna göre küresel olarak, en az 2 milyar insan dışkıyla kontamine bir içme suyu kaynağı kullanıyor. Kirlenmiş içme suyunun her yıl ishalden 485 bin ölüme neden olduğu tahmin ediliyor.

İslâm, suyun kalitesinin ve temizliğinin korunmasını emretmiş ve su kaynaklarının kirlenmesine karşı en ciddi uyarıda bulunmuştur. Muaz bin Cebel *RadiyAllahu Anh'* dan rivayet edildiğine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[اتَّقُوا الْمَلَاعِينَ الثَّلَاثَ الْبَرَّازَ فِي الْمَوَارِدِ وَقَارِعَةَ الطَّرِيقِ وَالظَّلِّ] **“Lanete maruz kalacağınız üç şeyi yapmaktan sakının: Pnar başlarına, yol ortasına ve insanların gölgelendiği yerlere abdest bozmayın!”** [Hakim, Müstedrak'ında rivayet etti ve “İsnadı sahih hadistir.” dedi.]

Yine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا يُبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ] **“Sakin sizden biri durgun suya idrar yapıp, sonra da o suda yıkanmasın!”** [Müslim Sahih'inde rivayet etti.]

İbni Mace, Cabir bin Abdullah *RadiyAllahu Anh'* dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

[أَمَرْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُوَكِّيَ أَسْفِيتَنَا وَنُعْطِيَ آتِنَاتَنَا] **“Allah'ın Rasulü *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, tulumun ağzını bağlamayı ve (boş) kaplarımızın üstünü örtmeyi emretti.”**

¹ Shigella: Bir bakteri cinsi.

² Escherichia coli O157: Koli basili tabir edilen bakterilerdendir.

³ Norovirüs: Ciddi kusma ve ishale neden olan bir virüs grubu.

⁴ Şistozomiyaz: Yassı solucanların neden olduğu paraziter bir hastalık.

Bu, kabın içindeki suyu korumak içindir. Bu yüzden su kaynaklarının temizliğine özen göstermesi, içme suyunun kalitesini ve kirleticilerden arındırıldığını denetlemesi, bu amaçla özel laboratuvarlar kurması, su arıtma tesisleri inşa etmesi ve suları kirleticilerden temizlemesi İslâm Devleti'nin görevidir. Çünkü hem [لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ] “**Zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yoktur.**” şer’î kaidesine göre hem de tüm Müslümanların malı olan genel suların kirletilmesini yasaklayan önceki hadislerle göre çoban/imam sürüsünden sorumludur. İslâm Devleti’nde hisbe cihazı, su ve kalitesini izleyecek, su kaynaklarını kirleten bireyleri veya şirketleri ve fabrikaları cezalandıracaktır. Böylece cezalandırma, caydırıcı olacak ve oluşan kirliliği ortadan kaldıracaktır.

Gıda Güvenliği

Yediğimiz yiyecekler, kimyasal ve biyolojik risklere maruz kalmaktadır. Yiyecekler bozulursa veya hazırlanırken hijyene dikkat edilmezse bundan çeşitli hastalıklar meydana gelebilir. Taze hayvansal ve bitkisel ürünler, bacillus cereus, E. coli ve clostridium botulinum gibi ısıya dayanıklı bakteriyel proteinlerin yanı sıra salmonella, listeria ve enteropatojenik escherichia coli gibi bakteriler taşıyabilir. Clostridium botulinum bakterileri öldükten sonra bile zehirli olabiliyorlar. Yiyecekler yapılırken hazırlanırken paketlenirken veya depolanırken kirlenebilirler, bulaş olabiliyorlar. Öyle ki mantar büyümesi, tahıllar ve diğer bitki ürünlerinin içine zehir salgılayabilir. Hayvansal ürünler, hayvanlarda iken bile kontamine olabiliyorlar. Malta humması denilen brusella, Akdeniz havzası ülkelerinde süt hayvanlarında hücrenel bir bakteriyel parazitin neden olduğu yaygın bir hastalıktır. Pastörize edilmemiş süt, süttten yapılmış yumuşak peynirler ve hatta az pişmiş etten bile insanlara bulaşabilir. Hayvanlara, işlenmiş hayvansal artıkları yedirmek gibi şeriatı aykırı uygulamalar, hayvanlar arasında deli dana hastalığının yayılmasına yol açmıştır. Deli dana hastalığı, insanlara bulaştığında bir tür Creutzfeldt-Jakob¹ hastalığına neden olmaktadır.

Hilâfet Devleti, çiftlikten tüketici satış noktasına kadar gıda endüstrisinin her noktasında gıda hijyeni için standartlar belirlemeli ve bu standartlara bağlılığı denetlemelidir.

Zoonotik Hastalıkların Yayılmasını Kontrol Altına Almak ve Önlemek

Bazı çiftlik hayvanları hastalıkları, hayvansal ürünlerin yenilmesi veya doğrudan tarımsal temas yoluyla insanlara bulaşır. Yabani hayvanlar da zoonotik hastalıkların önemli bir kaynağıdır. Bunlara zoonotik hastalıklar denir. Kuş gribi, domuz gribi ve 3. dalga covid-19 pnömonisi², hepsi de zoonotik kökenlidir. Covid-19 salgınına neden olan SARS-CoV-2’in yanı sıra zika ve ebola virüsleri, q humması veya q ateşi, tüberküloz ve kuduz gibi son zamanlarda görülen diğer salgınların tümü de zoonotik kökenlidir. Şeriatın yasakladığı cinsel ilişkilerden kaynaklanan AIDS (HIV) hastalığı da buna eklenebilir. Tüm bu hastalıklar, özellikle de insanlığın yeni bölgeleri sömürgeleştirmeye başlaması ve küresel seyahatin artması sonrasında sürekli bir baş belası ve tehdit kaynağı hâline gelmiştir. Enfeksiyonların insanlara bulaşma yolları ise hastalığa göre farklılık arz etmektedir.

Hastalıkların hayvanlarda yayılmasını kontrol altına almak ve insanlara bulaşmasını önlemek, Hilâfet Devleti’nin karşı karşıya olduğu en önemli zorluklardan biridir. Bu yüzden

¹ Creutzfeldt-Jakob: Tedavi edilemeyen ve ölümcül olan nörolojik bir hastalıktır. Virüslerden daha basit yapıda olan ve insan vücudunda bulunan prion proteininin mutasyon geçirmesi ile ortaya çıkan bu hastalık, beyin dokusunda iltihaba yol açar. Bir süre sonra beyin içerisinde boşluk oluşması ile beynin süngerimsi bir yapıya dönüşmesine neden olur.

² Pnömoni: Akciğer dokusunun iltihaplanması.

Hilâfet Devleti, veteriner hekimlerden oluşan özel bir organın kurulmasına özen göstermelidir. Bu organ, asli görevi olarak Tarım Dairesi'ne bağlı olacak ve aşağıdaki hususlarla ilgili olarak Sağlık Dairesi ile irtibat hâlinde olacaktır:

1- Hayvan sağlığını denetlemek. İslâm Devleti'nde veterinerlik organı, devlete veya bireylere ait tüm hayvan çiftliklerini denetlemelidir.

2- Vektörel¹ hastalıklarla mücadele edilmelidir.

3- Yabani hayvanlar korumalıdır. Yabani hayvanların korunması, yaşam döngüsünün ve doğanın dengesinin korunması için büyük bir önem arz etmektedir. Yabani hayvan sağlığının izlenmesi kuduz, kuş gribi ve diğer bulaşıcı hastalıklar gibi hastalıkların evcil hayvanlara veya insanlara bulaşmasını önlemek için de hayati önem taşımaktadır.

İnsan sağlığı, hayvan sağlığı ile ilintilidir. Bu gerçek, hayvanlara önem verilmesini gerektirmektedir. Dahası, şeriata göre hayvanlara bakılması Allah'ın sahibini ödüllendirdiği bir davranış olarak kabul edilmektedir. Ebu Hurayra'dan rivayetle Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ التُّرَى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ [الرَّجُلُ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ بَلَغَ بِي فَتَزَلَّ الْبئْرَ فَمَلَأَ حُقْفَهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِيَدِهِ فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَعَفَرَ لَهُ قَالُوا "Vaktiyle bir adam yolda giderken çok susadı. Bir kuyu buldu ve içine indi ve su alıp dışarı çıktı. Bir de ne görsün, bir köpek, dili bir karış dışarıda soluyor ve susuzluktan nemli toprağı yalayıp duruyordu. Adam kendi kendine 'Bu köpek de tıpkı benim gibi pek susamış.' Deyip hemen kuyuya indi, mestini su ile doldurup onu ağzına alarak yukarıya çıktı ve köpeğı suladı. Onun bu hareketinden Allah Teâlâ hoşnut oldu ve adamı bağışladı. Sahabe: 'Ey Allah'ın Rasulü! Bizim için hayvanlardan dolayı da sevap var mı?' dediler. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*: 'Her canlı sebebiyle sevap vardır.' Buyurdular." [Buhari Sahih'inde rivayet etti.]

Orman ve Ağaçlıkları Korumak

Ormanlar ve doğal ağaçlıklar, dünyadaki yaşam döngüsünü tamamlayan doğal bir akciğer görevi görmektedir. Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın takdir ettiği gibi hayatın devamı ve doğa düzeninin dengesi için gereklidirler. İnsanlar ve hayvanlar, oksijene ve besinlere, bazı hayvanlar ise içinde yaşayabilecekleri ekolojik ortamlar olarak bu ormanlara ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden yaşam döngüsünü sürdürmek için orman ve ağaçlıkların korunması elzemdir. İslâm Devleti ormanların korunmasına özen göstermeli, kesilmesini veya yok edilmesini yasaklamalı, doğal yaşam döngüsünün eksiksiz ve düzgün bir şekilde yürümesi için gerekli olduğu süreç ormanlardaki canlıları av veya göçe karşı korumalıdır.

Kanalizasyon Sistemi

Kanalizasyon, atıkların çevreye duyarlı ve sağlıklı bir şekilde yönetimidir. Kanalizasyon atık ve yağmur sularının tahliyesini, endüstriyel ve tarımsal atıkların çevreyi ve insan sağlığını bu atıkların etkilerinden koruyacak şekilde arıtılmasını içerir. Bu nedenle devlet, işlerin güdülmesi ve zarar görülmesini önlenmenin bir parçası olarak, kanalizasyon ve atıkların tahliyesi için yerleşim bölgelerinde kanalizasyon şebekeleri kurmalı, atıkların gömülmesi, yakıl-

¹ Vektörel hastalıklar: Son konaklarına, vektör adı verilen keneler, sinekler, pireler, salyangozlar gibi canlılar vasıtasıyla bulaşan hastalık etkenlerinin sebep olduğu hastalıklara vektörel hastalıklar denir.

maları ya da pis olmayan atıkları geri dönüştürüp tekrar kullanılmaları için atık arıtma merkezleri inşa etmelidir. Yine zarar görülmesini önlenmenin bir parçası olarak çöplükler ve atık arıtma merkezleri yerleşim yerlerinden ve su kaynaklarından uzakta olmalıdır.

Konut Ortamı İçin Sıhhi Mühendislik

İslâm Devleti'nde şehirler ve yerleşim yerlerinin mimarisi, tebaanın sağlık ve konforunu dikkate almalıdır. Fabrikalar ve çeşitli atölyelerin, yerleşim birimlerine uzak olmaları sağlanarak, otoyollar, trenler ve havaalanları ile yerleşkeler ve sakinleri arasında ses bariyerleri inşa edilerek kirlilik ve gürültü azaltılmalıdır.

Devlet, şehirlerin ve yerleşim birimlerinin mimarisini sağlıklı havalandırmaya izin verecek, aşırı kalabalığı önleyecek, sanitasyon¹ işlemini, sokak temizliğini ve çöplerin toplanılmasını kolaylaştıracak şekilde tasarlamaya önem verecektir. İmama farz olan işlerin güdülmesi arasında yer alması gereği Hilâfet Devleti, özellikle okullar ve devlet binaları gibi kamu kurumlarına ulaşımı ve yolları kolaylaştırarak, ihtiyaçlarına uygun hâle getirerek engellileri, körleri ve çeşitli özürllüleri gözetmelidir. Çocuklar güvenli olmayan yerlerde oynama riskiyle karşı karşıya kalmalarını diye devlet ayrıca çocuklar ve halkın geri kalanı için güvenli parklar ve oyun alanları kurmaya da özen göstermelidir.

Standartlar ve Denetim

İslâm Devleti, insanları kirli gıdalardan, kirli sulardan ve kirli havadan korumak için, risk değerlendirmesi, güvenlik standartları geliştirme, hava, su ve gıda kontrolleri yapma gibi genel önlemler almalıdır. Devlet, hayvan sağlığını da insan sağlığının bir faktörü olarak görmektedir. Dolayısıyla veteriner kontrolleri de devletin sorumluluğu arasında yer almaktadır. Devlet, bu testler için laboratuvarlar sağlamalı, gecikmeden kaynaklanan risklerin önüne geçmek için riskli bölgede hızlı teşhis olanağı sağlayacak teşhis araçları geliştirmek için laboratuvar araştırmalarını desteklemelidir. İyi donanımlı bölgesel laboratuvarlar, rutin tanısal analizler yapmalıdır. Bu laboratuvarlar, bir salgın olması hâlinde onunla başa çıkabilecek ve halkın ihtiyaçlarını desteklemek için analitik işlemlerde önemli bir artış olabilecek şekilde tasarlanmalıdır.

Halife, teknik uzman komitelerinin tavsiyeleri doğrultusunda hava, su, gıda ve veterinerlik güvenlik standartları benimseyecektir. Muhtesip kadısı adına hareket eden müfettişler, bu standartları uygulayacaklar, bozulmuş veya tağşiş edilmiş gıda sağladığı tespit edilen marketler veya restoranları kapatmak gibi, standartları ihlal edenlere karşı işlem yapma yetkisine sahip olacaklardır. Bu hususlarda ihmallerinin olduğunu ya da bile bile yiyecekleri bozduklarını belirledikleri takdirde sahiplerini cezalandırabileceklerdir. Müfettişler, örneğin sanayi üretiminde olduğu gibi değerlendirmenin çok daha karmaşık olduğu durumlarda sorunları rapor ederler ve daha sonra fabrika sahibi nezdinde durumun takibini yaparlar. İlgili yüksek öğrenim niteliklerine sahip müfettişler, belirli standart işletim prosedürlerine göre izleme ve numune toplama konusunda eğitim alacaklardır. Devlet, bu riskleri anlamak ve değerlendirmek amacıyla sürekli olarak araştırmaları takip etmeli, bu alanlardaki temel araştırmalarla merkezî laboratuvarlar, rutin izleme ve gözetimle ise bölgesel laboratuvarlar görevlendirilmelidir.

Hilâfet Devleti'nde Sağlık Denetimi ve Hisbe Organı

¹ Sanitasyon: İnsan sağlığının korunması, iyileştirilmesi ve sağlığın tekrar kazanılması için uygulanan tüm işlem basamaklarının bir arada toplanmasıdır.

İslâm Devleti, hisbe organı ile genel olarak toplulukların sağlığını etkileyen meseleleri izleyecektir. Böylece muhtesip, sağlık açısından topluluklara zararlı şeyleri yasaklayacak, zarar verenleri, bir daha zarar vermektan alıkoyacak bir ceza ile cezalandıracaktır.

Muhtesip, kamu hukuku davalarına bakan kadıdır. Bu davalarda davacı olmasına gerek yoktur, bu nedenle de hadler ve cinayet davaları kapsamında yer almazlar. Muhtesip, ihlalden haberdar olur olmaz herhangi bir yerde adliyeye gerek kalmadan hüküm verebilir. Emirlerini ve hükmünü derhal yerine getirmek için emri altına birkaç polis verilecek, ihlalin meydana geldiğini tespit eder etmez, pazarda, evde, hayvan sırtında, arabada, gece veya gündüz herhangi bir yerde veya zamanda hüküm verebilecektir... Çünkü Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, pazarda dolaşırken zahire sahibini yanına çağırmağa gerek görmeden, nemli olduğu hâlde satışa sunulan bir buğday yığını davasına baktı. İhlali görür görmez hemen yerinde ihlal davasına bakması, hisbe davalarında adliyenin şart olmadığını kanıtlamaktadır. Muhtesip, muhtesip şartlarını barındıranları yardımcıları olarak seçebilecek ve onları farklı bölgelere gönderebilecektir. Yardımcıları, yetkilendirildikleri davalarda atandıkları bölge veya mahalde hisbe görevini yerine getirme yetkisine sahip olacaklardır.

İslâm Devleti'nde muhtesibin denetlemesi gerekeceği meselelerden bazıları şunlardır:

1- Restoranlar, marketler ve fabrikalarda gıda kalitesini denetler: Yiyecekler bozulursa veya hazırlanırken hijyene uyulmazsa çeşitli hastalıklara ve enfeksiyon bulaşmasına neden olur. Bu nedenle aşçılar ve restoranlardaki garsonlar, tam hijyene ve servis edilen yemeğin kalitesine uymalıdır. Muhtesip, bozulmuş veya tağşiş edilmiş gıda servis ettiği tespit edilen restoran veya marketleri mühürleyecek, ihmalkârlık göstermişlerse ya da kasıtlı olarak bozuk yiyecek satmışlarsa işletme sahiplerini cezalandıracaktır. İnsanlara sattıkları yiyeceklerin kalitesi yeniden incelendikten sonra ancak dükkânlarını açabileceklerdir. Müslim'in, *Sahih*'inde şöyle rivayet edilmiştir:

[أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ قَالَ [أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَمَا يَرَاهُ النَّاسُ مَنْ غَشَّنَ فَلَيْسَ مِنِّي] *"Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir buğday yığınının yanından geçti. Elini içine soktuğunda, parmakları ıslandı. Sonra şöyle buyurdu: 'Bu nedir, ey satıcı!' Satıcı: 'Ey Allah'ın Rasulü! Yağmurdan ıslanmıştır.' Rasulullah şöyle buyurdu: 'O hâlde neden ıslanan bölümünü insanlar görsün diye üstüne koymadın? Her kim bizi aldatırsa benden değildir."*

Yine Müslim'in Ebu Hurayra'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا] *"Her kim bizi aldatırsa bizden değildir."*

2- Ürünler ve malların niteliklerini ve standartlarını denetler: Yiyecekler, yapı malzemeleri gibi bazı mallar ve ürünler, tarım ilaçları, temizlik malzemeleri ve değerli metal takılar, kimyasallar, kullanım güvenliğini garanti eden spesifikasyonlara¹ ve standartlara göre üretilmediklerinde veya spesifikasyonlar ve standartlardan daha düşük kalitede üretildiklerinde kullanıcılarına zarar verebilirler. Bu nedenle devlette, bu standartları ve spesifikasyonları belirlemek, fabrikaları ve üreticileri bunlara uymaya zorlamak için ilgili çeşitli alanlarda bilim adamlarını içeren özel bir organın kurulması kaçınılmazdır. Muhtesip, bu standart ve spesifikasyonların uygulanmasını denetleyecek, bunları ihlal edenleri cezalandıracak ve ihlal eden malın dolaşımını engelleyecektir.

3- İthal malların kontrolünü yapar: İslâm Devleti diğer ülkelerden ithal edilen malları kontrol etmeli ve İslâm Devleti tebaasına zarar vermesini engellemek için ister zirai isterse

¹ Spesifikasyon: Teknik şartlar.

endüstriyel olsun sınırlarında kontrol ve denetim noktaları kurmalıdır. Örneğin bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış hayvanları veya bozuk malları ithal etmek gibi başka ülkelerden hastalık ve zararlıların girişine engel olmalıdır. Buhari'nin *Sahih*'inde rivayet ettiğine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا يُورَدَنَّ مُمْرَضٌ عَلَى مُصِحِّ] *"Hastalık saçan kimse sağlıklı olanın yanına gitmesin."*

Müslim'in rivayetine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا يُورَدُ مُمْرَضٌ عَلَى مُصِحِّ] *"Hastalık saçan kimse sağlıklı olanın yanına gitmesin."*

Müslim'in bu rivayeti, haber kipiyle ve nefiy lafzıyla gelmiş olsa da nehiy anlamındadır. Kanıtı, Buhari'nin nehiy kipindeki rivayetidir. Hastalık saçan, hastalıklı bir devesi olan, sağlıklı kimse de sağlıklı bir devesi olan kimsedir. Böylece Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* hastalıklı deve sahibini, hastalıklı develerini sağlıklı develerin yanına götürmesini yasaklamıştır.

4- İslâm Devleti'ne gelenlerin sağlığını izler: İslâm Devleti veba, SARS veya verem gibi bulaşıcı hastalıkların yayıldığı ülkelerden gelen müstemilere¹, müahitlere² ve elçilere test yapmalıdır. Bunlardan birinin hastalık taşıdığı ve enfeksiyon bulaştırma riskinin olduğu tespit edilirse İslâm Devleti'ne girişi yasaklanacaktır. Usame'den rivayet edildiğine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[الطَّاعُونَ رَجَسٌ أُرْسِلَ عَلَى طَائِفَةٍ مِنْ نَبِيِّ إِسْرَائِيلَ أَوْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ] *"Taun (veba), bir azaptır. Benî İsrail'den bir kavme yahut sizden önce geçen bir ümmete gönderilmiştir. Siz bir yerde onun çıktığını duydunuz mu, o taunlu yere gitmeyiniz! İçinde bulunduğumuz bir yerde de taun zuhur ederse ondan kaçarak oradan çıkmayınız!"* [Buhari rivayet etti.]

Müslim'in, *Sahih*'inde şöyle rivayet edilmiştir:

[كَانَ فِي وَفْدٍ تَقِيفٍ رَجُلٌ مَجْدُومٌ فَارْسَلْنَا إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّا قَدْ بَايَعْنَاكَ فَارْجِعْ] *"Sakif'ten gelen heyet içerisinde cüzzamlı bir adam da vardı. Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem ona 'Biz senin biatini kabul ettik, siz evinize dönün.' diye haber saldı."*

5- İş güvenliği yasalarının işlerliğini denetler: İşveren, işçiler için sağlıklı ve güvenli bir ortam sağlamalı, onları tehlikeye maruz bırakmamalıdır. Muhtesip, fabrikaları ve atölyeleri denetlemeli, işçiler için herhangi bir tehlike barındırıp barındırmadıklarını kontrol etmelidir.

Bulaşıcı Hastalık Salgınları Yönetimi

Devlette Acil Durum Olarak Bulaşıcı Hastalıklar

Bulaşıcı hastalıklar salgını, yaşam ve iş hayatı için potansiyel bir tehdit oluşturabilir ve büyük bir yıkıma neden olabilir. H1N1 virüsünün neden olduğu İspanyol gribi salgını (1918-1919) yaklaşık 500 milyon insana bulaşmış, ölü sayısı dünya genelinde yaklaşık 50 milyon kişiye ulaşmıştır. Trajedilere neden olmuş, sağlık, politik ve ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Bu salgının nüksetmesinden korkan birçok ülke, influenza³ virüsüne (grip) karşı yıllık aşı programları benimsemiştir. 2003 yılında SARS adında yeni bir 54orona virüsü ortaya çıkmış-

¹ Müstemin: İslâm ülkesine emanla giren.

² Müahit: İslâm Devleti ile anlaşmalı.

³ İnfluenza: Halk arasında grip olarak da bilinen ve virüs kaynaklı oluşan, çoğunlukla solunum yollarında hastalığa neden olan bir enfeksiyon hastalığı.

tır. Salgın kontrol altına alınmadan önce virüs en az bir düzine ülkeye bulaşmıştır. Dünya Sağlık Örgütü, 30 Ocak 2020 tarihinde covid-19 pandemisi (SARS-CoV-2) ile ilgili olarak “Uluslararası Halk Sağlığı Acil Durumu” ilan edildiğini duyurdu. 11 Mart 2020’de resmen pandemi ilan edilmiştir. Bir yıl sonra uluslararası kuruluşların istatistiklerine göre, enfeksiyon vakalarının sayısı yaklaşık 118 milyona ulaşmış, ölüm vakalarının sayısı da 2,6 milyondan fazla olduğu tahmin edilmiştir. Ekonomik kayıplar ve sağlık sonuçları açısından salgının maliyeti çok daha büyük olmuştur. Bu nedenle herhangi bir ülkede, bu konularla ilgili olarak uygun düzeyde hazırlığın bulunması kaçınılmazdır.

İslâm Devleti’ne Gelenlerin Sağlığını İzlemek

İslâm Devleti, yukarıda bahsettiğimiz gibi enfekte olanların devlete girişini engellemek için, covid-19-SARS, Ortadoğu Solunum Sendromu, tüberküloz, veba, influenza, ebola ve benzeri bulaşıcı hastalıkların bulunduğu ülkelerden gelenleri muayene etmeli, küresel sağlık trendlerini izlemelidir. Böylece Hilâfet, insanların salgın bölgelerine giriş ve çıkışlarını engellemek için gerekli hüküm ve standartların uygulanmasıyla hazırlıklı olabilecektir.

Bulaşıcı Hastalıklar ve Pandemiyle Mücadele - Karantina

Hastalıklardan bazıları bulaşıcı ve son derece tehlikelidir. Bu tür hastalıkların yayılmasını önlemek için bazen enfekte hastayı tamamen izole etmek veya enfekte hasta ile temastayken maske takmak gibi önleyici tedbirler almak gerekecektir. Böylece sağlıklı insanlar, hastanın taşıdığı bulaşıcı mikroorganizmalara maruz kalmayacaktır. Doktorlar, belirli bir hastanın tehlike oluşturduğuna ve enfeksiyon kaynağı olduğuna karar verirlerse İslâm Devleti, evinde veya tedavi ve izlemeye gerek varsa hastanede o hastayı insanlardan izole etmeli ya da insanlardan tamamen izole etmek gerekmiyorsa onu gerekli önleyici tedbirleri almaya zorlamalıdır. Karantina, enfeksiyonun bulaşmasını azaltmak için insanların hareketini ve temasını kısıtlamak anlamına gelmektedir. Şeriat bunun nasıl yapılması gerektiğinin metodunu belirlemiştir:

- Hastalığı başladığı yerle sınırlamak ve yayılmasını engellemek.
- Hastalıklı insanı sağlıklı kişilerden izole etmek.

1- Salgın ve hastalığı karantina altına almak: İslâm, hastalığın ortaya çıktığı yeri belirledikten sonra hastalığın bulunduğu yerlerde katı bir karantina politikası uygulayacaktır. Buhari’nin, *Sahih’inde* Usame bin Zeyd’den rivayet ettiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونَ بِأَرْضٍ فَلَا تَنْخُلُوهَا وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا] **“Bir yerde veba olduğunu duyarsanız oraya gitmeyin. Eğer veba olan bir yerde bulunursanız sakın oradan çıkmayın!”**

Buhari ve Müslim’in Usame bin Zeyd’den rivayet ettikleri başka bir hadiste -ki lafız Müslim’e aittir- Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[الطَّاعُونَ رَجَزٌ أَوْ عَذَابٌ أُرْسِلَ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَوْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدُمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ [وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ] **“Veba, İsrâiloğullarına veya sizden öncekilere gönderilmiş bir azaptır. Bir yerde veba olduğunu duyarsanız oraya gitmeyin. Eğer veba olan bir yerde bulunursanız ondan kaçarak sakın oradan çıkmayın!”**

Buhari’nin, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in* eşi Aişe *RadiyahAllahu Anhâ’* dan rivayet ettiği bir başka rivayette şöyle demiştir:

[سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الطَّاعُونَ فَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ عَذَابٌ يُبْعَثُهُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَأَنَّ اللَّهَ جَعَلَهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ] **“Rasulullah**

Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e, taundan sordum da bana şöyle cevap verdi: Taun (veba), şüphesiz bir azaptır. Allah dilediği kuluna gönderir. Yine muhakkak ki Allah, taunu müminler hakkında rahmet vesilesi kılmıştır. Bir yerde taun zuhur eder de orada bulunan bir mümin sabrederek, sevap umarak, bu taunun yalnız Allah'ın takdir ettiği kimseye isabet edeceği kanaatini besleyerek bulunduğu şehirde kalırsa muhakkak Allah ona şehit ecrinin misli sevap takdir eder."

İbni Hacer, *Fethu'l-Bari* adlı eserinde belirttiğine göre ikinci Halife Ömer *Radiyallahu Anh*, Şam'a çıkıp Serğ mevkiine varınca kendisine Şam'da veba olduğu söylendi. Bunun üzerine Abdurrahman bin Avf, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in* şöyle buyurduğunu haber verdi:

[إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدُمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهَا] *"Bir ülkede veba olduğunu duyarsanız oraya gitmeyin. Eğer veba olan bir yerde bulunursanız ondan kaçarak sakın oradan çıkmayın!"*

Bunun üzerine Ömer bin Hattab geri döndü.

2- Enfekte kişileri sağlıklı insanlardan izole etmek: Semptomları olanlar, sağlıklı insanlardan etkin bir şekilde ayrılmalıdır. Bulaşın, enfekte olanlardan sağlıklı insanlara bulaşmamasını sağlamak için son derece özen gösterilmelidir. Buhari'nin, Usame bin Zeyd'den rivayet ettiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاغُوتِ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوهَا وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا] *"Bir yerde veba olduğunu duyarsanız oraya gitmeyin. Eğer veba olan bir yerde bulunursanız sakın oradan çıkmayın!"*

İnsanlar, bu yaklaşımla iş birliği yapmaya teşvik edilmelidir. Çünkü Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ، مَنْ ضَارَّ ضَارَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ] *"Zarar vermek de zarara zararlar karşılık vermek de yoktur. Kim zarar verirse Allah da ona zarar verir, kim zorluk verirse Allah da ona zorluk verir."*

Eğer hasta bu durumda izolasyon kararına uymazsa devlet onu zorlayacak ve onu zorla izole edecektir. Çünkü dışarı çıkıp insanların arasına karıştığı zaman onlara zarar verecektir. Ancak imam, çalışmaktan ve dışarı çıkmaktan alıkonulması nedeniyle yeterli parası yoksa karantinaya alınan hastanın masraflarını karşılamalıdır. Özetle, bir bulaşıcı hastalık salgını ile mücadelenin doğru prosedürü, bulaşıcı hastalığı ortaya çıktığı yerde izole etmek, hastalara ücretsiz bakım ve tedavi sunmakla birlikte bölgeyi karantinaya almaktır. Sağlıklı insanlar ise sosyal ve ekonomik yaşamlarını sürdürecekler, namaz gibi ibadetler, bulaşıcı hastalık öncesinde olduğu gibi aynen devam edecektir. Bu, uzmanlar tarafından tavsiye edildiği takdirde uygun sağlık önlemlerinin alınmasını engellemeyecektir. Devlet, eğitim başta olmak üzere tebaasının temel ihtiyaçlarını karşılamaya devam edecektir.

Ek Önlemler

Niteliksel özelliklerinden dolayı hastalığın yayılmasını önlemek gerekiyorsa o zaman Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in* hadisi uyarınca insanların işlerini gütmek için ek önlemlerin alınması gerekebilir.

[الإمام رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] *"İmam çobandır ve sürüsünden sorumludur."*

Bu tür önlemler, kamusal alanlarda zorunlu testleri ve şer'î hükümlere göre diğer meseleleri içerebilir. İslâm Devleti, işlerin güdülmesi yetkisinin kapsamını aşarak insanların kamusal yaşamını durdurmamalıdır. İnsanları evlerinde izolasyona tabi tutmak, yaşamı felç edecek,

krizin artmasına, kötüleşmesine ve başka sorunların doğmasına yol açacaktır. Dolayısıyla Hilâfet Devleti, böylesi önlemleri ilk önlem olarak almak için acele etmemeli, son çare olarak görmelidir. Halife, insanların ticaret ve çalışma gibi meşru aktivitelerini, geçimleri peşinde koşmalarını ve farz ibadetlerini yasaklayamaz. Bu tür kısıtlamalar ancak şer'î hükümlerin izin verdiği ölçüde yürürlüğe konabilir. Çünkü normal günlük yaşam, tebaanın bir hakkıdır, şer'î ve bireysel zorunluluk dışında kısıtlanması caiz değildir. Hatta bu durumda bile bu kısıtlamaların zamansal veya mekânsal olarak sınırlandırılma olasılığı incelenmelidir.

Acil Durumlara Hazırlık

İslâm Devleti, salgın hastalıkların yayılmasına karşı hazırlıklı ve hazırlığını sürdüren, geçmişte salgın hastalıklarla en iyi şekilde yüzleşen birinci derecede koruyucu bir devlettir. Günümüzde de bu tür olasılıklarla başa çıkmak için acil durum planlarına sahip olmalıdır. Bu tür olasılıklar için tetikte ve hazırlıklı olmanın temel yönleri şunları içermektedir:

- İyi bir halk sağlığı sistemi. Sistem, pandemileri yakından izleyecek, bilgileri merkezî sağlık departmanına gönderecek, o da gerekli olanı en üst otoriteye bildirecektir.

- Bu sistem, gerekirse karantinanın kolaylaştırılmasına yardımcı olmak için yerel bölgelerde testler ve aşılama düzenlenmesi için kullanılmalıdır. (İslâm ülkelerinde her bölgede camiler vardır. Bu camiler, gerektiğinde gerekli altyapının bir parçası olarak kullanılmak üzere dönüştürülebilirler.)

- Testler yapmak, personeli korumak, kaynakları devletteki laboratuvarlarla ilişkilendirmek ve devletin diğer bölgelerinden ekipman transfer etmek için gerekli kaynakları önceden planlamak.

- Acil durumlarla mücadeleye hazır ve hazırlıklı olabilmek için normal zamanlarda sistemde belli bir dereceye kadar ekstra önlemin bulunması. Bu nedenle sistemleri normal zamanlarda minimum kaynaklarla çalıştırmak caiz değildir. Aksine doğru yöntem, servisleri normal zamanlarda ekstra kapasite yüzdesiyle çalıştırmaktır. Böylece acil durum gereksinimlerini karşılamak için artırılacaklardır. Bu, endüstriyel oksijen kaynaklarını tıbbi kullanım için dönüştürmeyi veya özel sektörden solunum cihazı veya koruyucu giysi gibi bazı tıbbi ekipman üretme istemini içerebilir.

Küresel Sağlık Hizmetleri

Küresel sağlık, küresel bağlamda insanların sağlığıdır. Küresel sağlık alanındaki gelişme, covid-19 gibi pandemiler, çevresel faktörler, ekonomik eşitsizlikler, göç ve mülteciler de dahil olmak üzere politik faktörler, kalp, kanser ve diyabet gibi bulaşıcı olmayan hastalıklar, hayvan sağlığı, gıda ve tedarik kaynakları gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

Son covid-19 salgını vakası, küresel liderliğin, küresel sağlık sorunlarına verilen yanıtların koordinasyonunda başarısızlığa uğradığını, gerek epidemiyolojik¹ araştırma, tedavi ve aşı geliştirme gerekse bunların tüm ülkelere yeterince dağıtımını kontrol etme yönünden yetersiz kaldığını göstermiştir. Korona pandemisi vakasında, bu salgınla başa çıkmak için ne zengin sömürgeci kapitalist ülkelere ne de sözde Dünya Sağlık Örgütü'nden bir liderliğe, küresel koordinasyona, adil veya etkili bir çözüme tanık olmadık. İlk başta bazıları, sorunun boyutunu

¹ Epidemiyoloji: Toplumdaki hastalık, kaza ve sağlıkla ilgili durumların dağılımı, görülme sıklıkları ve bunları etkileyen belirteçleri inceleyen bir tıp bilimi dalı.

hafife aldılar, sonra aşı tedarik etme konusunda bencilce davrandılar. Bu durum “Aşı milliyetçiliği”¹ olarak duyulmuştur.

Uluslararası sağlık kuruluşları küresel hastalıkları izlemede, sağlık müdahalelerinin koordinasyonunda ve sağlık hizmetleri sunumu amaçlarına hizmet etmekte bağımsız kuruluşlar olmaları gerekirken iki yönden kamuoyunun eleştirisine maruz kalmışlardır.

Birincisi: Eylemleri, dünyanın süper güçlerinden bağımsız olduğu düşünülemez. Çünkü finansmanları bu ülkelere dayanıyor. Bu yüzden o ülkelerin tehdidi altındadırlar. Uluslararası kuruluşların kontrol ve hegemonya altına girdiği ve siyasallaştığı suçlamalarının yine aynı ülkelere yapılması bunun en iyi kanıtıdır. Nitekim ABD Başkanı Donald Trump, Dünya Sağlık Örgütü’nü eleştirdi ve politize olmuş bir kuruluş olmakla suçladı. Çin’in çıkarlarını maksimize etmesine rağmen ABD çıkarlarını gözetmediğini söyledi. Bu yanlılığın bir sonucu olarak 14 Nisan 2020’de Trump, açıklanan bütçesinde en büyük finansman kaynağı olmasına rağmen ABD’nin Dünya Sağlık Örgütü’ne sağladığı fonları tamamen kestiğini duyurdu.

İkincisi: Bu kuruluşların çeşitli sorunlar nedeniyle dürüstlüğü yara almıştır. Bunlardan en göze çarpanlardan biri, 10 Ekim 2019’da BBC Arapça sitesinde de belirtildiği gibi, ABD’nin, Usame bin Ladin’in nerede olduğu hakkında istihbarat toplamak için uluslararası olarak finanse edilen çocuk felci aşılama programını kullanmasıdır. Bu nedenle Pakistan’da sağlık yardımı çalışanlarına kuşkuyla bakılmaktadır. Fransız gazeteci Bertrand Deveaud ve Fransız ekonomist Bertrand Lemennicier, 2000 yılında “*Halk Sağlığı: Birleşmiş Milletler Teşkilatının Aşırılık-ları ve Başarısızlıkları*”² isimli bir kitap yayınladılar. Kitaplarında, Dünya Sağlık Örgütü’nün küresel sağlık çıkarlarıyla bağdaşmayan ekonomik ve politik çıkarlar yanında yer aldığını kanıtlayan birçok yolsuzluk vakası sundular. Deveaud, bağımsızlığını kaybetmesi nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü’nün karıştığı bir dizi yolsuzluk vakasının olduğunu ekledi. Bu vakalar arasında Nestlé Şirketi’nin özellikle yoksul ülke pazarları için ürettiği zararlı bebek maması ürünleri de yer almaktadır. Birleşmiş Milletler, Uluslararası Adalet Divanı, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Sağlık Örgütü gibi tüm uluslararası kuruluşlar, İslâm esasına dayanmazlar veya İslâm’ın hükümleri dışındaki hükümleri uygularlar. Buna göre İslâm Devleti’nin bu kuruluşlara katılması ve bu kuruluşlara üye olması caiz değildir. Çünkü bu kuruluşlarla anlaşmalar ve sözleşmeler yapmak, manevi olarak güçlenmelerine katkıda bulunacaktır. Zira şeriat, bu tür uluslararası ve yerel kuruluşların üzerine kurulu olduğu temayı yasaklamaktadır. Birleşmiş Milletler, küfür sistemi olan kapitalist sisteme dayanmaktadır. Ayrıca BM, ABD başta olmak üzere büyük güçlerin bir aparatıdır. BM’yi İslâm dünyasındaki kurulu devletler de dahil olmak üzere küçük devletlere hegemonyalarını dayatmak için kullanmaktadırlar. Bunun içindir ki sadece büyük güçlerin, diğer ülkelere karşı çıkarlarını güvence altına alan anlaşmaları imzaladıklarını görüyoruz. Uluslararası kuruluşlar ile kâfir ülkelere bağlı kurtarma ve yardım ekiplerine gelince, yardım çabasına yardım etmek bahanesiyle ülkeye girişleri yasaklanacaktır. Çünkü insanlık ve mağdurlara yardım maskesi altında gizlenen bu tür örgütler, Endonezya’yı vuran tsunamiden sonra yapılan Hristiyanlaştırma girişimleri gibi ülkeye girmek ve misyonerlik yapmak ya da Çadlı çocukları kaçırmaya çalışan Fransız örgütü gibi çocukları kaçırmak ya da Sudan’ın Darfur eyaletinde olduğu gibi siyasi veya istihbarat faaliyetinde bulunmak, isyancı grupları desteklemek ve fitneyi körüklemek için genellikle felaketlerden yararlanırlar. Bu örgütlerin zararları muhakkak ki yararlarından daha fazladır.

¹ Aşı milliyetçiliği: Hükümetlerin öncelikli olarak kendi toplumlarının sağlığını korumak ve nüfusunu aşılama amacıyla diğer hükümetlerden önce ilaç firmalarıyla ikili anlaşmalar gerçekleştirerek yüksek dozda hatta bazı durumlarda gereğinden çok daha fazla miktarda aşya erişim sağlama isteği olarak tanımlanmaktadır.

² Kitabın orijinal adı: L'OMS : BATEAU IVRE DE LA SANTE PUBLIQUE: Les dérives et les échecs de l'agence des Nations Unies

Daha doğrusu yardım gerekçesiyle bile olsa bu kuruluşların daru'l-İslâm'a girişleri, fitne tohumları saçılmasına ve kâfir ülkelerin İslâm Devleti üzerinde hakimiyet kurmasına zemin hazırlamaktadır. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyuruyor:

[وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا] **“Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermez.”** [Nisa Suresi 141]

Yine açgözlü sömürgeci ülkelerden gelen özel fon ve kaynaklar gibi dış yardımların da İslâm Devleti'ne girişi yasaklanacaktır. Çünkü bu yardımlar, genellikle silah kaçakçılığı yapmak veya kâfir ülkelerin ülke içinde çıkarlarını tesis etmenin yolunu açmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Buna karşılık İslâm Devleti, kâfir ülkelerden birinde felaket meydana geldiğinde, halifenin, devlet ve İslâm'a davetin çıkarına gördüğü doğrultuda uzman ekipler veya yardımlar göndererek yardım çalışmalarına yardımcı olacaktır. Yalnız bu yardımların, afet-zede ülkenin askerî olarak güçlenmesine yol açmaması şarttır.

Mevcut bu uluslararası örgütleri, üye olarak, anlaşmalar ve sözleşmeler imzalayarak güçlendirmek yerine yok etmek ve onları yeni küresel örgütlerle değiştirmek için çalışılmalıdır. Bu yeni kuruluşlar, büyük güçlerin hegemonyası veya otoritesi altında olmayacaklar, küresel bir devlet gibi hareket etmeyecekler, aksine tüm insan grupları tarafından kabul görmüş ve İslâm'ın da onayladığı mazluma adalet, adaletsizliğin önlenmesi ve elçilerin dokunulmazlığı gibi kurallara saygı duyulması temeline dayalı olacaklardır... Böylece bu yeni örgütler, manevi gücüyle, saygısını, güvenini, desteğini kazandığı ve aldığı küresel kamuoyu gücüyle tüm insanlık arasında adaleti yayacaklardır. Çünkü herhangi bir ülke adına değil, tüm insanlık yararına çalışacak kuruluşlar olacaklardır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bisetinden önce kurulan *Hilfu'l-Fudûl* gibi işlev göreceklerdir. Öyle ki Araplar, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in de hazır bulunduğu *Hilfu'l-Fudûl*'da adaletsizliğin giderilmesi ve mazluma adalet konusunda birbirlerine söz vermişlerdir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* risaletle müjdelendikten sonra *Hilfu'l-Fudûl* hakkında şöyle buyurmuştur:

[لَقَدْ شَهِدْتُ فِي دَارِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُدْعَانَ جُلُفًا مَا أُجِبُّ أَنْ لِي بِهِ حُمْرَ النَّعَمِ وَلَوْ أَدْعَى بِهِ فِي الْإِسْلَامِ لِأَجِبْتُ] **“Ben, Abdullah bin Cud'ân'ın evinde öyle bir antlaşmaya şahit oldum ki onu kırmızı tüylü develere bile değişmem. İslâm geldikten sonra da bu antlaşmanın gereğini yerine getirmek üzere çağırılacak olursam kesinlikle yerine getiririm.”** [İbni Hişam, Siref'inde rivayet etti.]

BİREYSEL KORUYUCU SAĞLIK HİZMETLERİ

Bireysel Koruyucu Sağlık Hizmetleri

Bu bölüm, Hilâfet'teki önleyici tıbbi bireysel sağlık perspektifinden ele almakta ve bireysel sağlık koşullarını etkileyen toplum sağlığı önlemlerine odaklanmaktadır. Bu kitabın önsözünde de belirtildiği gibi şeriat, halifeye bireysel bir bakış açısıyla nüfusun sağlığını korumayı farz kılmıştır. Buna göre bireylerin sağlık durumlarının bozulmasını önlemek için önalıcı adımlar atılması gerekli hâle gelmektedir.

Koruyucu sağlık hizmetleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

1- Birincil önleme: İlk etapta hastalığın bulaşmasını önleyen çalışmalardır. Halk sağlığı önlemlerinin çoğu, birincil önleme tedbirleridir. Bu konuyu daha önce detaylı olarak ele aldık.

2- İkincil önleme: Hastalığın kötüleşmesini ve semptomlarının ortaya çıkmasını önleyerek tedavi şansını arttırmak için hastalığın erken teşhisini amaçlayan çalışmalardır.

3- Üçüncül önleme: Rehabilitasyon, hastalık durumuna adaptasyon ve hastalığın komplikasyonlarını azaltma yoluyla hastalığın olumsuz etkilerini azaltan çalışmalardır.

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, İslâm'ın salgın hastalıklara, çevreye ve önleyici sağlık hizmetlerine karşı tutumunu açıklamıştır. Ebu Huzâme'nin babasından rivayetinde şöyle geçmiştir:

سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ رُفِي نَسْتَرْقِيهَا وَدَوَاءً نَتَدَاوَى بِهِ وَتُقَاةً تَنْقِيهَا هَلْ تَرُدُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ [*Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e sordum dedim ki: 'Ey Allah'ın Rasulü! Okumak şeklinde yaptığımız şeylerin, kullandığımız ilaçların ve her türlü korunma tedbirlerinin Allah'ın kaderinden bir şeyi önleyeceği kanaatinde misiniz?' Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de 'Onların hepsi Allah'ın kaderindedir.' buyurdu.*] [Tirmizi rivayet etti ve "Sahih, hasen hadistir." dedi.]

Yani Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, sağlığı korumak için önlemler alınmasını onaylamıştır. Buna ek olarak, Kur'an'da hastalanmış ya da güçsüzlere ruhsat veren ayetler vardır. Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın şu buyruğu gibi:

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا [*"Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya güçlük yoktur. Kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederse Allah onu, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse onu elem dolu bir azaba uğratar."*] [Fetih Suresi 17]

İslâm, genel olarak hastalıklardan korunmayı tavsiye etmiş ve belirli bir şekilde de korunmanın bazı yönlerini göstermiştir. Bundan sonra yönetici içtihat edecek ve tebaanın sağlığını korumak, onları hastalık ve salgın hastalıklardan korumak için her türlü vasıta ve yolları kullanacaktır. Çünkü tebaanın işlerine bakmakla ve onlardan zararı def etmekle emrolunmuştur. Hastalık da bir nevi zarardır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'den, nüfus direktiflerinin yanı sıra kişisel hijyen, sağlıklı beslenme ve sağlıklı yaşam ile ilgili talimatlar yoluyla bireysel sağlığın korunmasına ilişkin birçok direktifler gelmiştir. Abdullah bin Amr bin el-As *Radiyallahu Anh'*dan rivayet edildiğine göre, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ona şöyle demiştir:

يَا عَبْدَ اللَّهِ أَلَمْ أُخْبِرْ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ؟ فَقُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: فَلَا تَفْعَلْ صُمْ وَأَفْطِرْ وَفُمْ وَنَمْ فَإِنَّ لِحْسَدِكَ عَلَيْكَ [*"Ey Abdullah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun ve geceleri namaz kıldığın bana bildirilmedi mi zannediyorsun? dedi. Ben: 'Evet, ey Allah'ın Rasulü (sana bildirilmiştir).' dedim. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: 'Böyle*

yapma. Bazen oruç tut, bazen bırak. Bazen namaz kıl, bazen uyu. Çünkü bedeninin senin üzerinde hakkı vardır. Gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır. Zevcenin senin üzerinde hakkı vardır. Seni ziyarete gelenin senin üzerinde hakkı vardır."

Râşid Halifeler ve daha sonraki halifeler döneminde İslâm tarihi, önleyici sağlık hizmetleri için muhteşem ve bilimsel bir yaklaşım sergilemektedir. Ayrıca İslâm'ın, Hilâfet'in tebaasına sadece ücretsiz sağlık hizmetleri sağlamadığını, önleyici sağlık hizmetlerinin de, nevi şahsına münhasır sağlık hizmetleri politikasının temel taşı oluşturduğunu göstermektedir. Rasullullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in yaklaşımının ve Hilâfet Devleti'nin politikalarının incelenmesi, Allah'ın izniyle gelecek olan Hilâfet'in önleyici sağlık hizmetleri politikalarına öncelik verilmesini ve günümüzdeki diğer çağdaş küresel sağlık hizmetleri sistemlerinin aksine üzerinde durulmasını gerektirmektedir. Bugün kâr amacı güden ilaç endüstrisi motivasyonlu farmakolojik¹ müdahale, baskın yaklaşım hâline gelmiştir.

Veri Toplama ve İslâm Devleti'nin Birey Sağlığını İzlemesi

Yüksek gelirli ülkelerde, ölüm vakaları hakkında bilgi toplamak için uygulamalı sistemler mevcuttur. Ancak birçok düşük ve orta gelirli ülkede, bu tür sistemler yoktur ve belirli vakalardan kaynaklanan ölüm oranlarının eksik veriler yüzünden olduğu tahmin edilmektedir. Ölüm vakaları hakkında yüksek kaliteli veri üretiminde yapılacak iyileştirmeler, bu yoksul ülkelerde sağlık hizmetleri ve koruma düzeyini iyileştirmek için elzemdir. Birey sağlığı hakkındaki incelemeyi sadece ölümün nasıl gerçekleştiği ile sınırlamamak çok önemli olduğu kadar tıbbi tedavi ve hastaneye yatış gerektiren hastalıkları izlemek de bir o kadar önemlidir. Devlet, politikalar ve nüfus sağlığı önceliklerini formüle etmek için toplumdaki hastalık yükünün derecesi hakkında veri toplayacaktır. Genel olarak sağlık politikası, tebaanın bireylerinin sağlık durumu rehberliğinde gerçekleşecektir. Hilâfet Devleti'nde sağlık hizmetleri sunma görevi, tamamıyla devletin yükümlülüğündedir, halifenin sorumluluğundadır. Halife, sağlık hizmetleri sunmak için çalışacaktır. Hem Emeviler hem de Abbasiler döneminde birçok hastanenin finansmanının devlet hazinesi yani beytü'l-mal tarafından sağlandığı belgelenmiştir. Ömer bin Hattab *Radiyallahu Anh*'ın Hilâfeti döneminde nüfus dairesinde, devlet yardımı alan tebaanın ve yeni doğan bebeklerin aldığı yardımların kayıtları da tutuluyordu. Bununla birlikte Müslümanların hayırsever bağışlar (vakıflar) yapmalarına izin verilecek, devlet tarafından bu bağışlar hastaneler ve araştırma merkezleri gibi sağlık sistemindeki tesislere aktarılacaktır.

Hilâfet Devleti'ndeki yerel sağlık daireleri, illerdeki ve vilayetlerdeki bireylerin sağlık durumu ve her bir bölgedeki hastalıkların görülmesi ve yayılması hakkında veri toplamalıdır. Veriler, devletin yerel ihtiyaçları karşılamak için sağlık hizmetleri sunmasına yoğunlaşmasına rehberlik edecektir.

Bireyleri korumak için gerekli sağlık verileri şu şekilde olacaktır:

1- Bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklara yakalanma oranı: Tüm önemli bulaşıcı hastalıklar, hastalıkları kontrol altına almak için merkez tarafından izlenecekken, bulaşıcı olmayan hastalıklar, bölgelerdeki sağlık daireleri tarafından izlenecektir.

2- Konjenital (doğuştan gelen) hastalıklar ve engelliler: Hilâfet, doğuştan veya sonradan (geçici) engelli olanlar için bir veri tabanı oluşturmalı ve ihtiyaca göre tebaanın hakları ile uyumlu olarak gerekli tüm bakım önlemlerini sağlamalıdır. Devlet, doğuştan veya çalışırken

¹ Farmakoloji ya da eczabilim günümüzdeki anlamıyla canlı organizmadaki ilaç etkilerini ve canlı organizmaya alınan ilaçların yapısını inceleyen bir bilim dalıdır.

engelli olanlar ya da cihat sırasında yaralanan askerler gibi, bazı gruplara özel yardımlar sağlayacaktır.

3- Hastaların sağlık dosyası ve sağlık özgeçmişi: Hilâfet Devleti'nde sağlık hizmetleri, doğumundan ölümüne kadar hastalar için kayıtlar oluşturacaktır. Bu kayıtlar, kısıtlı erişimle birlikte sıkı gizlilik önlemleri altında korunacaklardır. Hasta kayıtlarına erişim, hastaya bakan doktor veya muayenede görevli hekim tarafından düzenlenecektir. Sultan Nureddin Zengi, Haçlı seferleri sırasında 1156'da Şam'da Nuri Hastanesi'ni kurmuştur. Hastanenin sadece önemli bir sağlık kurumu olarak değil, aynı zamanda sağlık kayıtları olan bir tıp fakültesi olarak da işlev görmesi planlanmıştı. 1185'te gezgin İbni Cübeyr, *Seyahatnamesi*'nde reçeteli ilaçlar da dahil olmak üzere tüm hastaların sağlık kayıtlarının hastane tarafından tutulduğu mükemmel yöntemden bahsetmiştir.

4- Hastaların genetik profili ve hastalık yatkınlık testleri: Gelecek Hilâfet'in sağlık hizmetleri, tebaa bireylerine mümkün olan en iyi sağlık hizmetlerini sunmayı amaçlamaktadır. Genetik tekniklerin uygulanması sayesinde sağlık teknolojisinde öncü bir yenilik ortaya çıkmıştır. DNA dizileme veya tüm insan genomunun keşfi, 21. Yüzyılın başında önemli bir bilimsel dönüm noktasını teşkil etmiştir. Yeni DNA dizileme teknolojileriyle herhangi bir hastanın tam bir insan genomu¹ dizisi yaklaşık 1000 dolar maliyetle hemen hemen bir günde bulunabilir. Yeni bilimsel tıbbi verilerin ortaya çıkmasıyla, makine öğrenimi ve yapay zekâ gibi bilgi sistemleri teknolojilerinin uygulanmasıyla bireyin genomu ciddi hastalıklara yatkınlığını belirlemek için sorgulanabilmektedir. Ciddi hastalıklara yatkınlık, bireyin yaşamındaki sağlık eğilimlerine ve hastalığı önlemek için müdahalenin doğasına yön verebilir. İngiltere'de Ulusal Sağlık Servisi (NHS) sitesi, genom düzenleme teknolojilerinin uygulamasının, aşağıdaki yollarla hastanın tedavisini hızlandırma potansiyeline sahip olduğunu belirtmektedir:

- Hastalığa tanı koymak için paranoyak bir şekilde uzun yıllar harcamak yerine nadir hastalıkları olan hastalara hızlı bir şekilde teşhis koyma yeteneği. Bu "*destansı tanı*" olarak adlandırılmaktadır.

- İnsanlara en etkili ilaçları ve tedavi edici müdahaleleri uygulamak, istenmeyen olası bir ilaç reaksiyonunu azaltmaktadır.

- Erken doğru tanı ve en etkili tedavinin tercih edilmesi nedeniyle kanserden kurtulanların sayısı her yıl artmaktadır.

Bu nedenle Hilâfet Devleti, hastaların ihtiyaçlarını karşılamak için hastanın onayı ile insan genomu veritabanı servisi sunmaya çalışmalıdır. Bununla önleyici sağlık politikasını desteklemek için genetik teknolojiler sağlamayı amaçlamalıdır. Bireyin genetik kodunun gizliliği korunmalı ve çok sıkı bir şekilde izlenmelidir.

Kişisel önleyici tıp ile ilgili olarak, tarama testi genellikle ikincil önlem olarak adlandırılmaktadır. Devletin tarama testleri yapması gereken hastalıklara uzman doktorlardan oluşan bir heyet karar verecektir. Tespiti için tarama testi yapılması istenen hastalıkta, örneğin hastalığın ciddi bir sağlık sorunu oluşturması, hastalığın tedavisinin bulunması, hastalığı tespit testinin yüksek tanı potansiyeline sahip olması ve hastalığın seyrinde latent döneminin² olması gibi belirli koşullar bulunmalıdır.

Okul Hemşireliği

¹ Genom: Bir organizmanın kalıtım materyalinde bulunan genetik şifrelerin tamamı.

² Latent dönemi: Uyuklama evresi, gizli dönem.

Tüm okullarda, öğrencilerin sağlık durumunu düzenli olarak izleyen hemşireler bulunmalıdır. Bu hemşireler, öğrencilerin sağlığını izleyecekler, birincil tedavi sağlayacaklar ve gerekli aşılamayı alıp almadıklarını takip edeceklerdir. Sağlık sorunları tespit ettikleri takdirde birinci basamak sağlık hizmetlerine sevk edebileceklerdir. Ayrıca okul hemşireleri, öğrencileri izlemeleri sırasında karşılaştıkları herhangi bir sağlık sorununu, sağlık takiplerinin yapılması ve çocuğun sağlığının sürekli güvende tutulması amacıyla öğretmenlerine ve ailelerine bilgi vereceklerdir. Okul hemşireleri, periyodik seminerler ve sağlık uyarıları ile öğrencilere, ailelerine ve okul eğitim kurumuna sağlık rehberliği ve kılavuzluğu sunacaklardır.

Bireysel Sağlık ve Beslenme ile İlgili Halk Eğitimi

İlk İslâm Devleti'nde tedavi ve sağlıklı yaşama teşvikin kökeni, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in pek çok öğretilerinde açıkça görülmektedir. İyi sağlığın Allah'ın bir lütfu olduğunu ve Müslümanların bundan dolayı dua etmeleri gerektiğini vurgulayan hadisler vardır. Aişe *Radiyahallahu Anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي جَسَدِي وَعَافِنِي فِي بَصَرِي وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنِّي لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ [الْكَرِيمِ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ] **“Allah'ım! Bedenime sağlık ver, gözüme sağlık ver, sağlığı benim varisim kıl (son nefesime kadar beni sağlıklı eyle). Halîm ve Kerîm olan Allah'tan başka ilah yoktur. Ulu arşın sahibi Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.”** [Ebu İsa “Bu, garip, hasen hadistir.” dedi.]

Buhari'de İbni Abbas *Radiyahallahu Anhâ*'nın rivayetine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[يَعْمَتَانِ مَعْبُودٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ] **“İki nimet vardır ki insanların çoğu (onları değerlendirme hususunda) aldanmıştır: Sağlık ve boş zaman.”**

İnsanlara vücudun haklarını, yeterli uyku almayı, dinlenmeyi, egzersiz yapmayı, sağlıklı yiyecekler yemeyi, ölçülü yemeyi, kişisel hijyen ve temizliğin farzîyetini, kalplerin Allah'ın zikriyle huzur bulduğunun önemini anımsatan hadisler vardır. Aişe *Radiyahallahu Anhâ*'dan şöyle rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ إِلَى عُثْمَانَ بْنِ مَطْعُونٍ فَجَاءَهُ، فَقَالَ يَا عُثْمَانُ أَرِغَيْتَ عَن سُنَّتِي قَالَ لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَلَكِنْ سُنَّتَكَ أَطْلُبُ قَالَ فَإِنِّي أَنَامُ وَأَصَلِّي وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأَنْكِحُ النِّسَاءَ فَاتَّقِ اللَّهَ يَا عُثْمَانُ فَإِنَّ لَأَهْلَكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لَصَنِيْفِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا فَصُمْ وَأُفْطِرْ وَصَلِّ وَتَمَّ **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Osman bin Mazun'u çağırttı. Gelince: ‘Ey Osman! Benim Sünnet’inden yüz mü çeviriyorsun?’ diye sordu. Osman: ‘Vallahi hayır ey Allah'ın Rasulü! Aksine ben senin Sünneti'nin peşindeyim.’ Dedi. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: ‘Ben geceleri uyku da uyurum namaz da kılarım. Gündüzleri bazen oruç tutar bazen de tutmam. Kadınlarla da evlenirim. Ey Osman! Allah'tan kork! Çünkü eşinin de senin üzerinde hakları vardır. Aynı şekilde misafirin de senin üzerinde hakları vardır. Nefsinin de senin üzerinde hakları vardır. Bundan dolayı bazen oruç tut, bazen tutma. Geceleri de namaz kıl ama uyku da uyu.”** [Ebu Davud Sünen'inde rivayet etti.]

Beslenme ve sağlıklı beslenme konusunda birçok nass, sağlıklı beslenmenin önemine değinmektedir. Örneğin, Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ] **“Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiye! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.”** [Bakara Suresi 168]

Yine Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmaktadır:

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بَطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ [يَتَفَكَّرُونَ] **“Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbin’in sana kolaylaştırdığı (yaylım) yollarına gir. Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır.”** [Nahl Suresi 69]

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* de beslenme ve sağlıklı yiyeceklerin önemine vurgu yapmıştır. Abdullah ibni Mesud’dan rivayet edildiğine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ دَوَاءً فَعَلَيْكُمْ بِالْبَنَانِ الْبَقَرِ فَإِنَّهَا تَرُمُّ مِنْ كُلِّ الشَّجَرِ] **“Allah bir dert indirmemiş ki onun için bir deva indirmiş olmasın. Siz, inek sütü içmelisiniz. Çünkü o süt, her türlü şifayı bünyesinde taşıyan otlardan meydana gelmektedir.”** [İbni Hibban, Sahih’inde rivayet etti.]

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, sağlıklı yiyecekler yemenin yanı sıra aşırı yemeye karşı da uyarmıştır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَا مَلَأَ أَدَمِيَّ وَعَاءَ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتُ يُعْمَنُ صُلْبُهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَتَلْتُ لِطَعَامِهِ وَتَلْتُ لِشَرَابِهِ وَتَلْتُ لِنَفْسِهِ] **“Âdemoğlu midesinden daha şerli bir kap doldurmamıştır. Âdemoğluna belini doğrultacağı kadar birkaç lokma yeterlidir. Eğer daha fazla yemek istiyorsa (midesini üçe ayırsın), üçte biri yemeği, üçte biri suyu, üçte biri de nefesi için (olsun).”** [Tirmizi rivayet etti ve “Sahih, hasen hadistir.” dedi.]

Bu naslar, İslâm’ın ilk günlerden itibaren İslâm Devleti’nin beslenme ve sağlıklı beslenmeye verdiği önemi göstermektedir. Dahası Râşid Halifeler dönemi, özellikle yoksullara, yaşlılara, yeni doğmuş bebekleri olan annelere gıda verilmesine odaklanan ve böylece gıda yeterliliğini güvence altına alan sağlık güvenliği politikaları ile ön plana çıkmıştır.

Bugünse kapitalizmin boyunduruğu altında dünyanın, küresel beslenmenin iki aşırı ucunda, obetize ile aşırı zayıflık arasında yer aldığı göze çarpmaktadır. 2020 yılı Dünya Beslenme Raporu’na göre, beş yaşın altındaki çocukların 149 milyonunda gelişme zaafiyeti bulunmaktadır. 49,5 milyonu aşırı zayıf, 40,1 milyonu aşırı kilolu, 677,6 milyon yetişkin obez. Dünyada her 9 kişiden 1’i aç. Her 3 kişiden 1’i ya aşırı kilolu ya da obez. Yetersiz beslenmenin çifte yükü artmaktadır. Öyle ki dünyanın hemen hemen her ülkesinde kilo alımı, aşırı kilolu ve obez oranlarının artmasının yanı sıra yetersiz beslenme söz konusu. Bu şartlar altında Hilâfet Devleti, beslenme ile ilgili İslâmi yaşam biçimini yeniden tesis etmeli, kökleri Kur’an ve Sünnet’e dayanan sağlıklı beslenmeyi ele almalıdır. Buhari’nin Ebu Hurayra’dan rivayetinde şöyle geçmiştir:

[أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَأْكُلُ أَكْلًا كَثِيرًا فَاسْتَلَمَ فَكَانَ يَأْكُلُ أَكْلًا قَلِيلًا فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَأْكُلُ فِي مَعَى وَاجِدٍ [وَالْكَافِرَ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ] **“Adamın biri çok yemek yedi. Ancak Müslüman olduktan sonra az yemeye başladı. Bu durum Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e zikredilince: ‘Kâfir kimse, yedi bağırsağı doluncaya kadar yer. Mümin kimse ise bir bağırsağı doluncaya kadar yer.’ Buyurdu.”**

Mümin, şeriat adabına, kâfir ise şehvet, oburluk ve doyumsuzluğuna göre yemek yemektedir.

Hilâfet Devleti, sağlık hedefleri ile uyumlu en son yöntemleri kullanarak gıda üretim güvenliği ve kalitesini sağlayan veterinerlik ve tarım politikasına ek olarak, ölçülü yemeye dayalı dengeli beslenmenin korunması, aşırıya kaçılmaması, sağlıklı gıda kalitesinin önemi konusunda tebaasını günlük yaşamında eğitecektir.

Bulaşıcı Hastalıkları Önlemek

İster hastalık kontrol önlemleri yoluyla olsun isterse karantina, bireysel davranış ve sosyal uygulamalar yoluyla olsun İslâm Devleti'nin enfeksiyonun önlenmesine özen göstermesi, diğer tüm ülkelerin ilerisinde giden çok gelişmiş bir sağlık hizmetlerinin olduğunu kanıtlamaktadır. Müslim'in, *Sahih*'inde Cabir bin Abdullah'tan rivayet ettiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

عَطُوا الْإِنَاءَ وَأَوْكُوا السَّقَاءَ، فَإِنَّ فِي السَّنَةِ لَيْلَةً يَنْزِلُ فِيهَا وَبَاءٌ لَا يَمُرُّ بِإِنَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ غَطَاءٌ أَوْ سِقَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ وَكَاءٌ إِلَّا نَزَلَ فِيهِ [مِنْ ذَلِكَ الْوَبَاءُ] *“Kabi iyice örtün, su kabunun ağzını iyice bağlayın. Çünkü yılda öyle bir gece var ki onda veba (bulaşıcı hastalık yapan mikrop), üzerinde örtü (kapak) olmayan bir kaba, ağzı sıkıca bağlı olmayan bir su kabına uğramaya görsün mutlaka onun içine o vebadan iner (girer).”*

İçinde yiyecek ve içecek bulunan kapların içine solumayı ya da üflemeği yasaklayan başka hadisler de vardır. İbni Abbas'ın rivayetinde şöyle geçmiştir:

[أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُنْفَسَ فِي الْإِنَاءِ أَوْ يُنْفَخَ فِيهِ] *“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem kabın içine solumayı veya kaba üflemeği yasakladı.”* [Ebu İsa “Sahih, hasen hadistir.” dedi.]

Ebu Said el-Hudri'nin rivayetinde şöyle geçmiştir:

[أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ النَّفْخِ فِي الشَّرَابِ] *“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem içilecek şeylere üflemeği yasakladı.”* [Tirmizi rivayet etti ve “Sahih hasen hadistir.” dedi.]

Modern epidemiyolojide, bakteriyel ve viral patojenlerin bulaşmasının, yüzeylerin damlacıklarla kontaminasyonu (cansız nesnelere) yoluyla bulaşma gerçekleştiği tespit edilmiştir. Gerçekten de mevcut covid-19 pandemisinde SARS-CoV-2 virüsünün, nefes alıp verdiklerinde, yakından konuştuklarında veya havayı kirlettiklerinde enfekte kişilerin üst solunum yollarından çıkan buhar damlacıkları yoluyla bulaşmasından dolayı sosyal mesafeyi korumak ve elleri yıkamak halk sağlığını korumanın ana odak noktasını oluşturmuştur. Yukarıda belirtilen hadislerin, damlacıkların bulaşmasını azaltan kişisel davranışlar için önemli yönergeler barındırdığı açıktır. İslâm'ın bu önleme hükümlerinin uygulanmasına acil ihtiyaç vardır.

Nüfusu Aşılama

Aşılama, doğal bağışıklık sistemini en tehlikeli patojenlere karşı antikorlar üretmeye teşvik etmek amacıyla tehlikeli olmayan patojen parçalarını veya yapay bir genetik materyalin parçalarını vücuda enjekte ederek virüs ve mikrop gibi patojenlere karşı bağışıklık sistemini güçlendirmenin bir yoludur. Aşılar, toplumda yeterli düzeyde bağışıklık sağlanırsa patojenlerin topluma bulaşmasını yok edebilirler. İnsanların %90'ı belirli bir patojene karşı aşılandığında, doğrudan aşılama olmayan insanların geri kalanı da hastalıktan nispeten güvende olacaklardır. Çünkü böyle bir grupta patojen nadir hâle gelecek, böylece patojene maruz kalma olasılığı azalacaktır. Buna sürü bağışıklığı deniyor. Aşı karşıtı halk hareketlerinin artmasından dolayı Batı ülkelerinde aşılama programlarının arkasındaki güdümler ve aşıların güvenliği ile ilgili kitlerde var olan büyük kuşkulara rağmen çok sayıda kanıt, halk aşılama programlarının merkezî bir önlem olarak önleyici sağlık hizmetlerini desteklediğini göstermiştir.

Çünkü aşılama, ilgili şer'î hükümler ve bu konuda görevli kişilerin dürüstlüğü ve doğruluğu dikkate alındığında, birincil sağlık korumanın bir parçası olur. Böylece aşılamanın amacı kâr vb. yönler değil, gerçekten hastalıkları önlemek olacaktır.

1- Aşıların Tarihsel Kullanımı ve Etkinliği

Batı eğitim sistemi, aşılama mekanizmasının buluşunu, İngiliz Dr. Edward Jenner'in 1796'da çiçek hastalığına karşı bağışıklığı geliştirmek için ineklerde çiçek aşısını kullandığı araştırmasına atfetmektedir. Ancak çiçek hastalığına karşı halk düzeyinde aşılamanın, 18.

Yüzyıl başlarında Osmanlı Hilâfeti'nde yaygın bir uygulama olduğu pek çok kaynakta yer almaktadır. Osmanlı döneminde izlenen üslup ile Edward Jenner'in izlediği üslup arasındaki fark şu ki Osmanlı doktorları, aşılama için enfekte bir kişinin kabarcıklarından sıvı alırken, Edward Jenner enfekte ineklerin kabarcıklarından sıvıyı almıştır. Bu nedenle Edward Jenner'in yöntemine aşılama adı verilmiştir. 1980'lerdeki çiçek hastalığı ve son zamanlardaki çocuk felci de dahil olmak üzere dünya tarihinde en ölümcül bazı bulaşıcı hastalıkları aşılama sayesinde yok edilmiştir. UNICEF, uluslararası aşılama programlarının ardından ölümcül kızamık hastalığından kaynaklanan çocuk ölümlerinin 2000 ile 2018 yılları arasında dünya genelinde %73 oranında azaldığını tahmin etmektedir. Yakın zamanda 12'si hariç tüm ülkeler, anne ve bebek tetanozu insidansından kurtulmuştur. Bu hastalık, yenidoğanlarda %70 ile %100 arasında ölüm oranlarına sahip bir hastalıktır.

2- İslâm'ın Aşılarla Bakışı ve Hilâfet Devleti'nde Aşıların Kullanımı

Aşılama, bir tür tedavidir ve Râşidî Hilâfet'te önleyici sağlık hizmetleri programının önemli bir bileşeni olmalıdır. Hilâfet, tebaasının sağlığına bakım farziyeti ve Allah'ın rızasını arama güdüsüyle sıtma, dang humması, tüberküloz, Afrika trypanosomiasis, leishmaniasis ve çagas hastalığı gibi yoksul ülkelerde prevalansı yüksek birçok bulaşıcı hastalığa karşı yeni aşılar geliştirmek için çalışacaktır. Bütün bunlar, potansiyel kârlı pazarlardan yoksun olmaları nedeniyle kapitalist ilaç endüstrisi tarafından tarihsel olarak ihmal edilmiş hastalıklardır.

İslâm Devleti, aşılanmanın önemi ve hastalıkları önlemedeki etkinliğinden dolayı bu sağlık hizmetini yaş gruplarına göre ayrılmış belirli bir program uyarınca tebaasına ücretsiz sağlayacaktır. Aşılacak patojenlerin yayılma derecesine, hastalığın ciddiyetine ve aşının yan etkilerine göre uzmanlar bu programa karar vereceklerdir. Yenidoğanlar hastaneler ve doğumevlerinde; çocuklar, anne ve çocuk bakım merkezlerinde; öğrenciler, okullarda; yaşlılar, askeriyede ya da birinci basamak sağlık ocaklarında aşılanacaklardır. Yaşlılar (influenza aşısı), hamileler ve yeni doğanlar (tetanoz aşısı) gibi hassas gruplara öncelik verilecektir. Aşılama, toplumdaki zararın giderilmesiyle bağlantılı olarak ya zorunlu ya da isteğe bağlı olacaktır. Eğer aşılanacak hastalık, tehlikeli ve bulaşıcıysa toplumdaki diğer bireylerin hastalığa yakalanma riskine maruz kalmaması ve sürü bağışıklığı oluşması için bireylere aşı zorunluluğu getirilecektir. Aşıya karşı alerjisi olanlar veya bağışıklık sistemi zayıf olanlar, aşı zorunluluğu getirilecek kimseler dışında tutulacaklardır. Bu kimseler için bizzat aşının kendisi tehlike arz etmesinden dolayı sürü bağışıklığı ile hastalıktan korunmuş olacaklardır. Kitlelere zarar vermeyen hastalıklara gelince, örneğin hastalığın bulaşıcı olmaması veya topluluklara risk teşkil etmemesi gibi, bu durumda birey aşı olmakta serbest olacaktır. Hilâfet Devleti, tebaasına sunmadan veya aşı zorunluluğu getirirmeden önce güvenliğini anlamak için yeni ilaç veya aşının test edilmesini sağlayacaktır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ مَنْ ضَارَّ ضَارَّهُ اللَّهُ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّهُ اللَّهُ عَلَيْهِ] **“Zarar vermek de zarara zararlarla karşılık vermek de yoktur, kim zarar verirse Allah da ona zarar verir, kim zorluk verirse Allah da ona zorluk verir.”** [Hakim, Müstedrak'ta rivayet etti.]

Bununla birlikte halife, hastalığın yükünün ağırlaştığı veya salgın hâle geldiği durumlarda, halk sağlığına öncelik vermek amacıyla aşılanmanın farz olduğuna karar verebilecektir. Hilâfet Devleti'ndeki hisbe organı uzmanları, bu aşıların yaptırılması ve devletin zorunlu veya tercihli olarak belirlediği standartlara uyulması konusunda vatandaşlarının kamu hukukuna yapılan ihlallerini denetleyeceklerdir.

Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar veya diğer ülkeler, çiçek hastalığında olduğu gibi belirli bir hastalığı dünyadan def etmek için küresel aşı programları yürütebilirler ve İslâm Devleti'nden o aşı programlarına katılması istenebilir. Böylesi bir durumda İslâm

Devleti, aşılama, yan etkileri ve programı ile ilgili tüm bilgilere erişiminin olmasını, tebaasına yapılacak aşuların departmanları ve uzmanlarının gözetiminde devletin fabrikalarında üretilmesini, tebaasının İslâm Devleti'nin sağlık organları tarafından ve gözetimlerinde aşılmasını, bu işlerin Dünya Sağlık Örgütü veya diğer ülkelerden gelen delegelerce üstlenilmemesini şart koşmalıdır.

Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar İçin Tarama Testleri - İkincil Önleme

Tarama testi, hastalığın semptom veya bulgularına rastlanmayan bireylerde hastalığı tespit etmek için tebaanın bireylerine yapılan bir taramadır. Normal tıbbi testlerin aksine herhangi bir hastalık belirtisi görülmeyen kişilere tarama testi yapılacaktır. Ancak yetkili sağlık dairesinin bu testin görünmez hastalıkların tespitinde yardımcı olacağını öngörmesi durumunda tarama testi yapılacaktır.

Tarama testlerinin amacı ise bir toplumda hastalığı erken tespit etmektir. Böylece tedavi, hastalığın acısını azaltmak ve tedavinin başarı oranını yükseltmek için erken müdahale edip tedavi edebilecektir. Örneğin fenilketonüri (PKU) hastalığını tespit etmek için yeni doğanlara rutin olarak tarama testi yapılacaktır. Fenilketonüri, beslenme müdahaleleri olmadan zekâ geriliğine yol açabilen bir durumdur. Tarama testi, çok sayıda yenidoğanın hayatını kurtarmıştır.

Halife, Halk Sağlığı Departmanı uzmanları ile yapacağı istişare sonrasında tarama testi programlarının zorunlu mu yoksa gönüllü mü olacağına karar verecektir. Yaptırmamaları tebaanın geri kalanına zarar vermedikçe tebaanın bireyleri, tarama testleri yaptırmaya zorlanmayacaklardır. Çünkü şer'î kaide ve hadis gereği zarar vermek haramdır:

[لا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ] **“Zarar vermek ve zararla mukabele etmek yoktur.”**

Ağız ve Diş Sağlığı

Küresel ağız sağlığı programlarına göre, ağız sağlığı genel sağlığın ayrılmaz bir parçasıdır ve ağız sağlığı, yaşam kalitesi için belirleyici bir faktördür. Ağız, diş eti ve diş hastalıkları, yaygın bir sağlık sorunudur. Çoğu sanayileşmiş ülkede okul çocuklarının %60-90'ı ve yetişkinlerin ezici çoğunluğu, diş çürüğü ve diş eti hastalığı çekmektedir. Diş hastalıkları, acı ve ağrıya neden olduğu gibi konuşma ve telaffuz güvenliğini etkilemekte, çiğneme ve yemek sorunlarına ek olarak ağız kokusunu ve insanın güzelliğini de değiştirmektedir. İslâm, ağız sağlığına ve temizliğine önem vermiş, özen gösterilmesini teşvik etmiş, ağız sağlığı ile Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın rızası arasında bir ilişki kurmuştur. Ahmed, Nesai, İbni Hibban ve İbni Huzeyme'nin rivayet edip Nevevî'nin sahih dediği bir hadiste Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ] **“Misvak ağız temizler, Allah'ın rızasını kazandırır.”**

Yine Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَوْلَا أَنِ اشْتَقُّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ] **“Eğer ümmetime güçlük vermeyeceğini bilseydim, her namaz için misvak kullanmalarını emrederdim.”** [Buhari, Müslim ve diğerleri rivayet etti.]

[لَوْلَا أَنِ اشْتَقُّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ] **“Eğer ümmetime zahmet vermeyecek olsaydım her abdestte misvak kullanmalarını emrederdim.”** [Buhari rivayet etti.]

Müslümanların abdest alırken misvak kullanması günümüzde de hâlen yaygın olarak uygulanmaktadır. Hadisler, İslâm'ın başından beri kişisel hijyen unsuruna ve ağız hijyenini sağlamanın bir aracı olarak misvakın rolüne önem verildiğine işaret etmektedir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ölüm döşeğindeyken bile eşinden dişlerini misvakla temizlemesini is-

tediği, bu, O'nun en son işlediği dünyevi amellerinden biri olduğu rivayet edilmiştir. Hâl böyleyken diş sağlığı ve ağız sağlığı bakımı, Hilâfet Devleti'nin önleyici sağlık hizmetleri politikasının önemli bir parçası nasıl olmasın ki?

İslâm, bir Müslüman cemaat namazı için camiye gitmek istediğinde, cemaate kötü koku gelmesin ve rahatsız olmasın diye, sarımsak ve soğan yemeyi yasaklamıştır. Buhari'nin rivayetinde Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزَلْنَا أَوْ لِيَعْتَزَلْ مَسْجِدَنَا] *“Her kim sarımsak yahut soğan yemişse bizden -yahut mescidimizden- uzak dursun.”*

Ağız ve diş bakımının ihmali, kötü kokularına ve Müslümanların bu kokudan rahatsız olmalarına yol açacaktır.

Hilâfet Devleti, ergenlik çağına kadar çocuklara ücretsiz diş bakımı sağlamalıdır. Tüm tebaanın, özellikle de okul eğitiminin farklı aşamalarındaki çocukların, dişlerinin büyümesini ve gelişmesini izlemek, hastalıkları ve erken çürükleri tespit edip tedavi etmek için ağız sağlığını periyodik olarak kontrol etmelidir. Ayrıca Hilâfet Devleti, öncelikle İslâm'ın ilgili hükümleri ile kültürlendirerek, daha sonra ağız ve diş sağlığının önemi ve nasıl korunacağı konusunda insanları bilinçlendirmeyi amaçlayan kamu spotu kampanyaları ya da dişleri çürükten korumak ve insidansını azaltmak için devletin benimsediği politikalar yoluyla ağız hijyeni ve diş bakımının önemini öğretmeye odaklanmalıdır.

Kadın ve Çocuk Sağlığı

Mevcut küresel kapitalist sistemde yoksul ülkelerde, yeterli sağlık hizmetlerinin yokluğundan dolayı kadın ve çocukların ölüm oranı kabul edilemez derecede yüksek olmaya devam etmektedir. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 2017 yılında gebelik ve doğum sırası ve sonrasındaki komplikasyonları yüzünden yaklaşık 295 bin kadın yaşamını yitirmiştir. Bu ölümlerin çoğu (%94), kaynakların yetersiz olduğu bölgelerde meydana gelmiştir. Sahra Altı Afrika ve Güney Asya ülkeleri, 2017 yılında küresel anne ölümlerinde yaklaşık %80'lik (240 bin) paya sahiptir.

İslâm ise evliliği, üremeyi ve çoğalmayı teşvik etmektedir. Bu doğrultuda gebelik öncesi, gebelik dönemi ve sonrasında anne sağlığı bakımına önem verilecek, çocukların sağlık bakımı ve ergenliğe kadar sağlıklı gelişimleri takip edilecektir. Hamile kadınların, yenidoğanların ve ergenlik öncesi yaştaki çocukların bakımı, düzenli aralıklarla sağlık durumlarının takip edilmesini gerektirmektedir. Bunun için her nüfus bölgesinde anne ve çocuk bakımı merkezleri kurulacak, bu merkezlerde hamile kadın, çocuk sağlığı ve halk sağlığı alanlarında ekstra niteliklere sahip doktor, hemşire, diyetisyen ve sosyal hizmet uzmanı ekipleri hizmet verecektir. Bu merkezler, her ilde birincil veya kapsamlı sağlık merkezine bağlı olacaklardır. Her merkez, mahalledeki tüm kadın ve çocukları bir veritabanına yükleyecek hem onlardan hem de sağlık durumlarının takibinden sorumlu olacaktır.

Anne ve Çocuk Bakım Merkezlerinin amaçları şunlar olacaktır:

- 1- Aşılama ve aşı dozunun alımını takip ederek bulaşıcı hastalıkları önlemek.
- 2- Periyodik testler yaparak sağlık sorunlarını erken tespit etmek.
- 3- Toplumdaki sağlık sorunlarını takip etmek ve gerekli önlemleri almak.
- 4- Sağlığı iyileştirmek, hastalıkları önlemek ve üremeyi teşvik etmek için danışmanlık hizmeti vermek.

Henüz hamile olmayan evli kadınlara yönelik ise sağlık hizmetleri, halka açık konferanslar, broşürler, filmler, anne ve çocuk sağlığı merkezlerinin dağıttığı uygun araçlarla kadınlar ile ilgili sorunlar ve hamilelik ve doğuma hazırlık konularında bilinçlendirme ve kültürlendirme yapacaktır. Sağlık Dairesi'nden deneyimli ve ilgili özel bir ekip, bu materyalleri denetleyecek, bilgilerin basit ve kolay, aynı anda faydalı olmasını sağlayacak, her ilin gelenek ve göreneklerindeki farklılıkları, bu kılavuzlar ve bilinçlendirmenin kadınlara uygunluğunu dikkate alacaktır.

Anne ve çocuk bakım merkezleri, hamilelik sırasında anneyi veya fetüsünü¹ etkileyebilecek hastalıkların takibini yapacak, tedavi veya danışmanlık hizmeti sunacaktır. Hilâfet Devleti'nde sağlık hizmetleri, Râşid halifeler dönemindeki Hilâfet Devleti gibi kadın sağlığına özel önem verecektir. Ömer bin Hattab *RadiyAllahu Anh'* dan dul, ihtiyar ve kocaları cihatta ölmüş kadınların ihtiyaçlarını gözetmeye özen gösterdiği rivayet edilmiştir. Bu nedenle Hilâfet Devleti, hamilelik sırasında ve meme kanserinin erken teşhisi için periyodik testler gibi hamilelik dışı durumlarda kadın sağlığı tarama testlerini, genel tarama testleri politikasının en üst sırasında yer almasını sağlayacaktır. Aynı şekilde kadınlara doğum sırasında ve sonrasında ebe temin etmelidir.

Hilâfet Devleti, kadın sağlığı konusunda yeterli sayıda kadın uzmanı yetiştirmelidir. Şeriat hükümlerine göre erkeklerin kadınları, kadınların da erkekleri tedavi etmesi caiz olsa da kadınların tedavi ve takibini kadınların yapması daha güzeldir. Bu yüzden kadın hastalıkları ve kadın ve çocuk sağlığı alanında yeterli sayıda uzman kadın sağlanması gerekmektedir. Ayrıca Hilâfet Devleti, Müslüman ülkelerdeki anne ölümlerini ayrıntılı bir şekilde incelemeli, doğum sırasında veya sonrasında kanama veya enfeksiyonla ilgili olup olmadığına bakıp bu vakaları düzeltmek ve tedavi etmek için çalışmalıdır. Sağlık hizmetleri idaresi, fetüs iken bile terapötik² müdahaleler, büyüme, beslenme, çocuk aşıları ve en iyi sağlık standartlarına uygunluklarını incelemek dahil olmak üzere doğumdan önce ve sonra fetüs süresince bebekleri izlemeli ve bakım sağlamalıdır.

İş Sağlığı ve Güvenliği

İş sağlığı ve güvenliği, ekipman, mekanizma, kullanılan malzemeler ve bu malzemelerin ürünlerinin riskini azaltmak, çalışanlar için işyerindeki riskleri asgariye indirmek, iş kazalarını veya hastalıklarını önlemek, işçilerin güvenli bir şekilde çalışmasına yardımcı olan güvenli mesleki ortam sağlamak gibi mesleki koruma sağlayarak ülkedeki işçi veya çalışanın sağlık ve güvenliğini korumak ile ilgilenen bir alandır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2009 yılında yaptığı bir araştırmaya göre, çalışma koşulları nedeniyle her yıl yaklaşık 1 milyon ölüm meydana gelmektedir. Ölümler asbest³, tehlikeli kimyasallar, biyolojik tehlikeler ve solunum yolu hastalığına yol açan partiküller gibi zararlı maddelere maruz kalmakla ilgilidir.

İşçilerin sağlığını korumak, Hilâfet'te önleyici sağlık hizmetleri sisteminin önemli bir bileşenidir. Devlet tüm işverenlerin, istihdam ettikleri işçilerin bedensel veya psikolojik olarak yaralanma veya er ya da geç hastalığa veya sağlıksızlığa neden olabilecek maddelere maruz kalma riskini azaltmak için güvenli çalışma uygulamaları ve güvenli çalışma ortamları temin etmelerini sağlamalıdır. Hilâfet Devleti'ndeki hisbe organı, çalışma uygulamalarının yanı sıra çalışma ortamlarını da denetleyecek, Sağlık Departmanı tarafından hazırlanan teknik standartları karşılamalarını sağlayacaktır. Bu, gerektiğinde kişisel koruyucu ekipman kullanımının kontrolünü içerecektir. Yine sağlık risklerini azaltmak için yangın, patlama veya tehlikeli

¹ Fetus: Üçüncü gebelik ayı başından doğuma kadarki evre için verilen addır.

² Terapötik: Tedavi edici

³ Asbest: Kansere neden olabilen bir madde.

maddelere maruz kalma risklerini önlemek gibi diğer disiplin önlemlerinin benimsenmesini de içermektedir. Aynı zamanda bu önlemler, uygun olduğu durumlarda inşaat işleri, boya ve deterjan imalatı vb. gibi akciğer hastalıklarına yol açan partikül madde üreten sanayide çalışmak gibi belirli hastalıklarla bağlantılı olması muhtemel bazı meslek türlerinde çalışan işçilerin izlenmesini de içermektedir.

Böyle bir politikanın şer'î temeli, devletin tebaası karşısındaki sorumluluğuna ve insanlara zarar verilmemesi gereğine dayanmaktadır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ مَنْ ضَارَ ضَارَهُ اللَّهُ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ] **“Zarar vermek de zarara zararla karşılık vermek de yoktur, kim zarar verirse Allah da ona zarar verir, kim zorluk verirse Allah da ona zorluk verir.”**

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, işçiye gücünün ötesinde yük yüklemeyi yasaklamıştır. Gücünün yetmediği ve taşıyamayacağı bir şeyi yapması istenmez. Müslim, *Sahih*'inde Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

[لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ، وَلَا يُكَلَّفُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا يُطِيقُ] **“Kölenin yiyecek ve giyecek hakkı vardır. Sahibi ona güç yetiremeyeceği bir işi yükleyemez.”**

Bu nedenle Hilâfet Devleti'ndeki muhtesip kadısı, işveren ve ücretli tutanların, işçileri veya ücretlileri taşıyamayacakları yükün altına sokmalarını veya sağlıklarına zarar veren bir işte çalıştırmalarını engelleyecektir. Muhtesip kadısı ayrıca, zararı önlemek ve yasaklamak kategorisinden olmak üzere işvereni veya ücretli tutanı güvenlik standartlarına uymaya ve çalışma ortamındaki riskleri azaltmaya zorlayacaktır.

Bireysel Sağlık Hizmetleri - Bireylere Ait Tedavi Harcamaları

Hilâfet Devleti'nde Bireylerin Sağlık Harcama Giderleri, Toplumda İslâmi Sistemlerin Uygulanması Nedeniyle Kapitalist Dünyaya Nazaran Daha Azdır

Hilâfet Devleti genel olarak önleyici sağlık, erken müdahale, en iyi bedensel sağlık ve psikolojik esenlik bakımı üzerine odaklanacaktır. Bununla birlikte İslâm Devleti hastalıklardan etkilenen kişilerin sağlık ihtiyaçlarını karşılama ve bireylerin tedavisi için etkili sistemler kurma sorumluluğunu da üstlenecektir ve Hilâfet Devleti'ndeki bu yük, kapitalist dünyadaki yükten daha az olacaktır. Zira kapitalist sistemlerde, alkol kullanma ve cinsel ilişki özgürlüğü gibi aşırı özgürlükten kaynaklanan sağlık sorunları sağlık hizmetlerini büyük ölçüde olumsuz yönde etkilemektedir. Yine kapitalist sistemler, zenginliğin yoğunlaşması, faydacı pazarlama ve sağlıksız gıda üretimi ile ilgili olarak kapitalist ekonomik sistemden kaynaklanan sorunları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu sorunlar obezite, kardiyovasküler¹ hastalıklar ve diyabeti artırmaktadır. Ayrıca anksiyete², hayal kırıklığı ve uyuşturucu bağımlılığı gibi psikolojik hastalıkların büyük bir bölümü, aile parçalanması, toplumsal iletişim bozukluğu, toplumda ruhi değerlerin kaybı ve insanları işverenlere köle yapan iş gereklilikleri gibi birçok sosyal faktöre bağlı olarak daha da kötüleştirilmektedir.

Örneğin İngiltere'de, bedensel ve psikolojik sorunlar yüzünden hastane tedavisi de dahil olmak üzere alkol tüketiminin neden olduğu zararın yıllık 3,5 milyar sterlin olduğu tahmin edilmektedir. Hilâfet Devleti'nde ise alkol ve akli zayi eden her şey haramdır. Bu da alkol kazalarını, travma, karaciğer hastalıkları vb. gibi alkol ve alkole bağlı hastalıkların yükünü

¹ Kardiyovasküler: Kalp ve damarları etkisi altında bulunduran sistem hastalıklarının genel adı.

² Anksiyete: Kişinin endişe, kaygı ve korku gibi duygulara karşı aşırı ve kontrol edilemeyen tepkiler vermesine neden olan yaygın görülen psikolojik bir hastalık.

ortadan kaldıracaktır. İngiltere’de 2019’da cinsel yolla bulaşan ve yüz milyonlarca sterline mal olan 468.342 hastalık vakası teşhis edilmiştir. Hilâfet Devleti’nde ise İslâm’ın, kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi evlilikle sınırlandırması, cinsel özgürlüğün neden olduğu bu hastalıkların sağlık hizmetleri üzerindeki yükünün ortadan kalkmasına yol açacaktır. Obez ve obeziteye bağlı hastalıklarla ilgili olarak, 31 Mart 2017 tarihinde İngiliz Halk Sağlığı Kurumu tarafından yayınlanan bir rapora göre, Ulusal Sağlık Servisi’nin aşırı kilo ve obeziteye bağlı hastalıklara 6,1 milyar sterlin harcadığı tahmin edilmektedir. Raporda, toplum düzeyinde maliyetin 27 milyar sterlin olarak tahmin edildiği belirtilmiştir. Aşırı kilo ve obeziteye bağlı hastalıkların, İngiltere Ulusal Sağlık Servisi’ne maliyetinin 2050 yılına kadar 9,5 milyar sterline ulaşması bekleniyor ve topluma maliyeti, yıllık 49,9 milyar sterline ulaşabilir. Bu hastalıkların çoğu, sağlıklı ve genetiği değiştirilmiş gıda üretiminden ve fast food endüstrisine muazzam kâr sağlayan, ancak topluma büyük bir maliyet getiren tefeci tüketim ekonomisinden kaynaklanmaktadır. Ocak 2019’da İngiliz Diyabet Dergisi, 12 milyar sterline ulaşan ve sağlık hizmetleri bütçesinin %10’u olarak tahmin edilen Tip 2 diyabet tedavisinin maliyeti hakkında bir makale yayımlamıştır. İngiliz Halk Sağlığı Kurumu, koroner kalp hastalığına ait sağlık hizmetleri maliyetinin yıllık 7,4 milyar sterlin ve sağlık hizmetleri harici genel maliyetin 15,8 milyar sterlin olduğunu tahmin etmektedir.

Hilâfet Devleti’nde ise bu sorunun boyutunu azaltan çeşitli faktörler vardır. Tüccarlar, obezite salgınına ve dünyada komplikasyonlara yol açan zararlı gıdaları büyük ölçekte pazarlamayacak veya reklamını yapamayacaktır. Buna ek olarak daveti cihat yoluyla taşıma kavramı, tebaanın genel olarak uygun bir bedensel uygunluk düzeyinde hazırlanmasını gerektirmektedir. Ayrıca İslâm’ın yemek yeme adabına uyulması, oburluğu ve obeziteyi azaltacaktır.

Psikolojik sağlık ile ilgili olarak, İngiltere merkezli *Mind* adlı yardım kuruluşu tarafından yayınlanan rapora göre, her dört kişiden biri her yıl bir tür psikolojik sağlık sorunu yaşamakta ve her altı kişiden biri, her hafta anksiyete ve hayal kırıklığı gibi yaygın psikolojik sorunlara maruz kalmaktadır. Hilâfet Devleti’nde ise eğitim, medya veya itaate teşvik gibi çeşitli araç ve üsluplarla toplumda İslâm akidesine imanın güçlendirilmesi, İslâm içtimai sisteminin uygulanması, aileye bakmanın önemi ve sıla-i rahime teşvik eden ilgili şer’î hükümler, psikolojik stresin neden olduğu yükün hafiflemesine yardımcı olacaktır.

Devlet, İhtiyacı Olan Herkese İlaç Temin Edecek ve Etkili İlaçlardan Yoksun Hastalıklar İçin Yeni Tedaviler Bulmak İçin Çalışacaktır

Hilâfet Devleti’nde sağlık sistemi, günümüzde olduğu gibi hükümetlere baskı uygulayan ilaç firmalarının kontrolünde olmayacaktır. Günümüzde ilaç şirketleri sağlık hizmetleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptirler:

1- İlaç şirketleri, araştırmaya değer ilaçların önceliğini kârlılık bakış açısına göre belirlerler. Araştırmaya değer önemli bir şey bulunur fakat kâr getirisi düşük olursa bu tür araştırmalara fon sağlamazlar ve hükümetleri de bu araştırmalara fon sağlamaya teşvik etmezler. Büyük ilaç şirketleri, sağlık çözümlerini ürünlerine doğru yönlendirdiklerinde, mevcut tedavi seçenekleri üzerindeki tekellerini korumuş olurlar. Dünyadaki bilimsel araştırmaların sadece %10’unun, dünyadaki hastalıkların %90’ını oluşturan hastalıklara ayrıldığı iddia edilmektedir. Bu da sıklıkla 10/90 boşluğu deyimıyla ifade edilmektedir. Düşük gelirli ülkelerde yaygın olan hastalıkların çoğu, bu hastalıklara çok az yatırım yapan ilaç endüstrisi tarafından ihmal edilmektedir.

İngiltere’nin eski Uluslararası Kalkınma Bakanı Claire Short, yoksulları tedavi edecek ilaçlara yatırım yapmadıklarından dolayı ilaç şirketlerini eleştirmiştir. Short şöyle demiştir:

“Büyük faydalar sağlayan bir teknolojik yenilik çağında yaşıyoruz, ancak gerçek şu ki çabaların çoğu yalnızca sanayileşmiş ülkelerdeki önemli hastalıklara yönelmiştir... Dünyadaki araştırma fonunun sadece %10'u, en yoksulları etkileyen hastalıkların %90'ına ayrılmıştır.”

Buna karşılık Hilâfet Devleti, örneğin dünyada çok sayıda insana bulaşan ve öldüren hastalıklardan biri olan sıtma gibi, en zararlı hastalıkların tedavilerine ilişkin araştırmalara öncelik verecektir.

2- İlaç firmaları, fikrî mülkiyet hakları ve patentler ile bilimsel geçmişlerini korumaktadırlar. Bu, uzun yıllar genellikle on yıllar boyunca bilgi tekeline sahip oldukları anlamına gelmektedir. Bu da bilgilerin geniş çapta erişilebilir olması durumunda belki faydalı olabilecek ürünlerin geliştirilmesindeki ilerlemeyi engellemektedir. Yine bu, sözde koruma süresi boyunca fiyatların yüksek kalmasını sağlamak için kullanılmaktadır. Ayrıca ilaç şirketleri, genellikle marjinal faydaları olan ve bazı durumlarda önemli bir faydası olmayan ilaçlar üretirler, fakat ürettikleri ilaçları kabul ettirmek için hükümetler üzerinde baskı kurmaya çalışırlar. Buna göre hükümetler, bu ilaçların ekonomiye genel bir faydası olduğu gerekçesiyle bu şirketlerin yararına kararlar alırlar, alınan bu kararların ille de bireylerin genel yararına olması gerekmiyor.

İslâm'ın görüşüne gelince, kapitalist sistemlerde uygulanan sözde telif ve patent hakları, şer'î olmayan şartlardır, onlara uyulmaz. Çünkü İslâm'daki satış sözleşmesi, alıcıya mülkiyet hakkı ve şeran mülk edindiği şeyde tasarruf hakkı verir. Fikrî mülkiyet haklarını koruma şartları, satılan malın intifa hakkını sadece bir intifa hakkı ile sınırlandırdığından dolayı batıldır ve Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün Sünneti'ne aykırıdır. İslâm'da satış sözleşmesinin şartlarına aykırı her şart, batıldır ve alıcıyı bağlamaz.

Yukarıda belirtilen noktaları açıklamak için bazı örnekler zikredeceğiz:

a- Koronavirüs pandemisi sırasında bazı faydalarından ötürü, en azından ABD Başkanı Donald Trump'ın tanıtımı nedeniyle “Remdesivir” ilacının büyük ölçüde reklamı yapıldı. Bununla birlikte araştırmalar, bu ilacın semptomların başlama süresini 15 günden 11 güne indirdiğini, kurtulma oranlarını iyileştirmede veya yoğun bakıma yatışları azaltmada pratik hiçbir yararının olmadığını göstermiştir.

b- 2009 yılında domuz gribi salgını sırasında İngiliz hükümeti, “Roche” şirketi tarafından üretilen “Tamiflu” isimli ilacı stoklamıştır. Tamiflu, influenzanın yaygınlaşmasını ve komplikasyon riskini düşürmeyen bir ilaçtır. Veriler, söz konusu ilacın influenza semptomlarının süresini yetişkinlerde ortalama 7 günden 6 güne ve çocuklarda 5,8 güne düşürmede marjinal faydalar sağladığını göstermektedir. Yine de İngiliz hükümeti, bu ilaca 473 milyon sterlin harcamıştır.

c- Farmakolojik olmayan (ilaç dışı) tedaviler genellikle göz ardı edilmektedir. Örneğin, insanların sigarayı bırakmalarına yardımcı olmak için alınan önlemlerin, sigaraya bağlı kronik obstrüktif akciğer hastalığının tedavisinde kullanılan temel ilaç tedavilerinden üç buçuk kat daha uygun maliyetli olduğunu kanıtlanmıştır. Hastalığın kendisinin verdiği acıdan bahsetmiyoruz bile. Bununla birlikte çoğu ülkede önleyici önlemler yerine hâlâ ilaç tedavilerine odaklanılmaktadır.

Yaşam tarzını ve biçimini değiştirerek önleyici terapötik önlemler yerine ilaç tedavisi kullanılmasına bir başka örnek de yetişkinlerde şeker hastalığıdır. İngiltere'deki Pratisyen Dr. David Unwin, sunmuş olduğu diyeti düzenlemek, hastayı manevi olarak desteklemek alternatif seçeneğiyle 2017-2018 yıllarında diyabet reçetesinin maliyetini 57.000 sterlin azaltmıştır.

İngiltere’de NHS (Ulusal Sağlık Sistemi) hastaneleri bütçesinin neredeyse %10’u diyabet ilaçlarına harcanmaktadır. Ancak hastalık çoğu durumda diyet ve egzersiz yoluyla kilo vererek kısmen tedavi edilebilmektedir.

Buna karşılık Hilâfet Devleti’nde araştırmalar, yeni olsalar bile gerekirse en iyi tedavileri araştırmak için sağlık ihtiyaçlarına göre yönlendirilecektir. Ayrıca sağlık hizmetleri, ilaç firmalarının gündemine göre belirlenmeyecektir. Aynı şekilde Hilâfet Devleti, dev ilaç firmalarına kâr getirmediği için görmezden gelinen geleneksel ya da beslenme tedavilerinin kullanımını da dikkate alacaktır. Çünkü Hilâfet’teki sağlık sisteminin amacı, kapitalist endüstrinin çıkarlarını gütmek değil, halkın işlerini gütmektir.

Şifa Allah Azze ve Celle’denir

Tıp, bedensel ve psikolojik hastalıkların tedavisidir. Doktor, bu alanda bilgili, becerili ve deneyimli kişidir. Bakım ve yardım sunabilir ancak şifa veren yalnızca Allah’tır! İmam Ahmed’in *Müsned*’inde Ebi Rimse et-Teymi’den şöyle rivayet edilmiştir:

انطَلَقْتُ مَعَ أَبِي وَأَنَا غُلَامٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ أَبِي إِنِّي رَجُلٌ طَبِيبٌ فَأَرِنِي هَذِهِ السَّلْعَةَ الَّتِي بظَهْرِكَ وَيَقْصِدُ [خَاتَمَ النَّبُوَّةِ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا تَصْنَعُ بِهَا قَالَ أَقْطَعُهَا قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَسْتُ بِطَبِيبٍ وَلَكِنَّكَ رَفِيقٌ طَبِيبُهَا الَّذِي وَضَعَهَا] وَقَالَ غَيْرُهُ الَّذِي خَلَقَهَا **“Çocukken ben, babamla birlikte Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in yanına gittim. Babam Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e: ‘Ben bir doktorum. Omzundaki şu uru (Nübüvvet mührünü) bana göster.’ dedi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘Ne yapacaksın?’ diye sordu. Babam: ‘Keseceğim.’ yanıtını verdi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘Sen tabip değilsin, refiksin. Tabip ise onu yaratan Allah’tır.’ buyurdu.”**

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in [لَسْتُ بِطَبِيبٍ وَلَكِنَّكَ رَفِيقٌ] **“Sen tabip değilsin, refiksin.”** sözünün anlamı **“Sen hastaya refakat edersin, nezaket gösterirsin, Allah ona sağlık ve afiyet verir.”** Yani **“Nazik davranışınla hastaya yardımcı olabilir, tavsiyede bulunabilirsin ama yalnızca Allah iyileştirebilir.”** demektir. Cabir’den, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

[لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ الدَّاءِ يَرَأَى بِإِذْنِ اللَّهِ عَرًّا وَجِلًّا] **“Her derdin bir devası vardır. Eğer o derdin ilacı bulunursa Allah’ın izniyle o hastalık iyileşir.”** [Sahih-i Müslim]

Ebu Huzâme’den, babasından şöyle rivayet edilmiştir:

سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ رُفِي نَسْتَرْقِيهَا وَدَوَاءً نَتَدَاوَى بِهِ وَتَقَاةً نَنْقِيهَا هَلْ تَرُدُّ مِنْ قَدْرِ اللَّهِ [شَيْئًا قَالَ هِيَ مِنْ قَدْرِ اللَّهِ] **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e dedim ki: ‘Ey Allah’ın Rasulü! Okumak şeklinde yaptığımız şeylerin, kullandığımız ilaçların ve her türlü korunma tedbirlerinin Allah’ın kaderinden bir şeyi önleyeceği kanaatinde misiniz?’ Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de ‘Onların hepsi Allah’ın kaderindedir.’ buyurdu.”** [Tirmizi rivayet etti ve “Sahih, hasen hadistir.” dedi.]

İnsanın, hastalığın da hastalıktan kurtulma ve iyileşmenin de yalnızca Allah *Subhânehû ve Teâlâ*’dan geldiğini anlaması çok önemlidir.

Müslüman’ın Tedavi Olması Mendup Olduğu Gibi Hastalığa Sabretmesi de Caizdir

Kişi, tedavi arayışına girişebilir -ki bu sevaptır-, tedavi olmaması, tedavi olmak yerine hastalığa sabretmesi de caizdir, çünkü tedavi menduptur, farz değil. Bunun delili:

1- Buhari’nin Ebu Hurayra’dan rivayet ettiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً] **“Allah hiç bir hastalık indirmede ki şifasını da indirmemiş olsun.”**

Müslim'in Cabir bin Abdullah'tan rivayet ettiğine göre Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ الْدَاءِ بَرَأَ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ] **“Her derdin bir devası vardır. Eğer o derdin ilacı bulunursa Allah'ın izniyle o hastalık iyileşir.”**

Ahmed, Müsned'inde Abdullah ibni Mesud'dan şunu rivayet etmiştir:

[مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا قَدْ أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً عِلْمُهُ مَنْ عِلْمُهُ وَجَهْلُهُ مَنْ جَهْلُهُ] **“Allah, hiçbir hastalık indirmemiştir ki o hastalığın şifasını da indirmiş olmasın. Bunu bilen bilir, bilmeyen de bilmez.”**

Bu hadisler, Allah Subhânehû ve Teâlâ'nın izniyle hastalığı iyileştirecek bir tedavi arayışına girilmesine işaret etmektedir.

2- Ahmed'in, Enes'ten rivayet ettiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[إِنَّ اللَّهَ حَيْثُ خَلَقَ الدَّاءَ خَلَقَ الدَّوَاءَ فَتَدَاوَوْا] **“Allah nerede (veya ne zaman) hastalık yaratmışsa tedavi de yaratmıştır, öyleyse tedavi arayın.”**

Ebu Davud, Usame bin Şerik'ten şöyle rivayet etmiştir:

[أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُءُوسِهِمُ الطَّيْرُ فَسَلَّمْتُ ثُمَّ قَعَدْتُ فَجَاءَ الْأَعْرَابُ مِنْ هَاهُنَا وَهَاهُنَا فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَدَاوَى فَقَالَ تَدَاوَوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَصْنَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاجِدِ الْهَرَمُ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُءُوسِهِمُ الطَّيْرُ فَسَلَّمْتُ ثُمَّ قَعَدْتُ فَجَاءَ الْأَعْرَابُ مِنْ هَاهُنَا وَهَاهُنَا فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَدَاوَى فَقَالَ تَدَاوَوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَصْنَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاجِدِ الْهَرَمُ] **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e geldiğimde ashabı yanında, sanki başlarının üzerinde kuş varmış (ve hareket ederlerse uçacakmış) gibi kıvıldamadan sessizce oturuyordu. Selam verip ben de oturdum. Sonra oradan buradan bedeviler gelip: ‘Ey Allah'ın Rasulü! Tedavi olalım mı?’ diye sormaya başladılar. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘Tedavi olunuz, çünkü Allah Azze ve Celle verdiği her hastalık için, mutlaka bir deva yaratmıştır. Ancak bir dert hariç, o da yaşlılıktır.’ buyurmuştur.”**

Birinci hadis, tedavi olmayı emretmektedir. Bu hadis, bedevilerin tedavi olma sorusuna yanıt vermekte, kullara tedavi olmalarını söylemektedir. Çünkü Allah Azze ve Celle verdiği her hastalık için, mutlaka bir deva yaratmıştır. İki hadiste de hitap, emir sığasıyla gelmiştir. Emir, mutlak talep ifade eder, kesin bir emir olduğu zaman ancak farz ifade eder. Kesinlik, buna delalet eden bir karine gerektirir. Her iki hadiste de farz olduğuna delalet eden bir karine yoktur. Kaldı ki tedaviyi terk etmenin caiz olduğunu bildiren hadisler gelmiştir. Bu da iki hadisteki farziyet ifadesini ortadan kaldırır. Müslim'in, İmran ibni Husayn'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ قَالُوا مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ هُمُ الَّذِينَ لَا يَكْتُوبُونَ وَلَا يَسْتَرْفُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ] **“Ümmetinden yetmiş bin kişi hesapsız cennete girecektir. Dediler ki: ‘Onlar kimlerdir ey Allah'ın Rasulü?’ Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘Bunlar dağlama ve rukye yapmayıp Rablerine tevekkül eden kimselerdir.’ buyurmuştur.”**

Rukye ve dağlama, tedaviler arasındadır. Buhari'nin Ata bin Ebi Rabah'tan rivayetine göre İbni Abbas ona şöyle demiştir:

[إِلَّا أُرِيكَ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَقُلْتُ بَلَى قَالَ هَذِهِ الْمَرْأَةُ السُّودَاءُ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ إِنِّي أُصْرَعُ وَإِنِّي أَنْكَشْتُفُ فَادْعُ اللَّهَ تَعَالَى لِي قَالَ إِنْ شِئْتِ صَبْرْتِ وَلِكَ الْجَنَّةُ وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُعَاقِبَكَ فَقَالَتْ أُصْبِرُ فَقَالَتْ إِنِّي أَنْكَشْتُفُ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ لَا تُنْكَشْتُفَ فَدَعَا لَهَا] **“Sana cennetlik bir kadın göstereyim mi?’ dedi. Ben: ‘Evet, göster!’ dedim. İbni Abbas şöyle dedi: ‘Şu (iri yarı) siyah kadın var ya! İşte bu kadın (bir gün) Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e geldi ve: ‘Ben saraya tutuluyorum, üstüm açılıyor. Benim için Allah'a dua et.’ dedi. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem buyurdu ki: ‘Dilersen sabredersin ve cennete girer-**

Sakin ha, sen hastalıktan yeni kurtuluyorsun.’ buyurdu. Ali de o hurma salkımlarından yemekten vazgeçti. Ümmü’l Münzir der ki: ‘Ben acele olarak onlara arpa unundan çorba ve pazı otundan yemek yapıp getirdim. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem benim hazırladığım bu yemeği göstererek: ‘Ey Ali! İşte bundan ye. Bu senin için daha faydalıdır.’ buyurdu.”

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, çörek otunun da bir tedavi şekli olduğunu belirtmiştir:

Ebu Hurayra’nın rivayetine göre, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini işitmiştir:

[في الحَبَّةِ السُّودَاءِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ وَالسَّامَ الْمَوْتُ وَالْحَبَّةُ السُّودَاءُ الشُّونَيْرُ] *“Muhakkak ki şu kara habbede (çörek otu), samdan başka her derde bir şifa vardır. Sam, ölümdür. Kara habbe ise kendisine şunuz denilen çörek otudur.”* [Sahih-i Buhari]

Keza hacamatı da tedavi olarak zikretmiştir: İbni Abbas’ın rivayetine göre, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[الشِّفَاءُ فِي ثَلَاثَةٍ فِي شَرْطَةِ مَحَجِّمْ أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ أَوْ كَيْبَةِ بِنَارٍ وَأَنَا أَنْهَى عَنْ الْكَيْبِ] *“Şifa üç şeydedir: Bal şerbeti, hacamat vurma, ateşle dağlama. Ancak ümmetimi dağlamaktan men ediyorum.”* [Sahih-i Buhari]

Dolayısıyla Müslümanlar, nasslarda belirtilen tedavi türlerini alırlar. Ayrıca Hilâfet Devleti, hastalıkları tedavi etmek amacıyla şeriatın mubah kıldığı modern tedavileri ve teknolojileri benimsemeli ve geliştirmelidir.

Akıl Hastalığının Tedavisi, Bedensel Hastalığın Tedavisi Gibidir

Şer’î deliller, akıl hastalığının tedavisini de ele almaktadır. İslâm’dan önce Araplar, akıl hastalıklarından haberdardı ve bu alanda tedavi uygulayanlar vardı. İslâm gelince, şirk karışmayan bazı tedavilere izin verdi. Şeriat, tedavi karşılığında ücret alınmasını caiz gördü. Ebu Davud, *Sünen’*inde Harice bin Salt et-Temimi’den, amcasından şöyle rivayet etmiştir:

[أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْلَمَ ثُمَّ أَقْبَلَ رَاجِعًا مِنْ عِنْدِهِ فَمَرَّ عَلَى قَوْمٍ عِنْدَهُمْ رَجُلٌ مَجْنُونٌ مُوثِقٌ بِالْحَدِيدِ فَقَالَ أَهْلُهُ [إِنَّا خَدْنَا أَنْ صَاحِبِكُمْ هَذَا قَدْ جَاءَ بِخَيْرٍ فَهَلْ عِنْدَكَ شَيْءٌ تَدَاوِيهِ فَرَفِقْتُهُ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَبَرَأَ فَأَعْطُونِي مِائَةَ شَاةٍ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ هَلْ إِلَّا هَذَا وَقَالَ مُسَدَّدٌ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ هَلْ قُلْتَ غَيْرَ هَذَا قُلْتَ لَا قَالَ خُذْهَا فَلَعَمْرِي لِمَنْ أَكَلَ بِرُقِيَّةٍ بَاطِلٍ لَقَدْ [أَكَلْتُ بِرُقِيَّةٍ حَقٍّ] *“Amcam, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in yanına gelip Müslüman olmuş. Sonra Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in yanından ayrıлып geri dönmüş. Daha sonra bir topluluğa uğramış. Onların yanında demirle bağlanmış deli bir adam varmış. O delinin ailesi amcama: ‘Bize anlatıldığına göre şu sizin arkadaşınız Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem hayırla gelmiş. Senin yanında bu deliyi tedavi edecek bir şey var mı?’ diye sormuşlar. Bunun üzerine amcam şöyle devam etti: ‘Deliye Fatıha ile rukye yaptım ve deli iyi oldu. Bana yüz tane koyun verdiler. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelip bunu anlattım. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de şöyle buyurmuştur: Bundan başka (okuduğun bir şey) var mı?’ Müsedded, başka bir rivayette: ‘Bundan başka bir şey dedin mi?’ Ben de: ‘Hayır!’ dedim. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de şöyle buyurmuştur: ‘O koyunları al! Allah’a yemin ederim ki batıl rukye karşılığında aldığını yiyen nice insanlar vardır. Allah’a yemin olsun ki sen hak olan rukye karşılığında aldığını yiyorsun.”* [Tirmizi, *Sünen’*inde rivayet etti ve “Sahih, hasen hadistir.” dedi.]

Ebu Lahm’ın kölesi Umeyr’den şöyle rivayet edilmiştir:

[شَهِدْتُ خَيْبَرَ مَعَ سَادَتِي فَكَلَّمُوا فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَلَّمُوهُ أَبِي مَمْلُوكٌ قَالَ فَأَمَرَ بِي فَقَلَدْتُ السَّيْفَ فَإِذَا أَنَا أُجْرُهُ] *“Ben Hayber savaşında efendimizle beraber bulundum. Benim hakkımda Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile konuşmuşlar ve ona köle olduğumu söylemişler. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve*

Sellem emretti de kılıç kuşandım. Bir de baktım ki yaşımın küçük, boyumun kısa olmasıyla kılıcın ucunu yerde sürümemekteyim. Bunun üzerine bana ev eşyasından eşyalar verilmesini emretti. Ben de Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e delilere yaptığım bir rukyeyi arz ettim. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: 'Şu kısmını at, şu kısmıyla rukye yap!' dedi."

Yani Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Kur'an ve Sünnet'e aykırı rukye sözlerinden bir kısmını terk etmesini, bir kısmını da tutmasını emretmiştir.

Akıl sağlığı uzmanları uygun görürse ilaç kullanılabilir. Geçmişte Müslümanlar, akıl hastalıklarıyla ilgileniyorlardı. Bu konudaki düşüncenin ilk nesilden sonra nasıl geliştiğine dair bir örnek, Ebu Zeyd Ahmed bin Sehl el-Belhî'nin (H.235-M.849) *Mesâlihu'l-Ebdan ve'l-Enfüs* (Beden ve Ruh Sağlığı) isimli eseridir. Eserde beden ve ruh sağlığını ilgilendiren konular, panik ve üzüntü gibi meseleler ele alınıyor.

Akıl Sağlığını Tedavi Metodolojisi

Akıl hastalığı, bir organ olarak beyindeki işlev bozukluğudur. Bazı akıl hastalıkları, normal beyin sürecindeki bir hastalıktan kaynaklanmaktadır ve beyinde bulunan kimyasallar arasındaki nakil bozukluğuna dayanması muhtemeldir. Şizofreni, bipolar bozukluk veya bazı depresyon türleri gibi akıl hastalıkları hâlâ tam olarak anlaşılammamaktadır. Bu sorunlar, diğer herhangi bir bedensel sağlık sorunu gibi, uygun ilaçlar ve tedaviler yoluyla tedavi edilmelidir. Bu hastalıklar, bir organ olarak beyinde fonksiyon bozukluğuna neden olmakta, günümüz dünya toplumlarında yaygın uyuşturucu ve alkol kullanımı nedeniyle bazen daha da kötüleşmektedirler. Bu hastalıklar, her ne kadar hastalığın derecesine göre genel veya uzmanlık eğitimi almış doktorlar tarafından tedavi edilseler de psikiyatri uzmanlık anlayışıyla ele alınmaları gerekmektedir.

Ruh sağlığı bozukluklarının çoğu, toplum içinde tedavi edilmelidir. Bununla birlikte stabil olmayan ve kendilerine veya başkalarına zarar verme riski taşıyan hastalar, durumları kontrol altına alınana kadar hastanede tedaviye gerek duyabilirler. Böylece artık ne kendisi ne de başkaları için bir tehlike oluşturmayacaktır. Psikiyatri hizmetleri, birlikte çalışan çok becerikli bir ekipten, tüm uzmanlık alanları da bu ekiplerden yararlanırlar. Ekipte psikiyatristler, hemşireler ve terapistler yer alabilir. Hastalar, tedavi olmak maksadıyla hastanede belli bir vakit yatıldıktan sonra toplumsal hayata katılım için taburcu edilirler. Bu nedenle bu hasta grubunun topluma dönüş rehabilitasyonuna yardımcı olmak için kapsamlı sağlık hizmetleri sunulması konusunda ergoterapistlerin¹ veya toplum hemşirelerinin katılımı esas olacaktır.

Değerlerle İlgili Akıl Sağlığı Sorunları ve Toplumsal Sorunlar

Çoğunlukla davranış sorunları veya duygusal rahatsızlıkları -mefhum bozukluğu- olan başka akıl hastalıkları da vardır. Bunlar bireyin ve toplumun yozlaşmış değerlerinden büyük ölçüde etkilenirler. Bu tür akıl hastalıkları, genel olarak toplumda tüm İslâmi sistemin uygulanması ve mefhumsal sorununun tedavi edilmesiyle azalacaktır. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالتَّمَرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ [Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar, başlarına bir musibet gelince 'Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aitiz ve şüphesiz O'na

¹ Ergoterapi: Başta otizm, epilepsi, dikkat eksikliği, hiperaktivite gibi psikiyatrik hastalıklar olmak üzere birçok hastalığın tedavisinde başvurulan sağlık mesleği.

döneceğiz!’ derler. İşte Rableri katından rahmet ve merhamet onlardır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır.” [Bakara Suresi 155-157]

Bu ayetler, insanın her zaman bir baskı ve sıkıntı içinde olacağını ortaya koymaktadır. Bu olaylar, bireyin iman düzeyini ölçmek için bir kaldıraç görevi görecektir. Bunun için insanın her türlü baskı, imtihan ve sıkıntıyı sabır ve sebatla ele alması gerekmektedir. Müslüman bir kişinin belalara maruz kalmasının doğal olduğu varsayılıyor. Bu anlayış, sağlam bir psikolojik sağlığa ulaşmak için kişinin sıkıntıları kabullenmesine ve davranışını belirleyen mefhumu kontrol etmesine yardımcı olan faktörler arasındadır. Böylece İslâm’ın toplumda uygulanması, akıl ve ruh sağlığı yükünün azalmasına yardımcı olacaktır.

Bireylere Tedavi Sağlaması Devletin Görevidir

Sağlık ve tıbbi hizmetler devletin görevidir. Bu nedenle bu hizmetler, kolay ve rahat bir şekilde tebaa tarafından erişilebilir olmalıdır. Bu hizmetler klinikler, hastaneler ve tedavi amaçlı kullanılan kamu tesislerinin sağlanmasını içermektedir. Çünkü tıbbi tedavi, kamu maslahatının ve devletin sorumluluğunu yüklenmesi gereken kamu kurumlarının önemli bir parçasıdır ve Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu hadisinden dolayı devletin sorumluluğundadır.

[الإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **“İmam çobandır ve sürüsünden sorumludur.”**

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bireyin ve ümmetin temel ihtiyaçlarının önemini açıklamıştır. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافَى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا جِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا] **“Sizlerden her kim vücutça sağlıklı, nefisinden, malından korkusuz ve huzurlu, günlük yiyeceği de yanında olarak sabah-larsa sanki dünyanın bütün nimetleri kendisinde toplanmış gibi olur.”**

Bu hadis, sağlık ve tıbbi hizmetlerin tebaanın temel ihtiyaçları arasında olduğunu ve devletin, bu temel ihtiyaçlara gereksinim duyanların kolayca onlara erişmesini sağlamasını gerektiğini kanıtlamaktadır. Devlet bireylere yiyecek, giyecek ve barınak sağladığı gibi ümmete de güvenlik, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin yaygın bir şekilde sağlanmasını kolaylaştır-malıdır.

Hilâfet Devleti’nde Terapötik Sağlık Hizmetlerini Düzenleme Modeli

Sağlığı düzenleme konusu, halk sağlığı hizmetleri departmanının uzmanlık alanına gir-mektedir. Bu, belirli bir ideolojiye özgü değildir, aksine sağlık hizmetleri sunumunun en etkin üslubuna göre belirlenecek bir meseledir.

Hilâfet Devlet Anayasası’nın 97. Maddesi delilleriyle birlikte açıklamaktadır: *“Müdürlükle-rin ve dairelerin idare etme siyaseti; nizamda basitlik, işlerin infazında çabukluk ve idarecilerde kifayet bulunması üzerine kuruludur.”*

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَإِذَا نَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا النَّبْحَ وَلِإِذَا أَحَدُكُمْ سَفَرْتَهُ فَلْيُرْحَ دَبِيحَتَهُ] **“Muhakkak ki Allah, her şeyde ihsanı yazmıştır. O bakımdan, öldürdüğünüz vakit güzel bir şekilde öldürünüz. Kestiğiniz vakit güzel bir şekilde kesim yapınız. Sizden kesim yapacak kişi bıçağını iyice bileylesin ve keseceği hayvanı rahatlat-sın.”** [Müslim rivayet etti.]

Bu nedenle şeriat, her işi ihsanla yapmayı emretmektedir. Buna göre, sağlık hizmetleri şu üç şartı karşılamalıdır:

Birincisi: Sistemin basitliğini. Bu, sorumluluklarının kolayca yerine getirilmesini sağlar. Buna karşın karmaşık bir sistem, hastalara ve personele gereksiz acı çektirebilir.

İkincisi: İşleri tamamlamada hızlilik ve verimlilik. Bu, gereksiz gecikmeleri önler.

Üçüncüsü: Görevleri ihsanla yapmak için sağlık hizmetleri yetkililerinin yetenek ve yetkinliği.

İdari üsluplara gelince, belirli bir idari üslubu yasaklayan özel bir nass olmadıkça herhangi bir kesimden alınabilir. Çünkü idari üslup, genel bir hükümdür ve mubahtır. İdari üslup, yasaklayıcı bir delil olmadıkça bu genel hükümden dışarı çıkmaz.

Ayrıca sağlık hizmetleri ekiplerinin çalışması, çalışma sırasında gerektiğinde doktorlar, hemşireler, ebeler, fizyoterapistler, eczacılar ve diğer kişilerin becerileriyle harmanlanmasını gerektirmektedir.

En güzel model, acil ihtiyaç dışında erkeklerin erkekleri, kadınların kadınları tedavi etmesidir. Acil ihtiyaç anında ancak bunun dışına çıkılabilir... Tedavi, vücudun diğer kısımlarına geçmeden tedavi edilmesi gereken kısım ile sınırlı kalmalıdır. Hilâfet Devleti, en ideal tedavi modelini sağlamak için ihtiyacı karşılayacak yeterli sayıda kadın ve erkek doktor yetiştirmelidir. Ancak İslâm toplumunda kadınının eş, anne ve ev hanımı olarak önemli bir role sahip olduğu göz önüne alındığında, yarı zamanlı çalışabilmeleri için daha fazla kadının doktor ve hemşire olarak yetiştirilmesine gerek duyulabilir. Devlet ayrıca birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri de sağlamalıdır:

1- Birinci basamak sağlık hizmetleri, temel sağlık hizmetleridir. Şunları yapacaklardır:

- Bölgelerde lokal olurlar.
- Pratisyen hekimler, eczacılar, hemşireler, ebeler, acil durum ve ilk yardım personeli vb. tarafından yönetileceklerdir.
- Başlangıç seviyesinde tedavi edilebilecek genel ve doğrudan sağlık sorunlarını ele alacaklardır.
- Teşhisin net olmadığı, tetkiklerin ve ön testlerin yapılmasını gerektiren durumlarda gerekli tıbbi testleri yapacaklardır.
- İkinci basamak sağlık hizmetlerinde daha uzman tedaviye ihtiyaç duyabilecek hastalar hakkında bilgi edineceklerdir.
- Sağlık sorunlarının tedavisi ve önlenmesi ile ilgileneceklerdir.

Birinci basamak sağlık hizmetleri, kapsamlı tıbbi hizmetler sunması gereken birinci basamak veya kapsamlı sağlık merkezlerinde veya uzak kırsal alanlardaki gezici klinikler aracılığıyla sunulabilecek, dağılımları yerel ihtiyaç ve önceliklere göre belirlenecektir.

2- İkinci basamak sağlık hizmetleri, hastanedeki tıbbi bakımdır. İnsanların hastalıkları, dahiliye, cerrahi, pediatri, jinekoloji gibi temel uzmanlıklar sunan, ambulans ve acil servisin yanı sıra uzman ve danışman klinikleri bulunan, ileri tetkikler, özel tedaviler veya hastanede yapılması gereken özel işlemler gerektiren hastalıklar için imkânlarla sahip hastanede yatışı gerektirebilir. Hastanede aşağıdaki özellikler bulunmalıdır:

- Bölgesel bir merkez olmalı, çok geniş alanları kapsamalıdır. (Nüfus sayısı ile orantılı olarak her ilde en az bir hastane bulunmalıdır.)

- Acil vaka kabul ve tedavi bölümü, tedavi için başvuran hastalar için çok sayıda yatak, cerrahi tesisler ve yoğun bakım tesisleri, müşahede bölümü, çeşitli poliklinikler, laboratuvarlar, radyoloji ve görüntüleme gibi çoklu muayene tesisleri olmalıdır.

- İkinci basamak sağlık hizmetlerinin amacı, tüm nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için tüm il genelinde yüksek sağlık departmanındaki uzman heyetçe belirlenen en son kanıtlanmış tedavilere, tedavi ve tanı standartlarına göre mükemmel ve yüksek kaliteli sağlık hizmetleri sunmaktır.

- Devlet, bu tesisleri inşa etmeli, finanse etmeli ve mevcutları rehabilite etmelidir. Bu tür tesislerin kapasitesi, özellikle geçiş döneminde, yukarıda belirtilen özellikleriyle bakımı karşılamaya yeterli gelmediği takdirde devlet, tesisler sağlamalı, mevcut özel hastaneleri caiz yollarla kullanarak uygun gördüğü şekilde yönetmeli, sahra hastaneleri inşa etmeli veya devletin bölgelerinde yeterli tesisler sağlanana kadar hastaları daha az kalabalık bölgelere nakletmelidir.

Müslümanların ilk hastanesine örnek, askerî seferler sırasında kullanılan sahra hastaneleridir. Örneğin Rufeyde el-Eslemiyye ve diğer hemşireler, askerî seferler esnasında hastaları tedavi ediyorlardı. Daha sonraki çağlarda sabit hastaneler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hicri 200 yılında Halife Harun Reşid döneminde Bağdat'ta bir hastane bulunmaktaydı. Gelecek Hilâfet'te Allah'ın izniyle her vilayet ve ildeki hastanelerin sayısı ve hizmetlerinin düzeyi nüfusun ihtiyaçlarına ve yerel önceliklere göre belirlenecektir.

3- Üçüncü basamak sağlık hizmetleri, çok özel sağlık sorunlarıyla uğraşan devlette, daha uzmanlaşmış hastanelere de ihtiyaç duyulabilir. Vilayet veya il hastanelerinde tedavi edilemeyen vakalar için ihtisas merkezleri olacaktır. Bu merkezler, örneğin bazı iller için özel çocuk hastanesi gibi, belirli uzmanlıklar için özel olarak kurulmuş hastaneler olabilirler. Yine kalp hastalıklarının veya kanserli tümörlerin tedavisine yönelik merkezler olacaktır ya da farklı bölgelerdeki hastaneler, farklı veya nadir tıp uzmanlık alanlarında seçkin merkezler hâline getirileceklerdir. Böylece bu yaklaşım, tıp gruplarının, karmaşık sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında daha uzman ve deneyimli hâle gelmelerini sağlayacaktır.

Sağlık hizmetlerinin amaçlarına daha iyi ve daha verimli bir şekilde hizmet edebilecek üsluplar ve araçları öğrenmek için dünya çapında başvurulabilecek bazı modeller vardır...

Üçüncü basamak hastanelerde acil tedavi gerektiren vakalar olduğunda, özel ambulans uçakların kullanılması gibi zararı önleyen iletişim araçları geliştirilmeli veya uzaktan tedavisini yapmak veya hastayı ihtisas hastanesine nakledene kadar tehlikeyi giderecek şekilde tedavi etmek için geliştirilmiş iletişim araçlarının yanı sıra tıbbi araçlardan yararlanılmalıdır.

Kamu ve Özel Sektör

İslâm Devleti'nde sağlık hizmetleri, ücretsiz ve kapsamlı olacaktır. Devlet, hastalara gerekli tüm ekipman ve sağlık hizmetlerini sağlamalıdır. Sağlayamaması hastalara zarar verir. Ancak İslâm Devleti'nde kişi veya şirketlerin, özel sağlık hizmetleri sunması veya özel klinik ve hastaneler açması yasaklanmayacaktır. Tebaadan birinin özel sektörde tedavi görmesi yasaklanmaz. Bunun delili, Buhari'nin Enes *RadiyAllahu Anh'*dan rivayetidir:

[دَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُلَامًا لَنَا حَجَامًا فَحَجَمَهُ فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ مُدٍّ أَوْ مُدَّيْنٍ وَكَلَّمَ فِيهِ فَحُفِّفَ عَنْ ضَرِيَّتِهِ] **“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem haccam bir köleyi çağırıp hacamat oldu ve ona bir veya iki sa yahut bir veya iki müdd (hurma) verilmesini emretti. Ayrıca ilgililere, ondan alınan verginin azaltılmasını söyledi.”**

Köle, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e hacamat yapmış, ücretini de Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den almıştır.

İster şahıs ister şirket olsun özel sektörden sağlık hizmeti sunan herkesin devletin yasalarına ve denetimine uyması, yine ister özel sektörde ister kamuda çalışsın sağlık hizmeti sunucusunun da nitelikli olması şarttır. Devlet, nitelikli olmadığı hâlde sağlık hizmeti sunan kişileri engelleyip cezalandıracaktır. Fakat bu işiyle bir zarara yol açmışsa uzmanlığından olmayan bir şeyi yaptığından dolayı neden olduğu zarar yüzünden tazminat ödeyecektir.

Bunun delili hem genel hem de özeldir. Genel delile gelince, [لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ] **“Zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yoktur.”** kaidesidir. Öyle ki tedavi veya sağlık hizmetleri bilgisi olmayan birinin tedavisi, hastaya zarar verebilir. Maverdi, *Ahkâmü's-Sultaniyye* adlı eserinde *“Muhtesiplerin çarşı ve pazarlarda kontrol edebileceği sanatkârların işleri üç gruptur”* alt başlığı altında şöyle demektedir:

“Çalışmaların tam veya noksan olduğunu tespit: Doktorlar ve Öğretmenler gibi. Çünkü doktorlar hataları sonucu insanların ölümüne veya sakat kalmasına yol açabilir. Öğretmenler de büyüyen yavrularını terbiye ederler, onlara bilgiler öğretirler, yavruların olgun insan olmasını sağlarlar. İnsan şahsiyetinin bozulmaması, cemiyet adabının kirlenmemesi, unutulmaması için kusurlu olan öğretmenlere mani olur.”

Karafi, *ez-Zehûra* adlı eserinde İmam Malik'in *“İmam, ünlü bir doktor hariç doktorların ilaç yazmasını yasaklar ve sadece bilinen ilaçlar içilir.”* dediğini aktarmaktadır.

Özel delile gelince, Ebu Davud, Nesai, İbni Mace ve diğerleri Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

[مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ يُعَلِّمْ مِنْهُ طَبُّ قَيْلٍ ذَلِكَ فَهُوَ ضَامِنٌ] **“Kim tıbbi bilmediği hâlde hekimlik yaparsa hastaya verdiği zararı tazmin eder.”** [Hakim “İsnadı sahihtir.” dedi, Zehebi muvafakat etti.]

Bu hususta Hattabi şöyle diyor:

“Tedavi eden kimse kusurlu davranıp da hastaya zarar verdiğinde, tazminat ödeyeceği konusunda herhangi bir görüş ayrılığının olduğunu bilmiyorum. Bilinmeyen herhangi bir ilim veya uygulamayı yapan kimse kusurlu davranmıştır. Fiilinden dolayı helak durumu olursa diyetini öder, kısas uygulanmaz. Çünkü hastanın izni olmadan tek başına bu işi yapmamaktadır.”

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de ilaç üretimini denetlemiştir. Hakim'in *Müstedrak*'ında rivayet edip Buhari ve Müslim tahrir etmemiş olsa da *“İsnadı sahihtir.”* dediği Abdurrahman bin Osman et-Teymi'nin rivayetinde şöyle geçmiştir.

[ذَكَرَ طَبِيبٌ دَوَاءَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ الضُّفْدَعُ يَكُونُ فِي الدَّوَاءِ فَنَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِهِ] **“Bir doktor gelerek Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e ilaca kurbağa eti koymanın hükmünü sordu. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem kurbağanın öldürülmesini nehyetti.”**

Bu hadis, işaret delaleti ile devletin ilaç üretimini denetleyebileceğine delalet etmektedir. Çünkü hadis, kurbağayı öldürmenin yasak olduğunu açıklamak bağlamında söylenmiştir. Fakat hadis, işaret delaleti ile devletin ilacın bir türünün üretimini yasaklayabileceğini de ifade etmektedir. Bu deliller, devletin özel sağlık sektörünü denetleyebileceğini ve hatta denetlemenin farz olduğunu göstermektedir.

İyileşme ve Rehabilitasyon Döneminde Yardım

Akut enfeksiyon, kalp krizi, inme (felç) ve ameliyat gibi geçirdikleri bazı hastalıklar sonrasında hastaların eski güçlerine, bedensel ve zihinsel sağlıklarına yeniden kavuşması biraz zaman alabilir. Bu süre zarfında çalışamayabilirler. Bu nedenle devlet, bu süre zarfında onların temel ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Geçim derdi iyileşmelerine zarar vermesin diye iyileşme döneminde hastaların ihtiyaç duydukları parayı devlet, beytü'l maldan karşılamak zorunda kalabilir.

Ailelerinin Yardım Edemeyeceği Durumdaki Engelli, Yaşlı, Yaralı ve Zihinsel Özürlülere Hizmet ve Yardım

Yaşlılar, sakatlar, bedensel veya zihinsel özürlüler, ihtiyaca göre özellikle yiyecek, giyecek ve barınak konusunda yardım ve desteğe gerek duyarlar. Sorumluluk, öncelikli olarak onlara bakmakla yükümlü olan kimselere aittir. Fakat durumları elveren akrabalarından bu nafakayı toplama yükümlülüğünü devlet üstlenecektir. İmkânı olan akrabaları olmayanlara gelince, onların bakımlarını devlet üstlenecektir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَنْ تَرَكَ مَالاً فَلْيُورَثْهِ وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا فَلْيَأْتِنَا] **“Kim bir mal bırakmışsa varislerindedir. Kim de ardında bakıma muhtaç birisini bırakmışsa onun bakımı bana aittir.”** [Buhari Sahih’inde rivayet etti.]

Müslim’in Ebu Hurayra’dan rivayet ettiğine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنْ عَلَى الْأَرْضِ مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِهِ فَأَيُّكُمْ مَا تَرَكَ دِينًا أَوْ ضَيَاعًا فَأَنَا مَوْلَاهُ وَأَيُّكُمْ تَرَكَ مَالًا [إِلَى الْعَصْبَةِ مَنْ كَانَ] **“Muhammed’in nefsi elinde olan Allah’a yemin ederim ki yeryüzünde ne kadar mümin varsa ben onlara bütün insanlardan daha yakınum. Şimdi hanginiz bir borç veya bakıma muhtaç birisini bırakırsa onun velisi benim. Hanginiz mal bırakırsa kim olursa olsun o mal, onun asabesine aittir.”**

Hattabi, bu hadisin şerhinde [ضَيَاعًا] **“bakıma muhtaç”** kelimesi hakkında şöyle demiştir: **“Mastar kalıbındaki bakıma muhtaç kelimesi ölen kişinin geride bıraktığı kimseleri tanımlamaktadır. Yani ‘Her kim hiçbir şeyleri bulunmayan veya kaybolacak durumda olan çocuklar yahut aile halkı bırakacak olursa.’ demektir.”**

Bu hadis, böylesi kimselerin nafakasının devlete farz olduğunun delilidir.

Engellilerin -tekerlekli sandalye, koltuk değneği ve işitme cihazı gibi- ihtiyaç duydukları ekipman, cihaz veya gerekli hizmetlere gelince, bunları devlet sağlamak zorundadır. Çünkü zaruri ihtiyaçlar kategorisine girerler. Bu zaruri ihtiyaçlarda meydana gelecek bir eksiklik, bunlara ihtiyaç duyanlara zarar verecektir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ] **“Zarar vermek ve zararla mukabele etmek yoktur.”** [Hakim, Müstedrak’ında rivayet etti ve “Müslim’in şartına göre isnadı sahih hadistir.” dedi.]

O yüzden bu tür ekipman ve hizmetler tedavi kapsamına girerler. Çünkü amaçları, vücuttaki bir organın kaybindan veya bozukluğundan kaynaklanan sakatlığı tedavi etmektir. Bu hususlar, yukarıda da belirttiğimiz gibi, devletin işleri gütme yükümlülüğünün bir parçasıdır.

İslâm Devleti ayrıca, ağır engelli olmaları ve özel bakıma ihtiyaç duymaları nedeniyle ailelerinin bakamadığı veya izole edilip izlenmedikleri takdirde ailelerine ya da topluluğa zarar verebilecek zihinsel veya bedensel engelliler için de gerekli bakımevleri inşa edecektir. Devlet, bu bakımevlerinin bu engellilerin ihtiyaç duyduklarıyla donatılmış olmasına, bakım evlerin-

deki bakım ve muamelelerinin insani ihtiyaçlarına yakışır düzeyde iyi olmasına özen göstermelidir. Engelliler ve özürllülerden şeriatın bazı hükümleri kaldırılmıştır. Şeriat koyucu, bir kişiyi ancak gücü ölçüsünde yükümlü kılmıştır. Bu yüzden özel ihtiyaçları olan kişiler, birçok teklif ve farz hükümlerden muaf tutulmuşlardır. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا] **“Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar.”** [Bakara Suresi 286]

Şeriatın birçok teklifi hükümde özel ihtiyaçları olan kişileri gözetmesi, onlara kolaylık sağlaması ve onlardan sıkıntıyı gidermesi, Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın onlara bir rahmetidir. Buhari'nin, Zeyd bin Sabit'ten rivayetinde şöyle geçmiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَلَى عَلَيْهِ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَجَاءَهُ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ [وَهُوَ يُمَلِّهَا عَلَى قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ لَوْ اسْتَطِيعَ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ وَكَانَ أَعْمَى فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَجَدَهُ عَلَى [فَخَذِي فَتَقَالَتْ عَلَى حَتَّى جَفْتُ أَنْ تَرْضَ فَخَذِي ثُمَّ سَرَى عَنْهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ غَيْرَ أُولَى الضَّرَرِ] **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve ona: ‘Müminlerden yerlerinde oturanlar ile Allah yolunda cihat edenler bir değildir.’ ayetini yaz! buyurdu. Bu sırada Abdullah bin Ümmü Mektum gelip: ‘Ey Allah’ın Rasulü! Allah’a yemin ederim ki cihad edebilsem mutlaka cihad ederdim. Abdullah âmâ biri idi. Onun bu sözü üzerine Allahu Teâlâ Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e vahiy indirdi. O’nun baldırı benim baldırımın üzerindeydi. Vahyin ağırlığından dolayı uyluğu o kadar ağırlaştı ki baldırımın kırılacağından korktum. Sonra vahyin gelişi tamamlandı. Allahu Teâlâ bu ayet içinde yer alan ‘Müminlerden özürllü olmaksızın oturanlar’ ifadesini indirmişti.”**

Allah *Subhânehû ve Teâlâ*, özel ihtiyaçları olan kişilerden bazı hükümlerin hafifletilmesi hakkında şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرْيُضِ حَرْجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا [لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرْيُضِ حَرْجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا] **“Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya güçlük yoktur. Kim Allah’a ve Rasulü’ne itaat ederse Allah onu içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse, onu elem dolu bir azaba uğratar.”** [Fetih Suresi 17]

Müslim, *Sahih*'inde Has'am kabilesinden bir kadından şöyle dediğini nakletmiştir:

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبِي شَيْخٌ كَبِيرٌ عَلَيْهِ فَرِيضَةٌ اللَّهُ فِي الْحَجِّ وَهُوَ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَوِيَ عَلَى ظَهْرٍ بَعِيرِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [وَفَجَدَهُ عَلَى] **“Ey Allah’ın Rasulü! Babam çok yaşlıdır. Üzerinde hac borcu var. Şu anda devesinin üzerinde durmaya bile gücü yetmiyor, dedi. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘Onun yerine sen hac yap!’ buyurdu.”**

İslâm, zihinsel engellileri de şer’î tekliflerden muaf tutmuş ve Aişe *Radiyah Allahu Anhá*'dan merfu olarak rivayet edilen hadis gereği de akli, teklifin dayanağı kılmıştır:

[رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَبْقِطَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْغَلَ] **“Üç gruptan kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, buluşa erinceye kadar çocuktan ve akıllanıncaya kadar akıl hastasından.”** [Ebu Davud ve Hakim rivayet etti ve “Müslim’in şartına göre isnadı sahihtir.” dedi.]

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ve ondan sonra gelen halifeler, engelliler, özürllüler ve yaralıların bakımını üstlenmişlerdir. Hatta Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, böylesi kimseler ve benzerlerinin ihtiyaçlarını giderinceye kadar yanlarında duruyor ve onlara merhametle davranıyordu. Müslim’in Enes’ten rivayetinde şöyle geçmiştir:

أَنَّ امْرَأَةً كَانَتْ فِي عَقْلِهَا شَيْءٌ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي إِلَيْكَ حَاجَةً فَقَالَ يَا أُمَّ فُلَانٍ أَنْظِرِي أَيْ السُّبْحَانَكَ شَيْءٌ حَتَّى أَقْضِيَ لَكَ حَاجَتَكَ [فَخَلَا مَعَهَا فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ حَتَّى فَرَعَتْ مِنْ حَاجَتِهَا] **“Akli dengesi pek yerinde olmayan bir kadın vardı. Bir gün Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelerek: ‘Ey Allah’ın Rasulü! Seninle bitecek bir işim var.’ dedi. O da: ‘Ey Ümmü fülân. Pekâlâ, nerede görüşmemizi istiyorsan görüşüp derdini halledelim.’ dedi. Kadınlı yolun kenarına çekilip meselesini hâllenede kadar görüştiler.”**

İbnu'l Cevzi, *Ömer bin Abdülaziz'in Hayatı* adlı kitabında Hakem bin Ömer er-Ruayni'den şöyle aktarmıştır:

“Ömer ibni Abdülaziz, divandaki körleri, kötürümleri, felçlileri, namaz kılamayan kronik hastaları kendisine bildirmeleri için Şam şehirleri valilerine bir mektup yazdı. Onlar da bildirdiler. Valilerine tüm körlere bir önder ve her iki müzmin hastaya da bir hizmetçi tahsis edilmesini emretti.”

Emevi Halifesi Velid bin Abdülmelik de aynısını yaptı. İbni Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye* adlı eserinde İbni Cerir'den şöyle aktarmıştır:

“Bize Ömer tahdis etti, bize Ali -yani İbni Muhammed el-Medaini tahdis edip dedi ki: Suriye halkına göre Velid bin Abdülmelik, haleflerinin en iyisiydi. Şam'da camiler yaptırdı, minareler dikti, insanlara ve cüzamlılara para verdi. Ve onlara dedi ki: İnsanlardan dilenmeyin. Her kötürüme bir hizmetçi ve her kör insana da bir önder tahsis etti.”

Tüm Müslümanları Zayıflara Yardım Etmeye Teşvik Etmek

Zayıflara yardım etme sorumluluğu devlete -ve imkânı olan ailelere- ait olmakla birlikte İslâm, zayıfların bakımını ve desteklenmesini genel olarak tüm Müslümanlara farz kılmaktadır. Bu, temel düşüncesinin bir parçasıdır. Cübeyr bin Nufeyr el-Hadrami'den rivayet olduğuna göre, Ebu Derdâ'yı şöyle derken işittim:

[سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ابْغُونِي الضُّعْفَاءَ فَإِنَّمَا تُرْزَقُونَ وَتُنصَرُونَ بِضَعْفَائِكُمْ] **“Ben, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle buyururken işittim: Bana zayıfları çağırınız. Çünkü siz ancak zayıflarınız ile rızıklandırılır ve yardım edilirsiniz.”** [Ebu Davud rivayet etti]

Musab bin Sa'd'dan şöyle rivayet edilmiştir:

[رَأَى سَعْدُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ لَهُ فَضْلًا عَلَى مَنْ دُونَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ تَنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلَّا بِضَعْفَائِكُمْ] **“Babam Sa'd (bin Ebi Vakkas) Radiyahallahu Anh malla diğer sahabelerin fevkinde kendinde bir fazilet olduğunu sanırdı. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: Sizler ancak zayıflarınız sebebiyle yardım ediliyor ve rızıklandırılıyorsunuz!”** [Buhari rivayet etti.]

İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[لَعَنَ اللَّهُ مَنْ كَمَّه الْأَعْمَى عَنِ السَّبِيلِ] **“Âmâyı (körüy) yoldan saptırana Allah lanet etsin.”** [Hakim, Müstedrak'ında rivayet etti ve “İsnadı sahih hadistir.” dedi.]

Ebu Hurayra'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيَعْرِفْ حَقَّ كَبِيرِنَا فَلَيْسَ مِنَّا] **“Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğün hakkını bilmeyen bizden değildir.”** [Ebu Davud ve Hakim de Müstedrak'ında rivayet etti ve “İsnadı sahihtir.” dedi.]

Kan Bankası ve Türevleri

Kan ve türevleri, birçok tıbbi durum için temel tedavilerden kabul edilmektedir. Ancak kan, yaralılar veya kan hastalıkları için çok daha önemlidir. Bu nedenle kan, Allah yolunda cihatta yaralananların tedavisi için tıbbi bir zorunluluktur. Sağlık hizmetleri sistemi bünyesinde, kan ve türevlerini toplayan, inceleyen, saklayan, toplanması ve kullanımını en iyi tıbbi standartlara göre ele alan, ihtiyacı olanlara anında güvenli bir şekilde ulaştıran bir daire bulunmalıdır. Bu daire, kan bağışçılara danışmanlık ve bakım hizmeti sağlamak için bu alanda eğitimli, uzman ve profesyonel doktorlara, kanda hastalık ve zararlıların olmadığını tespit etmek, kan

grubunu belirlemek ve kaydetmek için kanı inceleyen özel laboratuvarlara, kan ihtiyacı olanların kan eşleşmesini sağlayan son derece titiz bir yönetim ve temel bilgi yapısına, depolamak ve güvenle taşımak için kan bankasına gereksinim duyacaktır.

Asıl itibarıyla kan, haram ve necistir. İnsan kanının necis olduğunun delili, Buhari ve Müslim'in Esmâ RâdiyAllahu Anhâ' dan rivayet ettiği hadistir:

جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ إِنَّ إِحْدَانًا يُصِيبُ ثَوْبَهَا مِنْ دَمِ الْحَيْضَةِ كَيْفَ تَصْنَعُ بِهِ قَالَ تَحْتَهُ ثُمَّ تَقْرُسُهُ [بِالْمَاءِ ثُمَّ تَنْضَحُهُ ثُمَّ تُصَلِّي فِيهِ] *"Bir kadın Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek: Bizden birisinin elbisesi üzerine âdet kanı bulaşırsa ne yaparsın?" diye sordu. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: 'Elbisesinin kan bulaşan yerini eliyle ovalasın, sonra su dökerek tırnaklarıyla kazınsın ve sonra su ile yıkayıp/durulayıp o elbiseyle namazını kılsın!'"*

Kadının, namaz kılmadan önce kanı yıkamakla emrolunması, kanın necis olduğunun delilidir. Kanın yenilmesi ve içilmesinin haram olduğunun deliline gelince, Allah Subhânehû ve Teâlâ'nın şu buyruğudur:

[حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنزِيرِ] *"Ölmüş hayvan, kan, domuz eti size haram kılındı."* [Maide Suresi 3]

Yine şu buyruğudur:

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خَنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا [لِيُغَيَّرَ اللَّهُ بِهِ] *"De ki: Bana vahyolunan Kur'an'da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir- ya da Allah'tan başkası adına kesilmiş bir (murdar) hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulaşmıyorum. Fakat istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın kim bunlardan yeme zorunda kalırsa yiyebilir. Şüphesiz Rabbin çok bağışlayandır, çok merhametlidir."* [Enam Suresi 145]

Necis ve haram olan şeylerden faydalanmak da haramdır. Bunun delilleri şunlardır:

- Buhari'nin, Cabir bin Abdullah RâdiyAllahu Anhumâ' dan rivayet ettiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i Fetih yılında Mekke'de şöyle derken işitmiştir:

إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخَنزِيرِ وَالْأَصْنَامِ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهُ يُطْلَى بِهَا السُّنُّنُ وَيُدَهَّنُ بِهَا الْجُلُودُ وَيَسْتَنْصَبُ بِهَا النَّاسُ فَقَالَ لَا هُوَ حَرَامٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ قَاتِلِ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمَّا [حَرَّمَ عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا أَجْمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوه فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ] *"Şüphesiz Allah ve Rasulü şarap (içki), leş, domuz ve putların satışını haram kıldı. Kendisine: Ey Allah'ın Rasulü, leş yağları konusunda ne dersin? Onlarla gemiler cilalanır, deriler yağlanır, insanlar aydınlanır.' dediler. 'Hayır, haramdır.' buyurdu. Daha sonra Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle devam etti: Allah, Yahudileri kahretsin -veya Allah Yahudilerin belasını versin-! Şüphesiz Allah Teâlâ onlara leşlerin iç yağlarını yasakladığı zaman, onu erittiler sonra satıp parasını yediler."*

- Taberi, Tehzibu'l Asar adlı eserinde Cabir'den rivayet ettiğine göre, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[لَا تَنْتَفِعُوا مِنَ الْمَيْتَةِ بِشَيْءٍ] *"Leşten hiçbir şekilde faydalanmayın!"*

- Leşin derisi hakkında istisna gelmiştir. Nitekim Ebu Davud'un İbni Abbas'tan rivayet ettiği bir hadiste, Müsedded ve Vehb'in Meymune'den naklettiklerine göre Meymune şöyle demiştir:

أُهْدِيَ لِمَوْلَاةٍ لَنَا شَاةٌ مِنَ الصَّدَقَةِ فَمَاتَتْ فَمَرَّ بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلَا دَبَعْتُمْ إِيَّاهَا فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ [إِنَّهَا مَيْتَةٌ] قَالَ إِنَّمَا حَرَّمَ أَكْلَهَا *"Bizim azatlı bir cariyemize, sadakadan (sadaka olarak toplanmış koyunlardan) bir koyun hediye edilmişti. (Bir süre sonra) koyun öldü. Derken Nebi Sallallahu*

Aleyhi ve Sellem, (ölü olarak yol üzerine atılmış olan) bu koyunun yanından geçerken: 'Bu koyunun derisini tabaklayıp ondan yararlınsalardı ya!' buyurdu. Orada bulunan kimseler: 'Ey Allah'ın Rasulü! Bu koyun (kendiliğinden) ölmüştür!' dediler. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: 'Ancak etini yemek haramdır.' buyurdu."

- Buhari'nin, Cabir bin Abdullah *RadiyAllahu Anhumâ'* dan rivayet ettiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i Fetih yılında Mekke'de şöyle derken işitmiştir:

[إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ] *"Şüphesiz Allah ve Rasulü şarabın (içki) satışını haram kıldı."*

- Yine Buhari'nin Enes *RadiyAllahu Anh'* dan şöyle rivayet edilmiştir:

كُنْتُ سَاقِيَ الْقَوْمِ فِي مَنْزِلِ أَبِي طَلْحَةَ وَكَانَ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ الْفَضِيحَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنَادِيًا يُنَادِي أَلَا إِنَّ الْخَمْرَ [*Ebu Talha'nın evinde halka içki dağıtıyordum. O gün içkileri fadîh adındaki (koruk ve kum hurma şarabı) içki idi. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir tellala şöyle seslenmesini emretti. 'Dikkat edin! Şarap haram kılınmıştır.' Ebu Talha bana dedi ki: 'Haydi çık, bunları dök!' Çıktım hepsini döktüm. (Şarap) Medine sokaklarında aktı."*

- Ebu Davud'un, Ebu Hurayra'dan naklettiğine göre, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ الْخَمْرَ وَتَمَنَّهَا وَحَرَّمَ الْمَيْتَةَ وَتَمَنَّهَا وَحَرَّمَ الْخِنْزِيرَ وَتَمَنَّهُ] *"Muhakkak ki Allah içkiyi ve kazancını, leş ve kazancını, domuz eti ve kazancını haram kıldı."*

Ancak tedavi haramdan istisna edilmiştir. Çünkü haram ve necis olan bir şeyle tedavi, haram değildir.

- Haram olan bir şeyle tedavinin haram olmadığına gelince, Müslim'in Enes'ten rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçmiştir:

[رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ رُجِّصَ، لِلزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ فِي لُبْسِ الْحَرِيرِ لِجَنَّةٍ كَانَتْ بِهِمَا] *"Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Zübeyr bin Avvâm ile Abdurrahman bin Avf'a kendilerinde bulunan bir uyuzdan dolayı ipek giymeye ruhsat verdi. Yahut onlara ruhsat verildi."*

Erkeklerin ipek giymesi haramdır, fakat tedavi amaçlı olursa caizdir. Aynı şekilde Nesai, Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayet ettiği hadiste -lafız Nesai'ye aittir- şöyle geçmiştir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ طَرَفَةَ، عَنْ جَدِّهِ، عَزْرَجَةَ بْنِ أَسْعَدَ أَنَّهُ أَصِيبَ أَنْفُهُ يَوْمَ الْكَلَابِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَاتَّخَذَ أَنْفًا مِنْ وَرَقٍ فَأَتَتْهُ عَلَيْهِ [*Bize Abdurrahman bin Tarafe dedesi Arfece bin Esad'dan tahdis etti ki Külab günüünde dedesi Arfece bin Esad'ın burnu kesildi. Arfece de gümmüşten bir burun yaptırdı ama o koku yaptı. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem kendisine altından bir burun yaptırmasını emretti."*

Altın erkeklere haramdır, fakat tedavi amaçlı olursa caizdir.

- Necis ile tedavinin haram olmadığına gelince, Buhari'nin Enes *RadiyAllahu Anh'* dan rivayet ettiği hadiste şöyle geçmiştir:

أَنَّ نَاسًا اجْتَمَعُوا فِي الْمَدِينَةِ فَأَمَرَ هُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُلْحَقُوا بِرَاعِيهِ يَعْنِي الْإِبِلَ فَيَشْرَبُوا مِنَ الْبَائِنِهَا وَأَبْوَالِهَا فَلَحِقُوا [*Bir grup insan Medine'de (yemeklerinin yaramamasından dolayı) rahatsızlandılar. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, sürülerine, yani develerine gitmelerini sütünden ve bevlinden içmelerini emretti. Onlar da sürülerine giderek sütünden ve bevlinden içtiler..."*

[اَجْتَوُوا] sözcüğü “Medine’nin yemekleri onlara yaramadığından hasta oldular.” anlamına gelmektedir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, necis olduğu hâlde idrar ile tedavi olmalarına izin vermiştir. Buhari’nin Ebu Hurayra’dan rivayetinde şöyle geçmiştir:

قَامَ أَغْرَابِيٌّ فَبَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَتَنَاوَلَهُ النَّاسُ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُوهُ وَهَرِيفُوا عَلَى بَوْلِهِ سَجَلًا مِنْ مَاءٍ أَوْ ذَنْبًا [من ماءٍ فإِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُبَسِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ] **“Bir bedevi kalkıp mescide idrarını yaptı. Bunun üzerine insanlar söylenmeye başladılar. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem oradakilere şöyle buyurdu: Onu bırakın. İdrarının üzerine bir kova su dökün. Siz kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz, zorlaştırıcılar olarak değil.”**

Hadisteki [سَجَلًا وَذَنْبًا] sözü “su dolu kova” demektir.

Buna göre haram ve necis olan bir şeyle tedavi, haram değildir, mekruhtur. Zira içkinin tedavide kullanılması hakkında nehiy varit olmuştur. İbni Mace, Tarık bin Süveyd el-Hadrami’den şöyle rivayet etmiştir:

قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ بَارِضَنَا أَعْنَابًا نَعْتَصِرُهَا فَتَشْرَبُ مِنْهَا قَالَ لَا فَرَاغَتْهُ قُلْتُ إِنَّا نَسْتَشْفِي بِهِ لِمَرِيضٍ قَالَ إِنَّ ذَلِكَ لَيْسَ بِشِفَاءٍ [وَلَكِنَّهُ دَاءٌ] **“Dedim ki: ‘Ey Allah’ın Rasulü! Topraklarımızda üzümmler oluyor, biz onlardan içki yapıp içiyoruz.’ Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘Hayır!’ buyurdu. Ben de tekrar döndüm ve ‘Onu hastalar için şifa olarak kullanıyoruz.’ dedim. Bunun üzerine: ‘Şüphesiz o, ilaç değil, ancak bir hastalıktır.’ buyurdu.”**

Bu hadis, necis veya haram olan bir şeyin -içkinin-, bir ilaç olarak kullanılması hakkında bir nehiydir. Fakat Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, necis olan bir şeyle -deve idrarı ile- tedaviye cevaz vermiştir. Yine daha önce de belirtildiği gibi haram olan bir şeyle de -ipek giymek- tedaviye izin vermiştir. Bunları caiz gören hadisler, İbni Mace hadisindeki nehyin kesin bir nehiy olmadığına dair bir karinedir. Bir başka deyişle necis ve haram olan bir şey ile tedavi olmak mekruhtur. Bu nedenle içerisinde alkol bulunan ilaçların, sadece tedavi amacıyla kullanılması mekruh olmakla birlikte caizdir. En iyisi, ilaç yapımında alkol, haram ve necis olan şeylerin kullanılmamasıdır ama eğer kullanılmışlarsa o zaman mekruh olurlar. Böylece hastanın, içinde alkol veya haram veya necis maddeler bulunan bir ilacı kullanması, mekruhtur. Benzer şekilde kanın da tedavi amacıyla kullanılması, mekruhtur, haram değil.

Çoğu zaman kan, acil vakaların tedavisi için kullanılmaktadır ama kısa sürede kanın bulunup kullanılması imkânsızdır. Bu yüzden kan veya türevlerini tam olarak hazır hâle getiren, gerektiğinde tedavi için yeterli ve güvenli miktarda kan hazırlayan bazı pratik prosedürler olmalıdır:

- İslâm Devleti, kan bağıışı için kan bankası merkezleri kuracaktır. Bu kan merkezleri, nüfus ve hastalık ihtiyaçlarına göre kan bağıışını kolaylaştırmak için sabit veya mobil olabilecektir. Bu, düzenli olarak kan bağıışını sağlamak ve böylece yeterli tedariki korumak için orduda standart bir uygulama olacaktır.

- Ayrıca İslâm Devleti, kan grubunu ve türünü belirlemek, incelemek ve kan yoluyla bulaşabilecek hastalıkları araştırmak için laboratuvarlar kuracaktır.

- Kan grubunu, depolama yerini ve son kullanım tarihini kaydetmek için bir veri tabanı ve elektronik kayıtlar icat etmelidir.

- Kişiler askere alınırken kan grubu gibi önemli tıbbi verileri cihat sırasında yaralanıp kana ihtiyacı olduklarında kolayca kan uyumunu sağlamak için kaydedilmelidir.

- Bağıışlanan tüm kanlar, tıbbi tedavi için kullanılmadan önce hastalık taramasından geçirilmelidir.

- Kan ve türevlerini ideal depolama koşulları elektrik, uygun sıcaklık gibi en modern aletlerle donatılmış, gerektiğinde kolaylıkla ve hızlı bir şekilde tedarik edebilen kan depolama tesisleri bulunmalıdır. Örneğin savaş alanları veya savaş bölgeleri gibi uzak bölgelere güvenli bir şekilde kan naklini yapmak için ara sıra ihtiyaç duyulabilecek yerlerin yakınında da yeterli depolama tesisleri bulunmalıdır.

- İslâm Devleti'nde cihat, İslâm'ı yaymak ve Müslümanları savunmak için temel bir mesele olduğundan, kan bankası, yaralıları tedavi etmek için ordunun cephe hatlarına gerekli kan ve bileşenlerini tedarik etmeye her zaman hazır olmalıdır. Bu amaçla sınırlarda, cephe hatlarındaki yaralılara vermek için geri hatlardaki ve temas bölgelerindeki savaşçılardan kan toplayan kan bankasının özel şubeleri kurulmalıdır. Kan bankası sistemi, talep hacminin stok hacmini aşmaması için stok ve talep arasındaki dengeyi dikkate almalıdır. Yoksa eksiklik, tedavide gecikmeye veya aksamaya yol açacaktır. Aynı şekilde stok da talebi aşmamalıdır. Aksi hâlde son kullanma tarihinden sonra kan yok edilecektir.

- Devlet, hasta ve mücahitlerin tedavisindeki gerekliliği nedeniyle insanları kan bağışına teşvik etmek için periyodik olarak medya kampanyaları yürütecektir. Her bağışçının kan grubu tespit edilecek ve bu bilgiler kan bankası verileri içinde saklanacaktır. Böylece bir gün kana ihtiyaçları olduğunda, kan grupları belli olmuş olacaktır.

Terapötik Önlemlerde Teknoloji ve Tıp Endüstrisi

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olan her mubah teknoloji, kaynağı ne olursa olsun kullanılmalı ve geliştirilmelidir. Hilâfet Devleti, ameliyatta robot kullanımı, röntgen ve taramada yapay zekâ, tıbbi konsültasyonlarda video iletişim teknolojisi, hasta kimliğini ve tedavi bilgilerini tespit ederek sağlık hizmetlerinin güvenliğini, emniyetini ve kalitesini iyileştirmek için barkod teknolojisi, elektronik tıbbi kayıtların, elektronik tanımlama sistemleri ve çok daha fazlasının kullanımı gibi modern tıp teknolojisini geliştirmek ve kullanmak için çalışmalıdır. Böylece hasta tanılama olası hataların yaşanmasında bir azalma olacaktır.

SAĞLIK HİZMETLERİ İDARİ SİSTEMİ

Hilâfet Devleti'ndeki sağlık hizmetleri sistemi, bu hizmet ile ilgili birtakım şer'î hükümler ve idari kanunlardan oluşmaktadır. Şer'î hükümler, şer'î delillerden doğru bir çıkarımla türetilmiş hükümlerdir. Sağlık hizmetleri idari kanunları ise emir sahibinin (veliyu'l-emr) sistemin uygulanmasında ve amacına ulaşmasında etkili gördüğü mubah üslup ve araçlardır. Bu idari kanunlar, ilgili şer'î hükümlerin uygulanması ile orantılı olarak geliştirilebilir, değiştirilebilir nitelikte olan dünyevi meselelerdir. Diğer milletlerin mubah olan deneyim, tecrübe ve araştırmalarından da alınabilirler. Özellikle dallanıp budaklandıklarında, halifenin yükünü hafifletmek için halife veya atadığı yetenekli bir müdürün idaresini üstlendiği bir idari cihaz olacaktır. Söz konusu cihaz, tebaanın yaşamını kolaylaştıracak üsluplar ve araçlar benimseyecek, gerekli hizmetleri komplikasyonsuz olarak kolay ve rahat bir şekilde sunacaktır. Bu cihaz müdürlüklerden, daireler ve idarelerden oluşacaktır. Müdürlük, sağlık hizmetleri müdürlüğü gibi devletin herhangi bir müdürlüğünün en üst idaresidir.

İdari cihaz, fiili gerçekleştirme üsluplarından bir üslup ve vesilelerinden bir vesiledir. Özel bir delile ihtiyaç duymaz, aslına delalet eden genel delil yeterlidir. Bundan ötürü idari üsluplar, belirli bir idari üslubu yasaklayan özel bir nass olmadıkça herhangi bir sistemden alınabilirler. Bunun dışında, idari organların işini kolaylaştırmak ve insanların çıkarlarını gerçekleştirmek için uygun görüldüğü takdirde idari üslupların alınması caizdir.

İslâm Devleti'nde sağlık hizmetleri idari sistemi, sağlık hizmetleri ve tedavinin sunumunda basitlik, hızlilik ve idareyi üstlenenlerin yeterliliğine dayanmaktadır. Bu, genel olarak çıkarların hâledilmesi gerçekliğinden alınmıştır. Çünkü herhangi bir çıkar sahibi, çıkarının hızlı ve en iyi şekilde hâledilmesini arzular. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, İmam Müslim'in *Sahih*'inde rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

[إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ] *“Şüphesiz Allah her şeyde ihsanı emretmiştir.”*

Dolayısıyla işlerin hâledilmesinde ihsan, şeran emredilmiştir. Çıkarların giderilmesinde bu ihsana ulaşmak için, idarede şu üç niteliğin bulunması kaçınılmazdır: Birincisi, sistemde basitliktir, çünkü basitlik, kolaylık ve sadeliğe götürür. Karmaşıklık ise zorluk çıkarır. İkincisi, işlemlerin hâledilmesinde hızlilik, çünkü hızlilik, çıkar sahibine kolaylık sağlar. Üçüncüsü, göreve getirilen kimselerde kapasite ve yeterlilik. Bizatihi işin performansı bunu gerektirdiği gibi işin ihsan ile (mükemmel bir şekilde) yapılması da bunu gerektirmektedir.

Özellikle sağlık maslahatları ile ilgili olarak, idari işlemlerde karmaşıklıktan kaçınmak için hızlilik ve sadelik çok önemlidir ve önceliklidir. Çünkü hastalık acil bir ihtiyaçtır. Tedavisinin gecikmesi, hastalığın kötüleşmesine ve neden olduğu hasarın artmasına yol açabilir. Kaldı ki hasta ertelemeye, beklemeye ve işlemlerin karmaşıklıklarına dayanamaz.

Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Hilâfet Devleti'ndeki sağlık hizmetleri politikasını Sağlık Hizmetleri Genel Müdürü başkanlığındaki Halk Sağlığı Müdürlüğü idare edecek, uygulayacak, toplum ve bireylere önleyici, tedavi edici ve düzenleyici sağlık hizmetleri sunumuyla halk sağlığını koruyacak, kendisine bağlı tüm daireler ve idareleri denetleyecektir. Her bir daire ve idareye, doğrudan sorumlu bir müdür atanacak, bağlı şube ve bölümlerden de sorumlu olacaktır.

Sağlık Müdürlüğü ayrıca İslâm Devleti'ndeki tüm sağlık tesislerini ve sağlık hizmetleriyle ilgili diğer tesislerle koordinasyonu denetleyecektir. İlgili devlet kurumları ile iş birliği içinde Kriz ve Afet Yönetimi, Sağlık Bilgi ve Teknoloji Bankası, Sağlık Bilinçlendirme ve Bilgilendirme İdaresi, Sağlık ve Tedavi Standartları ve Kılavuzları Uzman Komiteleri, Tıp Eğitimi ve

Sağlık Meslek Eğitimi Metodolojileri, Tıbbi Ruhsatlandırma ve Kalite Kontrol İdaresi, Sağlık Bütçesi, Finansman ve Satın Alma Dairesi, Savaş Dairesi ile Koordinasyon içindeki İlaç ve İlaç Sanayi Dairesi, Muhtesip Cihazı ile iş birliği içindeki Halk Sağlığı Denetimi gibi sağlık hizmetleri meselelerinin kontrol edildiği diğer daireler Sağlık Müdürlüğü'nün sorumluluğu altındadır. Aynı zamanda Küresel Sağlık Dairesi'ni de denetleyecek, bilimsel konular, tıbbi teknoloji ve küresel sağlık trendlerindeki gelişmeleri de takip edecektir.

İslâm Devleti'nde Sağlık Hizmetleri İdari Sisteminin Yapısı

1- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürü. Genel olarak sağlık hizmetleri politikasının uygulanmasından sorumlu olacaktır. İslâm Devleti'nde tüm sağlık hizmetleri ve tesislerinin Sağlık Hizmetleri Genel Müdürü başkanlığındaki tek bir organda birleştirilmesi, karmaşıklıkları ve sağlık hizmetleri idaresindeki idari işlemleri azaltacaktır.

2- Daire Müdürleri. İdari hiyerarşide Sağlık Hizmetleri Genel Müdürü'nü, vilayetlere göre ayrılan daire müdürleri takip edeceklerdir.

3- İllere göre ayrılan İdare Müdürleri. Sağlık Müdürü, aynı müdürlüğün yanı sıra kendisine bağlı olan diğer alt daire ve idarelerin işlerini yürütecek, daire de aynı daire ve vilayet illerindeki kendisine bağlı olan alt idarelerin işlerini yürütecektir.

Aile hekimleri, okul hemşireleri, ana ve çocuk bakım merkezleri, sağlık ocakları, hastaneler, eczaneler ve diğer tüm sağlık tesisleri ile çalışanlar, bağlı oldukları ildeki idare müdürüne karşı sorumlu olacaklardır. Bu müdürler de işleri açısından en üst müdürlüğe, dairelere veya idarelere karşı sorumlu olacaklar. Hükümlere ve genel yönetmeliklere bağlılıkları açısından da vali ve âmil karşısında sorumlu olacaklardır.

Tüm tebaanın gerekli sağlık hizmeti alabilmesi ise şu şekilde gerçekleşecektir:

Her ilde aile hekimleri, hemşireler, eczane, acil servis personeli, temel analiz laboratuvarları ve ambulansların bulunduğu bir dizi **Birinci Basamak Sağlık Merkezleri** olacaktır. Her ilde, gerekli diğer tüm hemşirelik, farmasötik¹ ve laboratuvar ekipmanları ile birlikte dahiliye, cerrahi, çocuk ve kadın hastalıkları olmak üzere dört temel uzmanlıkla donatılmış çok sayıda **Kapsamlı Sağlık Merkezleri** olacaktır.

Her ildeki bu **Birinci Basamak ve Kapsamlı Sağlık Merkezlerinin** sayısı, il nüfus sayısı ve yerleşim alanlarının birbirine uzaklığı ile orantılı olacaktır. Böylece her aile hekimi veya uzmanlığın, sağlık hizmetlerini hızlı ve ihsanla sunamayacağı çok sayıda hastası olmayacağı gibi, sağlık merkezi de hastadan çok uzakta olmayacaktır. Tebaadan birinin konutu, çevresinden kopuk ve en yakın yerleşim biriminden uzakta ise acil olsun veya olmasın hastanın her türlü sağlık hizmetini alabilmesi için her an merkeze sevkini ve hastaya ilaç ulaştırılmasını sağlayan uygun ulaşım araçları en yakın sağlık merkezinin hizmetine sunulacaktır. Acil olmayan bir sağlık hizmeti almak isteyenler, aile hekimine gidecektir. Aile hekimi de uzmanlık ve bilgi alanına giriyorsa sağlık hizmetini sunacak, aksi takdirde sağlık sorununa ve tedavi gerekliliğine göre gecikmeden hastayı kapsamlı sağlık merkezlerindeki başka bir uzmana veya bir hastaneye yönlendirecektir. Diyabet, tansiyon, kalp ve eklem hastalıkları vb. gibi kronik sağlık sorunu olanlar, bu kronik hastalıkta uzmanlaşmış bir doktora periyodik ziyaretler gerçekleştirecek, hastalık ve tedavinin takibi yapılacaktır. Aile hekimi de uzman doktorun periyodik raporlarını inceleyerek hastanın takibini yapmalıdır.

¹ Farmasötik: Kimya, eczacılık ve ilaç alanlarında kullanılan bir kelimedir. İlaçların hazırlığı, kimya alanı ile birleşimi, eczacılık mesleği, ilaçların kullanım biçimleri gibi konuları içerisine alan dal farmasötik bilim dalıdır.

Acil sağlık hizmeti almak isteyenler, ambulans çağırarak ve en yakın ambulans ekibi, ilk müdahalenin ardından hastayı hemen hastaneye nakledecektir. Devlet, her ilde dahiliye, cerrahi, çocuk ve kadın hastalıkları gibi temel uzmanlıklarının yanı sıra acil servisi olan en az bir hastane inşa etmelidir. Devlet, her vilayette, temel uzmanlıklara ek olarak, alt uzmanlıklar ve nadir hastalıklarla ilgili bölümleri olan en az bir hastanenin bulunmasına özen göstermelidir. Bu bölümler o vilayette bulunan hastalıklara göre belirlenmelidir. Zira bazı bölgelerde bulunan hastalıklar, diğer bölgelerde olmayabilir.

Bilgi Bankaları, Divanlar (Kayıtlar) ve Dijital Kişisel Dosyalar

İslâm Devleti'nde Sağlık Müdürlüğü, en azından her hastanın tüm sağlık detaylarını, yaşadığı tüm sağlık sorunlarını, aldığı hizmetleri veya ilaçları içeren bir elektronik bilgi kaydı oluşturmalıdır. Bu bilgiler, anne ve çocuk bakım merkezlerinden, okul ve hastane hemşirelerinden, aile hekimlerinden ve devletteki diğer tüm sağlık idari organlarından alınacak ve tek bir elektronik yere kaydedileceklerdir. Böyle bir kaydın tutulmasının amacı, bu hastaya sağlık hizmeti sunmak isteyen herkesi hastanın sağlık geçmişi hakkında bilgilendirmektir. Böylece sağlık sorunlarının teşhis edilmesi ve uygun reçete yazılması kolaylaşacaktır.

Çünkü doktor, bir danışmandır. Danışman, Ebu Davud'un Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'*den rivayet ettiği hadise göre güvenilirdir. Bu hasta bilgileri, gizli tutulmalı ve sadece hastanın kendisi veya hastanın izin verdiği kimseler bu bilgilere erişim sağlamalıdır. Çünkü hastalık, genellikle gizli tutulur ve insanlar tarafından bilinmesi istenmez. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmaktadır:

[إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ الْحَدِيثَ ثُمَّ أُنْفَقَتْ فَهِيَ أَمَانَةٌ] **“Bir kimse sağna soluna bakıp bir kimseye bir söz söylese o söz artık bir emanettir.”** [Tirmizi rivayet etti ve “Hasen hadistir.” dedi.]

Hastanın doktorla konuşması, bu türdendir yani emanettir. Müslim'in Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'*den rivayetinde şöyle geçmiştir:

[لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا إِلَّا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ] **“Bir kul, bu dünyada başka bir kulun ayıbını örterse kıyamet gününde Allah da onun ayıbını örter.”**

Hastanın sırlarını konuşmak, emrolunana aykırıdır. Bulaşıcı bir hastalığı gizlemek ya da epilepsi hastası bir uçak pilotu veya kamyon şoförü gibi çalışması topluluk için tehlike oluşturan bir hastayı rapor etmemek gibi gizlenmesi topluma zarar verebilecek sağlık bilgileri gizlilik gerekliliğinden istisna tutulacaktır. Bu, zararın önlenmesi ve ortadan kaldırılması türündendir. Buradaki istisna, bu olası zararı gideren ve önleyen kesimlerin bilgilendirilmesi ile sınırlıdır.

Sağlık Hizmetleri Kalite Güvencesi

İslâm Devleti'nde sağlık hizmetlerinin amaçlarından biri de mükemmellik ve ilerlemedir. Bu nedenle İslâm Devleti sağlık hizmetleri açısından ülkelerin ön saflarında yer almalıdır. Sağlık hizmetleri için gerekli üslup ve araçları icat etmek için bilimsel olarak ve etkin bir şekilde nitelikli uzmanlar, bilim adamları ve doktorlar ordusu oluşturmalı ve onlara maksimum düzeyde araştırma ve bilimsel yenilik olanağı sunmalıdır. Sağlık Müdürlüğü de tüm organ ve şubeleri ile sağlık hizmetleri kalitesinin sürekliliğini sağlamak için gerekli prosedür ve çalışmalarını yapmalıdır. Bu prosedürler ve değerlendirme çalışmaları arasında, sağlık hizmetleri düzeyinde uygulamalı çalışmalar yoluyla sağlık uzmanları tarafından metodolojik bir şekilde hastanın durumunun değerlendirildiği **Doğrulama Araştırmaları** (Medical Audits) yer alır. Bunun ardından iyileştirmek yani sağlık hizmetleri kalitesinin sağlanmasında **akreditasyon**

standartlarını (Accreditation) uygulayarak **Önleme, Tanı ve Tedavi Kalitesini** (Quality Assurance) sürdürmek, son olarak, tüm sağlık tesislerini Halk Sağlığı İdaresi Maslahatı çatısı altında toplamak için klinik yönetim kuralları çerçevesini belirlemek üzere uygulamalı çalışmalar yürüteceklerdir. **Klinik Yönetişim** (Clinical Governance) Sağlık Hizmetleri İdaresi'nin, hizmetlerinin kalitesini sürekli olarak iyileştirmekten, izleme ve tıbbi hesap verebilirlik ile yüksek bakım standartlarını sürdürmekten, klinik ve klinik olmayan bakımda mükemmelliğin gelişeceği bir ortam oluşturmaktan ve riskleri azaltmaktan sorumlu olduğu çerçeve olarak tanımlanabilir. Kabaca, sağlık tesisindeki hasta bakımından sorumlu olanların tıbbi idari koordinasyonudur.

Sağlık Hizmetleri İdare Müdürlüğü, ilgili şer'î hükümler ışığında bu prosedürlerin standartlarını belirleyecektir. Çünkü uluslararası sağlık kurumları ve Batılı ülkelerin belirlediği standartların birçoğu, vergiler ve vergi kaçakçılığı gibi metodolojilerinde kârlı ekonomik yönleri ve kapitalizmin insan fıtratına aykırı özgürlüklerine dayanan yozlaşmış değerleri dikkate almaktadır... Bu yüzden Hilâfet, sağlık hizmetleri alanında kontrolü ele almalı ve kendi kendine yeterliliği sağlamalıdır.

İslâm Devleti'nde Sağlık Hizmetlerinin Tüm Yönlerine İlişkin Şer'î Standartlar ve Hükümler Belirleyen Uzman Komiteleri

Biyoloji, insan embriyolojisi, genetik, sitoloji¹, tıbbi biyoloji, genetik mühendisliği ve klonlama alanlarındaki muazzam bilimsel gelişmeler, tüm beklentileri aşip zihinleri büyülemiştir. Bilim adamlarının buluşları, Allah'ın yaratıklarına yerleştirdiği bazı kanunların, sistemlerin ve özelliklerin basit bir keşfinden başka bir şey değildir. Bilim ilerledikçe, Yaradan'ın azametinin, mükemmel kudretinin ve derin hikmetinin kanıtı da bir o kadar artar. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[سُنُرِيَهُمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ] **“İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz ki onun gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun.”** [Fussilet Suresi 53]

Bu gelişmeler ve buluşlar, bilimsel deneylerin sonucu olsa da bilim küreseldir, belirli bir bakış açısına özgü değildir. Ancak kullanımları ve alınmaları, hayata bakış açısına bağlıdır. İşte önleme, tedavi, tıp eğitimi ve bunlarla ilgili yeni konulardaki bilimsel başarılar, standartlar ve yönergeler bu temelde ele alınmalıdır. Şer'î nasslara arz edilmeliler, bütün güç harlandıktan sonra da ilgili şer'î hüküm çıkarılmalıdır. Bu işlem sonrası şeran neyin alınmasının caiz ve neyin alınmasının haram olduğu açıkça ortaya çıkacaktır. İşte bunu sağlamak için Hilâfet Devleti'nde Sağlık Müdürlüğü, fakihler, tıp uzmanları, eczacılar, halk sağlığı uzmanları, hemşirelik ve diğer yardımcı tıp meslekleri ve ilgililerden oluşan çok sayıda komite oluşturacaktır. Bu komiteler, aşağıdaki sağlık hizmetleriyle ilgili temelleri, standartları, sağlık ve tıbbi yönergeleri ve şer'î hükümleri belirleyeceklerdir:

1- Çevre sağlığı, su, gıda ve hava sağlık standartları, meslek sağlığı, kanalizasyon, atık arıtma, orman ve ormanlık alanların korunması, hayvan sağlığı, tarımsal hastalıklar ve zararlılarla mücadele gibi halk sağlığı.

2- Diğer devlet organlarıyla iş birliğiyle afet ve insani krizler yönetimine ilişkin standartlar ve yönergeler ile bulaşıcı hastalık ve salgın yönetimine ilişkin yönergeler.

3- Anne ve çocuk bakımı ve diş sağlığı merkezleri, okul hemşireliği, aşılar ve tarama testleri gibi bireysel önleyici sağlıkla ilgili yönergeler.

¹ Sitoloji: Hücrelerin fizyolojisini, yapısını, içerdiği organelleri, bulunduğu ortamla olan ilişkisini, yaşam döngüsünü, bölünmesini ve ölümünü inceleyen bir bilim dalı.

4- Risk faktörleri, tedavi yöntemleri, komplikasyonları azaltma ve tedavi sonrası rehabilitasyon yönünden bulaşıcı olmayan, kronik ve nadir hastalıklar için standartlar ve tedavi yönergeleri belirlemek. Bu, ortaya çıkan bilimsel kanıtların gücüne veya tıbbi deneyimlere göre olacaktır. Bu yönergeler, kanserler, kardiyovasküler hastalıklar, yüksek diyabet, felç vb. gibi nedeni bilinmeyen, bedensel ve psikolojik esenliği ve sağlık kaynaklarını tüketen kronik hastalıklara ilişkin olacaktır.

5- En güncel tıbbi bilgilere göre tüm gruplar için sağlık eğitiminde sağlık bilinci ve medyanın rolü için esaslar belirlemek. Bu tıbbi bilgiler, Hilâfet Devleti'nde sağlanan sağlık hizmetlerinin genel tanımına ek olarak, hastanın önleme, tedavi ve iyileşmeye katılım rolünün etkinleştirilmesinde rol oynayacaktır.

6- En yeni tıp eğitimi esaslarına göre, doktorlar ve yardımcı sağlık meslekleri, tıp (lisans) sınavları, öğrenimini İslâm Devleti dışında tamamlayanları derecelendirmek, sürekli tıp eğitim programları oluşturmak, mevcut en son araç ve üsluplarla bilgi ve deneyimleri artırmak için eğitim müfredatı ve tıp eğitim standartları geliştirmek.

7- Hilâfet Devleti'nde tıbbi bilimsel mükemmellik ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için standartlar ve yönergeler belirlemek. Bu amaçla bilimsel araştırmalar teşvik edilecek, hastalıklara ilaç ve tanı üslupları bulmak için sürekli yeni araştırmalar yapılacaktır, araştırmalarında ve çalışmalarında başarılı olanlar için ödüller konulacaktır.

8- Bilimsel başarıların çoğu, eskiden olduğu gibi tekrar İslâm Devleti'ndeki Müslüman bilim adamlarının eseri hâline gelinceye kadar dünyada gündün güne ortaya çıkan gelişmeler, tıbbi, sağlıksal, bilimsel başarılar ile ilgili standartlar ve şer'î hükümler belirlemek.

Bu standartlar ve yönergeler, Hilâfet Devleti'ndeki sağlık hizmetleri modellerini mükemmellik ve doğruluk açısından standart hâle getirecektir. Doktorlar ve diğer sağlık meslekleri, mükemmeliyetle ve duyarlılıkla sağlık hizmetlerini sunacaklardır. Özellikle Hilâfet Devleti, uçsuz bucaksız topraklara sahip olduğunda, herhangi bir yerde o standart ve yönergeleri yerine getirmesi sağlık hizmeti sağlayıcısı için olağan hâle gelecek, böylece hastaların, devletin tüm sağlık kuruluşlarında aynı tedavi ve önleyici modeli almaları kolaylaşacaktır.

Medya Departmanı ile İrtibat Hâlinde Bilinçlendirme, Eğitim ve Sağlık Rehberliği

Devlet, özel ve ücretsiz kurslarda ilk yardım ve kalp masajı gibi temel tıbbi becerilerin öğretilmesine önem verecektir. Bu kurslar, polis ve askerî personel, okul öğretmenleri vb. için zorunlu, tebaanın geri kalanı için isteğe bağlı olacaktır. Sağlık Müdürlüğü ayrıca kalabalık yerlerde, ücra köşelerde ve yollarda ilk yardım ve kalp masajı yapmak ve yaralananları kurtarmak için araç, gereç ve anlık iletişim araçları dahil olmak üzere gerekli ekipman ve tesisleri sağlayacaktır.

Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı ve Medya Müdürlüğü ile irtibat hâlinde olan özel bir sağlık rehberlik organı kurulacaktır. Görevi, medya yoluyla tebaaya genel sağlık rehberlikleri ve maddenciler, silahlı kuvvetler, sürücüler vb. gibi her sektörün ihtiyacına göre özel sağlık rehberlikleri sunmak olacaktır. Rehberlik organı ayrıca halk sağlığı hizmetleriyle ilgili sağlık bilinçlendirmesi de yapacaktır. Tıptaki önleme ve tedavi ile ilgili her yeni şey hakkında sağlık eğitimi sürecektir.

SAĞLIK HİZMETLERİ MESELELERİ VE KURALLAR

Tıp Eğitimi, Yardımcı Sağlık Meslekleri ve Bilimsel Araştırma

Tıp Eğitimi

Hilâfet Devleti'nde sistematik eğitimin amaçlarından biri de tıp ve ilişkileri de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda uzmanlaşmış âlimler yetiştirmek için İslâm Devleti uyruğu taşıyanların çocuklarını hazırlamaktır. Eğitimde öğrencinin Allah'ın insanın hizmetine verdiği kâinatla ilişki esasına göre hazırlanmasını gözetecektir. Allah *Subhânehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

[وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ] **“Göklerdeki ve yerdeki her şeyi Kendi katından (bir nimet olarak) sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır.”** [Casiye Suresi 13]

Bu nedenle bir Müslüman, deneysel bilimlerden yararlanmak ve sağlık hizmetleri müdürlüğü gibi İslâm ümmetinin çıkarlarına hizmette kullanmak için deneysel bilimleri öğrenecektir. Sağlık hizmetleri eğitimi ve öğretimini düzenlemek, Hilâfet Devleti'nin görevidir. O yüzden Hilâfet Devleti, eğitimi düzenlemeli, doktorlar, eczacılar, hemşireler, radyoloji teknisyenleri ve çalışmaları ve sağlık hizmetleriyle ilgili olan diğerleri gibi sağlık mesleklerinde lisans almak isteyenler için mesleki standartlar belirlemelidir.

Doğru Bir Şekilde Eğitilmiş Doktor, Hemşire ve Diğer İşgücünü Sağlamak

Hilâfet Devleti, yeterli sayıda doktor, hemşire ve diğer tüm sağlık hizmeti sunucularını sağlamalıdır. Ayrıca beceri, verimlilik ve hizmet sadeliği açısından bu görevi yerine getirebilmek için kaliteyi sağlamak zorundadır. Doktorlar, bedensel ve akıl sağlık sorunlarının tanı ve tedavisinde bilgi ve deneyim sahibi kişilerdir. Ebu Davud, Nesai, İbni Mace ve diğerleri Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

[مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ يُعَلِّمْ مِنْهُ طَبًّا قَبْلَ ذَلِكَ فَهُوَ ضَامِنٌ] **“Kim tıbbi bilmediği hâlde hekimlik yaparsa hastaya verdiği zararı tazmin eder.”** [Hakim “İsnadı sahihtir.” dedi ve Zehebi muvafakat etti.]

Hemşirelik ve Diğer Sağlık Meslekleri

Hemşirelik, hasta, engelli, yaralı veya ölmekte olan kişilere bakmanın yanı sıra sağlığın geliştirilmesine ve hastalıkları önlenmesine yardımcı olmak anlamına gelmektedir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* zamanında kadınlar, Allah yolunda cihat edenlere refakatçilik yapıyorlardı. Enes'ten yapılan rivayette şöyle geçmiştir:

[كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْزُو بِأُمَّ سَلِيمٍ وَيَسْوَةٌ مَعَهَا مِنَ الْأَنْصَارِ يَسْقِيْنَ الْمَاءَ وَيُدَاوِينَ الْجُرْحَى] **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ümmü Süleym ve daha başka kadınları savaşa götürür. Savaş esnasında onlar su dağıtırlar, yaralıları tedavi ederlerdi.”** [Ebu İsa “Sahih, hasen bir hadistir.” dedi.]

Müslim, Ümmü Atiyye el-Ensari'den şöyle rivayet etmiştir:

[غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَخْلَفُهُمْ فِي رِحَالِهِمْ وَأَصْنَعُ لَهُمُ الطَّعَامَ وَأَدَاوِي الْجُرْحَى وَأَقُومُ عَلَى] **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile beraber yedi gazveye katıldım. Ordunun gerisinde kalır, onların yemeklerini yapar, yaralıları tedavi eder ve hastalarla ilgilenirdim.”**

Mahmud bin Lebid'den yapılan rivayette şöyle geçmiştir:

[لَمَّا أَصِيبَ أَكْحَلُ سَعْدٍ يَوْمَ الْخَنْدَقِ فَنُقِلَ حَوْلَهُ عِنْدَ امْرَأَةٍ يُقَالُ لَهَا رُفَيْدَةُ وَكَانَتْ تُدَاوِي الْجُرْحَى فَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ] **“Hendek günü kolundaki atar damardan yarala-**

nunca Sa'd ağırlaştı. Onu Rufeide denilen ve yaralıları tedavi eden bir kadının yanına götürdüler. Rasûlullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, akşam olunca Sa'd'ın tedavi olduğu çadıra uğruyor ve: 'Gününi nasıl geçirdin?' diye soruyordu. Sabah olunca tekrar uğruyor ve: 'Geceni nasıl geçirdin?' diye soruyordu. Sa'd da nasıl olduğunu haber veriyordu.'

Yüzyıllar boyunca sağlık hizmetlerinin gelişmesiyle, radyoloji, hemşirelik, anesteziyoloji¹, laboratuvar, eczacılık, optik, epidemiyoloji, protez, fizyoterapi², diş bakımı, diş tedavisi, bilgisayarlı tomografi, nükleer terapi, lazerler, ameliyathane, psikologlar, sosyologlar, beslenme uzmanları, halk sağlığı, ebelik, ilk yardım, konuşma ve işitme terapisi, mesleki rehabilitasyon, mesleki terapi, tıbbi fizik vb. gibi sağlık ve buna bağlı meslekler ortaya çıkmıştır. Hilâfet Devleti'ne ümmetin işlerinin güdülmesini farz kılan şer'î deliller, sağlık hizmetleri için belirlenen hedeflere tam olarak ulaşılması için ihtiyaca göre yeterli sayıda bu ve diğer meslek sahiplerinden uzman kimselerin yetiştirilmesini farz kılmaktadır. Aynı şekilde bir kişinin doktor olabilmesi için yeterli bilgi ve eğitiminin bulunmasını zorunlu kılan şer'î deliller, bunu, kendi mesleğini icra etmesi için diğer herhangi bir meslek sahibine de farz kılmaktadır. İslâm, tıp bilgisi olmayanların doktorluk yapmasını yasaklarken, diğer sağlık ve tıp meslek sahiplerinin de bilgi ve deneyimi olmadan işlerini yapmalarını yasaklamıştır. Bu sebeple İslâm Devleti, kimin doktor olup kimin olmadığını bileceği standartlar belirlemeli ve bu standartlara uymayanların doktorluk yapmalarını yasaklamalıdır. Kişi, bilgi ve ihtisas alanı dışındaki bir şeyi yapar da hastaya zarar verirse işlediği suçtan sorumlu tutulacak ve verdiği zarar ölçüsünce tazminat ödeyecektir. Çünkü bu işi, haddi aşmak olarak kabul edilir ve malından tazmin edilir. Aynı durum hemşire, radyolog, eczacı gibi tedavideki yardımcı kişiler için de söz konusudur. Mesleklerini icra etmek için kayda değer yeterlilikleri olmadığı hâlde mesleklerini icra edip hastaya zarar vermeleri durumunda tazminat ödeyeceklerdir.

Tıp Eğitimi ve Sağlık Hizmetlerinde Mesleki Rehabilitasyon İçin Müfredat Geliştirmek

Bilgi ve deneyimi olmayan kişilerin doktorluk yapması caiz olmadığından, devlet, uzman doktorlardan ve öğretim elemanlarından bir heyet kuracaktır. Heyetin görevi, üniversitelerde tıp eğitimi için bir program geliştirmek ve doktorun tıp lisansı alabilmesi için bilmesi ve uzmanlaşması gereken asgari akademik konuları ve becerileri belirlemek olacaktır. Ayrıca heyet, cerrahi, dahiliye, pediatri³ vb. gibi belirli tıp uzmanlıklarına lisans vermek için bu alanda uzman kişiler tarafından tüm tıp branşına yönelik programlar geliştirecektir. Hemşirelik, eczacılık ve tıpla ilgili diğer tüm meslekler için de benzer komiteler oluşturulacaktır.

Bu komitenin görevi, şu olacaktır:

- 1- Üniversitelerde tıp eğitimi için programlar oluşturmak. Komite, gerekli teknik becerilerin yanı sıra asgari düzeyde akademik bilgi içeren bir müfredat belirlemelidir.
- 2- Temel eğitim ve temel yeterlilik için standartlar belirlemek.
- 3- Bu standartları karşılayanlara lisans vermek.
- 4- Yeterlilik sonrası kalite standartlarına uyumu izlemek.
- 5- Gerekli standartları karşılayamayanları meslekten men etmek.

¹ Anesteziyoloji: Herhangi bir cerrahi girişim öncesinde, esnasında ve sonrasında, hastanın güvenliğini gözeten; ağrı duyusunun giderilmesi dahil olmak üzere tüm bakımına yoğunlaşan tıp ile alakalı bir bilim dalı.

² Fizyoterapi: Yaralanma, hastalık, travma ya da yaşlılık gibi nedenlerle eksilme gösteren fonksiyonel hareketleri geri kazandırma amaçlı yapılan; elektrik akımı, sıcak ya da soğuk uygulaması, egzersizler ya da çeşitli uygulamalarla hastaların tedavisine verilen isimdir.

³ Pediatri: Bebek, çocuk ve ergenlerin sağlığı ve hastalıkları ile ilgilenen tıp dalı.

Bu komitenin ayrıntılı eğitim müfredat ve üsluplar geliştirmesi gerekemeyebilir. Ancak çeşitli eğitim programlarının gerçekleştirilmesi gereken uygunluk ve yeterliliği sağlamak için nihai hedefler belirlemesi gerekebilir. Komite, gerekli teknik ve pratik becerilerin yanı sıra asgari bilim ve bilgi düzeyi belirlemeli, bu standartlara uygunluğu sağlamak için bu kişileri değerlendirmelidir.

Bu denetim komitesi, asgari temel gereksinimleri karşılamaları hâlinde yerel eğitim programlarını onaylama yetkisine de sahip olmalı ve bu standartların korunduğunu kontrol etmek için uygun aralıklarla bu programları değerlendirmelidir.

Eğitimde Yeterlilik

Doktor, hemşire veya eczacının, belirli bir eğitim veya deneyim sahibi olması durumunda uygulayabileceği bazı pratik beceriler vardır. Özellikle devletin kuruluşundan sonraki geçiş döneminde, ihtiyaç anında yeterli sayıda belirli meslek sahibi yoksa ihtiyaçları karşılamak için uygun bir beceri geliştirmek üzere yerel programlar tasarlanabilir. Bu durumda mesleğinde seçkin biri, belirli işleri yapmak üzere eğitim almış bir grubu sürekli denetim altında olmaları koşuluyla denetleyebilir.

Aynı şekilde Hilâfet Devleti'nde, kadınların sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için maksimum sayıda kadın doktor, sağlıkçı ve ebe yetiştirilmelidir. Bununla, kadının bir anne ve bir ev hanımı ve korunması gereken bir namus olduğu rolü uzlaştırılmalıdır. Bu nedenle kadınlar, birincil rollerini icra ederken, uzun süreli mesleki molalara, yarı zamanlı çalışmaya veya iş paylaşımına gerek duyabilirler. Bu, ihtiyacı karşılamak için daha fazla kadının mesleki eğitim programlarına katılması gerekmektedir.

Uzman kadın eksikliği durumunda erkek ve kadınların sağlık ihtiyaçları nitelikli sağlık çalışanları tarafından karşılanacak ve şer'î hükümlere göre uygun önlemler alınacaktır.

Bilimsel Araştırma ve Devam Eden Tıp Eğitimi

Araştırma eğitimi, üniversite ve fakültelerde lisans eğitimini izleyen eğitimdir. Bu eğitimde öğrenci, bilimsel araştırmalarda yaratıcılığı öğrenecek, belirli bir kültür ve bilim dalında uzmanlaşacaktır. Yeni bir fikre veya yeni bir buluşa ulaşmak için uzmanlaşmış doğru ve titiz araştırmalar yürütecektir. Günümüzde tıp bilimi, büyük adımlarla ilerliyor. Devlet, en iyi, en gelişmiş ve en ilerlemiş sağlık hizmetlerini sunabilmeleri için doktorları tüm yeni buluşları veya icatları sürekli izlemeye ve incelemeye teşvik etmelidir. Bu, periyodik bilimsel yayınları desteklemek, teşvik etmek, doktorlara dağıtmak ve kendi alanında uzman doktorlar için konferanslar düzenlemek ve periyodik yoğun kurslar vermek suretiyle gerçekleşecektir. İslâm Devleti, sadece yenilikleri takip etmekle yetinmemeli, tıbbi olanlar da dahil olmak üzere bilimsel araştırma ve yenilikte ülkelerin ön saflarında yer almalıdır. Tebaanın tüm bireyleri, tıp da dahil olmak üzere tüm hayat işlerine ilişkin bilimsel laboratuvarlar kurma hakkına sahip olsalar da bu laboratuvarları İslâm Devleti kurmalıdır. İslâm Devleti, tıp ve diğer ilim ve bilgi dallarında araştırmalar yürütmek, buluş ve keşif vb. alanlarda araştırma yapmak isteyenlere olanak sağlamak için okul ve üniversite dışındaki yerlerde kütüphaneler ve sair bilgi araçları hazırlayacaktır. Böylece ümmet içinde müçtehitler ve mucitler grubu oluşacak, bilimsel alanda üstünlüğü elde etmek için bilim adamları ve doktorları icat edicilik ve yenilikte ellerinden gelen çabayı göstermeye teşvik edecektir.

Bununla birlikte İslâm Devleti, yaygın salgın hastalıklar veya tedavi edilemez hastalıklar gibi, bu alanlardaki bilimsel keşiflerin veya yeniliklerin finansal getirilerine bakmaksızın bazı hastalıklar ve tıbbi alanlara bilimsel araştırmalar yapmak için daha fazla destek sağlayacaktır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* tedavi olmaya ve derman aramaya teşvik etmiştir. Bir

bedevi tedavi hakkında soru sorunca Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[نَعَمْ يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوُوا فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَصْغِ دَاءٌ إِلَّا وَصَّغَ لَهُ شِفَاءً أَوْ قَالَ دَوَاءً إِلَّا دَاءً وَاحِدًا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُوَ قَالَ الْهَرَمُ] **“Evet, ey Allah’ın kulları tedavi olunuz. Çünkü Allah yarattığı her hastalık için muhakkak bir ilaç yaratmıştır. Ancak bir hastalık müstesnadır, buyurdu. Onlar bunun üzerine o nedir ey Allah’ın Rasulü? dediklerinde, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘İhtiyarlık.’ cevabını verdi.”** [Tirmizi rivayet etti “Sahih, hasen hadistir.” dedi.]

Mesleki Gelişim ve Devam Eden Eğitimle Standartları Korumak

Sağlıkçılar için üniversite düzeyinde eğitim hazırlamanın yanı sıra mesleklerini en son bilimsel kanıtlara ve bakım sundukları hasta gruplarının ihtiyaçlarına göre icra ettiklerini kontrol etmek için mezuniyet sonrası eğitim ve sürekli mesleki gelişim için bir plan geliştirilmeli, çeşitli tıbbi uzmanlıklara ait denetim organları bu planı denetlemelidir.

Diğer Ülkelerden Mezun Olan Doktorlara Lisans Vermek

İslâm Devleti dışındaki üniversitelerde tıp okumuş doktorların durumuna bakılacak; eğer o ülkelerde yeterli bir süre tıpta çalışmış ve alanlarında bilgi ve deneyim kazanmışlarsa doktorluk lisansı verilecektir. Yeterli bir süre çalışmamışlarsa İslâm Devleti’nde tıp okuyanlar için istenen beceri ve ders konularında sınava gireceklerdir. Sınavı geçerlerse lisans verilecek, aksi takdirde sınav sonucuna göre eksik ders konuları ve becerilerin dersini alacaklar, ardından lisans verilecektir. Bu durum, diğer ülkelerden mezun olan tüm tıp ve sağlık meslekleri için geçerli olacaktır.

Standartların, Tıbbi ve Sağlık Sorumluluğunun İzlenmesi

1- Tıbbi ve sağlık standartlarına bağlılık: Her kim bilgisi veya ihtisas alanı dışında doktorluk yapar da hastaya zarar verirse verdiği zarardan sorumlu tutulacak ve tazminat ödeyecektir. Verdiği herhangi bir zararı, maddi olarak tazmin etmelidir. Ebu Davud, Nesai, İbni Mace ve diğerleri Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

[مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ يُعَلِّمْ مِنْهُ طِبًّا قَبْلَ ذَلِكَ فَهُوَ ضَامِنٌ] **“Kim tıbbi bilmediği hâlde hekimlik yaparsa hastaya verdiği zararı tazmin eder.”**

Hemşirelik, radyoloji teknisyenliği, eczacılık gibi yardımcı meslek sahipleri ve yeterli yetkinlikleri olmadan meslek icra edip hastaya zarar veren kimseler için de aynı şey söz konusudur. Hizmet sağlayıcı, uzmanlık derecesine ve alanına göre mesleğin icrasına ilişkin kurallara, standartlara ve prosedürlere uymalıdır ve bu durum, hizmet alan kişinin dosyasında belgelenmelidir. Özellikle doktor aşığıdaki hususlara uymalıdır:

- Hizmet alan kişinin sağlık durumunu ve hastalığın seyrini belgelemek.
- Patolojik durumu için gerekli ve mevcut teşhis veya tedavi araçlarını kullanmak.
- Hizmet alanın tanı ve tedavisinde genel kabul görmüş bilimsel standartlara göre gerekli ve mevcut tıbbi araç ve gereçleri kullanmak.
- Erteleme olasılığı olmayan acil hastalık durumları dışında mevcut tedavi seçeneklerini hastaya bildirmek.
- Reçete yazmak, miktarı ve kullanım yöntemini yazılı olarak belirtmek.

- Aksini gerektirmedikçe hizmet alan kişiye hastalığının doğasını ve ciddiyet derecesini bildirmek.

Buna karşılık hizmet sunucusuna şunlar caiz olmaz:

- Acil tıbbi müdahale gerektiren durumlar dışında hizmet alıcısının rızası olmadan tedavi etmek.

- Acil durumlarda hizmet vermektan kaçınmak veya her durumda hizmet vermeyi durdurmak.

- Hizmetin alıcısının tedavisinde ruhsatsız tanı veya tedavi yöntemleri veya ilaçlar kullanmak.

- Hizmet alan kişinin, meslek sırasında veya nedeniyle öğrendiği sırlarını ifşa etmek.

- Şer'î hükümlere veya tıbbi standartlara aykırı herhangi bir tedavi veya teşhis işlemi yapmak ya da hastanın rızası olmadan ve bu konudaki standartlara uymadan herhangi bir bilimsel araştırma veya deney yapmak.

- Hastanın bilgilendirilmiş onayı olmadan herhangi bir tedavi edici önlem veya cerrahi ameliyat gerçekleştirmek.

2- Yargının Rolü - Hisbe Kadısı ve Dava Kadısı

Hisbe cihazı, uygun şekilde lisans almamış bir kişinin sağlık hizmeti sunmasını yasaklar. Eyleminden kaynaklanan zararı tazmin etmesiyle yetinilmez, bilgi iddiasında bulunması ve ehliyetsiz olduğu bir mesleği icra etmesi oranında tazir edilip cezalandırılır ve teşhir edilir. Çünkü cahil birinin yeterlilik ve bilgi iddiasında bulunması, şeriatın yasakladığı bir aldatmadır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي] **"Aldatan benden değildir."** [Müslim, Ebu Hurayra RadiyAllahu Anh'dan rivayet etti.]

Yine Müslim'in Ebu Hurayra'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا] **"Her kim bizi aldatırsa bizden değildir."**

Hemşirelik, radyoloji teknisyenliği, eczacılık gibi yardımcı meslek sahipleri ve yeterli yetkinlikleri olmadan meslek icra edip hastaya zarar veren kimseler için de aynı şey geçerlidir.

Hisbe kadısının standartları izleme, uygulama ve doğru standartların ihlallerini düzeltme rolü ile hatalı tıbbi uygulama meydana gelen bireysel vakaları ele alışında fark vardır. Muhtesip, kamu hukuku davalarına bakan kadıdır. Hadler ve cinayetler kategorisine girmeleri koşuluyla bu davalarda davacı yoktur. Bir sağlık çalışanından zarar gördüğünü düşünen hasta, meseleyi dava (husumet) hakimine götürecektir, mahkeme, doktor aleyhinde karar verdiğinde, hastaya verdiği zararı tazmin etmesi gerekecektir. Dahası yeterlilik kurumu, zararın ciddi olması hâlinde ya kalıcı olarak ya da yeterliliğini geri alıncaya kadar çalışma lisansını geçici olarak askıya alacaktır.

Tıbbi ve sağlık sorumluluğu, hizmet sunucusunun, Halk Sağlığı Müdürlüğü'nün meslek lisansı da dahil olmak üzere ilgili tıp mesleği için belirlediği standartlara bağlılık ölçüsüne göre belirlenecektir. Hizmetin sunulduğu yer, standartları, faktörler, hizmet sunucusunun işinden önce gelen veya çakışan veya takip eden koşullar, hizmet alıcısına sağlanan tıbbi veya sağlık prosedürleri, tıbbi ve sağlık sorumluluğunun belirlenmesinin içine girerler.

Tıp veya sağlık hizmeti sunucusuna karşı yapılan şikâyetlere bakmak, husumet kadısının davaya bakmadan önce veya dava esnasında Halk Sağlığı Maslahatı'ndan görüş ve tavsiye almak için uzman komiteler kurulmasını gerektirebilir.

İslâm Devleti'nde İlaç ve İlaç Sanayisi

Eczane ve İlaç

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Müslümanlara tedaviyi mendup olarak emretmiş ve onlara, Allah Subhânehû ve Teâlâ'nın indirdiği her hastalığın, ulaşılmış olsun veya olmasın mutlaka şifasını ve tedavisini de indirdiğini bildirmiştir. İlaç hastalığa iyi gelirse hasta Allah'ın izniyle şifa bulacaktır. Tedavide şifa özelliğini yaratan Allah Subhânehû ve Teâlâ, bununla insana tedavi olmaya ve şifa aramaya teşvik etmiştir. Müslim'in Sahih'inde rivayet ettiğine göre Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

[لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ الدَّاءِ بَرَأَ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ] **“Her derdin bir devası vardır. Eğer o derdin ilacı bulunursa Allah'ın izniyle o hastalık iyileşir.”**

Tirmizi, Usame bin Şerik'ten şöyle rivayet etmiştir:

[قَالَتِ الْأَعْرَابُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَنْدَاوِي قَالَ نَعَمْ يَا عِبَادَ اللَّهِ تَنْدَاوُوا فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً أَوْ قَالَ دَوَاءً إِلَّا دَاءً وَاجِدًا] **“Bedeviles ‘Ey Allah'ın Rasulü tedavi olalım mı?’ diye sordular. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘Evet, ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Çünkü Allah yarattığı her hastalık için muhakkak bir ilaç yaratmıştır. Ancak bir hastalık müstesnadır.’ buyurdu. Onlar bunun üzerine ‘O nedir ey Allah'ın Rasulü?’ dediklerinde, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: ‘İhtiyarlık’ buyurdu.”**

Her ne kadar hastalık Allah Subhânehû ve Teâlâ'dan olsa da tıpta hayır ve fayda vardır. Çünkü tedavi de Allah Subhânehû ve Teâlâ'dandır. İmam Malik'in, Muvatta'da Zeyd bin Eslem'den mürsel olarak rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçmiştir:

[أَنَّ رَجُلًا فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَابَهُ جُرْحٌ فَاحْتَفَنَ الدَّمَ وَأَنَّ الرَّجُلَ دَعَا رَجُلَيْنِ مِنْ بَنِي أُنْمَارٍ فَنظَرَا إِلَيْهِ [فَرَعَمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُمَا أَيُّكُمَا أَطْبُ؟ فَقَالَا أَوْ فِي الطَّبِّ خَيْرِيَا رَسُولَ اللَّهِ فَرَعَمَ زَيْدٌ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَنزَلَ الدَّوَاءَ الَّذِي أَنْزَلَ الْأَدْوَاءَ] **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanında bir adamın yarası çıkmıştı. Yara kan toplamıştı. Adam Enmâroğullarından iki kişiyi çağırdı. Yaraya baktılar. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in kendilerine şöyle buyurduğu ileri sürülmüştür: ‘Hanginiz daha iyi doktor?’ Adamın biri dedi ki: ‘Tıpta hayır var mı, ey Allah'ın Rasulü?’ Zeyd diyor ki bu soru üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şu cevabı verdi: Derdi indiren, devasını da indirmiştir.”**

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ömrünün sonuna doğru hastalanması nedeniyle tedavi görmüştür. İmam Ahmed, Müsned'inde Aişe Radiyallahu Anhâ'dan şöyle rivayet etmiştir:

[إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْعَمُ عِنْدَ آخِرِ عُمُرِهِ أَوْ فِي آخِرِ عُمُرِهِ فَكَانَتْ تَقْدُمُ عَلَيْهِ وَفُودُ الْعَرَبِ مِنْ كُلِّ وَجْهِ فَتَنَعْتُ [لَهُ الْأَنْعَاتُ وَكُنْتُ أَعْلِجُهَا لَهُ] **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ömrünün sonunda hastalandığında her taraftan Arap heyetleri gelirdi. Onlar (tıp ile ilgili) önerilerde bulunur, ben de O'nu onlarla tedavi ederdim.”**

Bu, tedavi olmak şifa aramak hakkındadır. Tebaaya tedavi sağlamak ise Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu buyruğundan dolayı devlete farzdır:

[الإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْتَوْوٍ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **“İmam çobandır ve sürüsünden sorumludur.”**

Tedavi, insan için önemli bir ihtiyaçtır, dolayısıyla sağlık hizmetlerinin bir parçasıdır. Tedavi, bir hastalığı veya bir hastalığın semptomunu tedavi etmek veya bir hastalığa yakalanmayı önlemek amacıyla kullanılan her şeydir. İlaçlar, serumlar, kan türevleri, antikorlar ve plazma gibi bileşenler veya bakteri gibi mikroorganizmalar ilaç kategorisine girerler. Çünkü bir hastalığı veya bir hastalığın semptomunu tedavi etmek veya hastalığı önlemek için kullanılırlar. Tedavi de araç ve üsluplar kategorisine girer. Onun için Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in uyguladığı tedavilere uyulması gerekmez, aksine dünya işlerinden olduğu için insan akli icat edicilik yapar.

Burada, imalatına alkol veya domuz türevleri karışan ilaçların kullanımı gibi haram veya necis olan bir şeyle tedavi olmak hususuna işaret etmek gerekir. Bu, daha önce de açıkladığımız gibi mekruh olmakla birlikte caizdir. Fakat Hilâfet Devleti'nde Allah'ın izniyle ilaç imalatında bu haram ve necis olan şeylerden kaçınmak için hiçbir engel olmayacaktır. Özellikle ilaç endüstrisi alanındaki büyük bilimsel gelişme, haram olmayan birçok alternatifin kullanılmasına izin vermektedir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Allah'ın her hastalığın şifasını ve dermanını indirdiğini haber vermesi, var olan bir şeyi aradıklarından emin oldukları için uzman kişileri tedavi buluşunda ilerlemeye sevk edecektir. İlaç tedariki devletin sorumluluğunda olduğu için gerek yurt içindeki ve dışındaki ilaç fabrikalarından ve firmalardan satın alarak, gerekse devlete ait gerekli ilaçları üreten ilaç fabrikaları inşa ederek tüm tebaasına ücretsiz ilaç sağlamalıdır.

İlaç ve satışı, bir sağlık hizmetidir. Bireyin, bir eczane açarak veya kâr amacıyla bir ilaç fabrikası kurarak insanlara sağlık hizmeti sunması caizdir... Ancak bu, zararı önlemek için yetkili makamlardan alınacak bir izin belgesi ile olacaktır. Her kim izinsiz ve ruhsatsız eczane işletir veya ilaç verir de bir hastaya zarar verirse verdiği zarar ve suçu ölçüsünde tazminat ödeyecek, izinsiz ve ruhsatsız eczacılık yapması ve ilaç vermesi nedeniyle tazir cezası ile cezalandırılacaktır.

Hilâfet Devleti'nde **İlaç Dairesi'nin, Sağlık İdaresi Genel Müdürü'nün** gözetimi altında bir Genel Müdürü olacaktır. İlaç Dairesi, ilaç sektörü ile ilgili her konuda bilgi ve deneyim sahibi uzman kimyagerler, eczacılar ve doktorlardan oluşacaktır. Dairenin işi, İslâm Devleti'ndeki sağlık hizmetleri politikasına ve üzerine kurulu olduğu temellere uygun standartlara dayalı politikalar ve sistemler ile ilacın güvenilirliğini, kalitesini, etkinliğini ve ilgili materyallerin emniyetini sağlamak olacaktır. Görevlerinden biri, ruhsatlı ilaçlara ruhsat vermek, hangilerinin reçeteli, hangilerinin reçetesiz verilebileceğini belirlemek olacaktır. Yine dolaşımdaki ilaçlar üzerinde denetleyici bir role sahip olacak ve önceden belirlenmiş spesifikasyonlara uygunluklarını kontrol etmek için periyodik testler yapacaktır.

Sorumlulukları arasında hem üreticinin hem de dağıtıcının gerekli teknik koşullara uygunluğunu tespit etmek için fabrikalarda veya eczanelerde olsun ilaç üretim ve dağıtım yerlerini periyodik olarak denetlemek yer alacaktır. Yetkilerinden biri de tüm testleri ve standartları geçtikten sonra dışarıdan herhangi bir ilacın girişine izin vermek olacaktır. Güvenliği ve etkinliği ile ilgili tüm şartları yerine getirmeden önce herhangi birine ilacın verilmesi caiz olmaz. Çünkü Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ] *“Zarar vermek de zarara zararla karşılık vermek de yoktur.”*

İslâm Devleti'nde İlaç Sanayisi

Bugün dünyadaki sağlık durumunu dikkatle inceleyen biri, muazzam teknolojik ilerlemeye rağmen insanlığın sağlık sorunlarının arttığını görecektir. Bunun nedeni, dünyaya hakim olan ve etkisi sağlık hizmetleri ve ilaç endüstrisine kadar uzanan kapitalizmdir. İlaç ve imalatı, her

milletten alınabilecek bilimlerde yer almakla birlikte Batı'nın ideolojik geçmişi, ilaç endüstrisi üzerinde çok büyük olumsuz etki bırakmıştır. Batı'daki ilaç şirketlerinin skandalları saymakla bitmez. Klinik araştırma sonuçlarında yapılan sahtecilik, alışılmadık bir durum değildir. Bu yüzden incelenip test edilmeden ve insanlar için güvenli olup olmadığı doğrulanmadan Batı'nın ürettiği ilaca güvenmek doğru olmaz. Üretim teknikleri ise teknik meseleler olduğundan alınabilir, devlette benimsenebilir ve ihtiyaçlarımız doğrultusunda geliştirilmeleri için üzerinde çalışılabilir. İslâm Devleti, ilk günden itibaren ilaç üretimi ve devletin tüm tebaasına tedariki için kendine özgü bir strateji benimsemelidir. Bu strateji, aşağıdaki noktalara dayanacaktır:

- İlaç fabrikaları da dahil olmak üzere İslâm Devleti'ndeki fabrikalar, savaş sanayi üzerine kurulu olacaklardır. Bu nedenle ilaç fabrikaları (ister şahıslara ister devlete ait olsun), her türlü acil durum ilaçlarını ve biyolojik silahlara karşı aşuları olabildiğince geniş ve en hızlı sürede üretmek açısından savaş sanayisinin gereksinimlerine her zaman hazır ve uyarlanabilir olacaklardır.

- İlaç üretiminde kendi kendine yeterliliğe ulaşmak için bir zaman çizelgesi belirlenecektir. Çünkü ilaç üretimi hayati bir ihtiyaçtır, eksikliği ya da yokluğu, devleti yurt dışından ilaç ithal etmek zorunda bırakacak, böylece İslâm Devleti kâfir ülkelerin şantajına veya siyasi baskılarına maruz kalacaktır.

- Hilâfet Devleti, ilaç endüstrisi alanındaki bilimsel araştırmaları ve tıbbi keşifleri finanse etmek için tüm maddi olanakları sağlayacak, özellikle kronik hastalıklar için aşı ve tedavi geliştiren tüm yenilikçi girişimcilere beytü'l-maldan para akıtacaktır.

- Devlet, fikrî mülkiyet hakkı ve patent gibi bilimsel tekelin her türlü tezahürünü yasaklayacak, insanlığa zararlarını göstererek onunla uluslararası düzeyde mücadele etmek için çalışacaktır.

- Devlet, salgın hastalıklarla mücadele etmek için gelecek planları ve sağlık felaketleriyle başa çıkmak için bir mekanizma geliştirmelidir.

- Araştırma merkezleri, üniversiteler, hastaneler ve ilaç üreten firmalar arasında iş birliği olacaktır. Böylece devletteki ilaç endüstrileri, toplumun hâletmesi gereken gerçek sorunlardan kopuk olmayacaklardır.

- Şifalı bitkiler veya deniz canlıları olsun Allah'ın bize bahşettiği doğal kaynaklarda tedavi edici faydalar aramakla görevli araştırma ekipleri kurulacaktır. Zira belgelerimiz, bugüne kadar el değmemiş muazzam doğal kaynaklara sahiptir.

- İlaç üretimi için gerekli hammaddelerin tedariki için çalışılmalıdır.

İslâm Devleti'nde ilaç endüstrisi, sadece tebaanın ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaz, aksine nükleer reaktör felaketleri, salgınlar veya savaş ihtiyaçları gibi afet ve acil durumlarla mücadele etmek için ilk günden itibaren stratejik ilaç, ilk yardım malzemeleri vb. diğer stokları tedarik etmek için çalışacaktır. Müslüman ülkelerdeki yoğun maddi ve insan kaynakları ve çeşitli alanlarda pek çok yetkinliğin olduğu dikkate alındığında, sağlık hizmetleri ve ilaç sanayisindeki inovasyonun önünde hiçbir engel olmayacaktır. Ortam, kapitalist sistem altında insanların maruz kaldığı tedavi edilemez hastalıkların çoğunu ortadan kaldırmak için müsait olacak, Allah'ın izniyle İslâm Devleti, şifa ve tedavi arayanların kiblesi hâline gelecektir.

Afetler ve İstisnai Durumlar

Afet ve Acil Durum İdaresi

Afetler, meydana gelme zamanları bilinmediğinden her zaman hazırlıklı olmayı gerektirir. Afet esnasında ve sonrasında hızlı müdahale, insan hayatını kurtarmada son derece önemlidir. Bu ise ancak iyi ve kapsamlı bir planlama ile gerçekleşebilir. Afetler, bazı bölgelerde deprem, heyelan, çığ veya sel felaketi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunlara yangınlar, nükleer patlamalar, savaşlar ve küresel ısınma gibi insan kaynaklı afetler de eklenebilir... Alınması gereken önlemler, bölgesel olarak farklılık gösterirler ve sürekli güncellenmelidirler.

Afet Kavramı

Afet, insanlar için bedensel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, insanın normal yaşantısını ve eylemlerini durduran veya kesintiye uğratan olaya verilen genel bir isimdir. Bu nedenle afetler, çeşitli devlet kurumlarının koordineli bir şekilde çalışmasını gerektirmektedir. Bu olaylardan deprem, sel ve volkanik patlamalar gibi doğal olarak meydana gelen olaylar, doğal afetler olarak olup, neden oldukları can ve mal kayıpları ise felaket olarak nitelendirilmelerini sağlamaktadır. Afetin büyüklüğü, genellikle can kaybına, yaralanmalara, yapısal hasara ve olaydan kaynaklanan sosyal ve ekonomik kayba göre ölçülmektedir. Ancak afetin büyüklüğü, insan yaşamının önemi nedeniyle can kaybı ve neden olduğu yaralanmaların ölçeğine göre değerlendirilmektedir.

Afet bölgeleri, afetin olumsuz sonuçlarından ciddi şekilde etkilenen ve doğal olarak devletin acil yardımına ihtiyaç duyan bölgelerdir, afet bölgesi ilan edilmeleri zorunlu değildir.

İlk yardım, afetzedeleri kurtarmanın, ilk yardım ve tıbbi tedavi sağlamanın yanı sıra, afet bölgelerinde afetzede ailelere geçici barınak, yiyecek, giyecek, ısınma ve aydınlatma gibi konularda maddi yardım sağlanması, hastalık ve salgın hastalıkların azaltılması amacıyla yapılan yardımlardır.

İşlerin güdülmesi, halifenin tebaasına karşı bir görevidir. Nitekim Buhari'nin Abdullah bin Ömer'den rivayet ettiğine göre Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[الإمام رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **“İmam çobandır ve sürüsünden sorumludur.”**

Bu tür doğal ve savaş afetlerinden kaynaklanan zararlar önlenmeli ya da ortadan kaldırılmalıdır. Çünkü Hakim, *Müstedrak*'ta Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

[لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ] **“Zarar vermek ve zararla mukabele etmek yoktur.”**

Tebaadan bu felaketlere maruz kalan afetzedelere ve sıkıntıda olanlara yardım edilmelidir. Buhari *Sahih*'inde Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:

[الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً] **“Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez ve onu teslim etmez. Kim, kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim, bir Müslüman'ı bir sıkıntıdan kurtarırsa bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarının birinden kurtarır. Kim bir Müslüman'ı örterse Allah da kıyamet günü onu örter.”**

İslâm Devleti, bu afetlere karşı önleyici hazırlık yapmaktan, meydana geldiklerinde bu afetlerle mücadele için önceden hazırlıklı olmaktan ve afet sonrası afet bölgelerinin yeniden inşası ve desteklenmesinden sorumludur.

Müdahale Edilmesi Gereken Başlıca Afetler

Büyük afetler arasında deprem, tsunami, sel ve kasırga, çığ, toprak kayması veya kaya düşmesi, büyük ölçekli kara, deniz ve hava kazası, diğer iklimsel felaketler, tehlikeli ve salgın hastalıklar, büyük yangınlar, nükleer ve kimyasal kaza ve savaşlar yer almaktadır.

Ulaştığı yüksek bilgi ve teknoloji düzeyine rağmen modern bilim deprem, kuraklık, volkanik patlamalar, fırtına gibi doğal afetlere neden olan doğa olaylarını etkilemek için gerekli ön bilgiye hâlâ sahip değildir. İnsanların özellikle doğa olaylarının önlenmesine ilişkin yapabilecekleri oldukça sınırlıdır.

Afetler, İslâm Devleti'nin çeşitli bölgelerine göre farklılık göstereceğinden, bazı bölgeler depreme, bazı bölgeler sel veya kasırgalara maruz kalacağından, İslâm Devleti her vilayette doğrudan halife ile irtibat hâlinde olan **afet ve acil durum idari merkezi birimine bağlı uzmanlardan oluşan bir komite** atayacaktır. Görevi, vilayette doğal ve savaş afetleri ile mücadelede hazırlanmak olacaktır. Çalışması ise şu seviyelerde olacaktır:

Birincisi: Afet Öncesi Yönetim

1- Afetlerin meydana gelmesini ve sonuçlarını azaltmak için önceden önlem almak: Bu komiteler, taşkınları önlemek için baraj ve drenaj şebekesi inşa etmek, sel bölgelerinde kolonlar üzerine yüksek konutlar yapmak veya kasırga, fırtına veya bombardıman bölgelerinde yeraltı barınakları ve sığınakları inşa etmek gibi alacakları proaktif yapısal önlemler ve araçlarla, ayrıca deprem anında gaz ve petrol boru hatlarını kapatmak için emniyet valfleri yerleştirmek veya sel ya da volkanik lavlar karşısında bir bariyer ve tampon olarak kullanmak için bazı arazileri korumak veya afet durumunda nasıl doğru hareket edileceği konusunda tebaaya rehberlik eden programlar gibi halifenin benimseyeceği ve tebaayı uymaya zorlayacağı bazı kanunlar gibi yapısal olmayan proaktif önlemler ile risklerin büyüüp afetlere dönüşmesini önlemek veya meydana gelmeleri durumunda etkisini azaltmak için çalışacaklardır. Hem yapısal hem de yapısal olmayan bu önlemler, önleyicidirler ve afetleri önlemenin veya hafifletmenin en etkili yolları arasındadırlar. Ayrıca bölgelere ve onlara özel afet türlerine göre toplumun her kesiminin, olayların etkileriyle mücadele etmek, olabildiğince en az hasarla atlatmak ve toplumda hasarı azaltma kültürü oluşturmak için gerekli bilgilerle donatılmasını sağlayan kültürel eğitim programları da uygulanmalıdır.

2- Afet eylem planları geliştirmek: Afet müdahale komiteleri, afetlerle mücadele için önceden planlar geliştirecektir. Bu planlar arasında afetlerin etkileriyle mücadele için özel kuvvetler, polis güçleri ve ordudan çeşitli yardım ekiplerini eğitmek ve hazırlamak, karışıklığı önlemek için yardım ekipleri için basit ve kolay iletişim araçları ve ortak dil belirlemek, afet saatleri için erken uyarı cihazları, erken tahliye planları ve alternatif barınaklar geliştirmek, afetzedelere malzeme, yiyecek ve ekipman sağlamak ve teslim etmek için planlar yapmak, afet anında genellikle yetersiz kalan yardım güçlerine yardım etmek için tebaanın üyelerine yönelik eğitim programları geliştirmek yer almaktadır. Bu planlar, meydana gelmesi durumunda doğal veya savaş afetinin etkileriyle başa çıkmak için hazırlanacaklardır.

İkincisi: Afetle Mücadele

Bu komiteler, meydana gelmesi durumunda afetle mücadele etmek için ilk yardım ekiplerini ve ekipmanını afet bölgelerine yönlendirerek ve sevk ederek yardım çabalarını yönetecek, sonra bu ilk yardım ekiplerini ikincil ekipler ve gönüllülerle desteklemeye ve takviye göndermeye devam edecektir. Polis ve ordu güçleri, afetin doğal veya savaş afeti olup savaşın sona ermesi veya durması ve devlete bir saldırı korkusunun olmaması durumunda komitelerin emri altına verilecektir. Ancak afet, bir savaş afeti olur ve savaş hâlen devam ediyorsa o zaman ordu güçlerinin önceliği, yardım değil, düşmanı ve savaş çabasını geri püskürtmek olacaktır. Yardım işini diğer organlar yapacaklardır.

Komitelerin, ilk arama ve kurtarma çabaları sırasında afet bölgelerine temel insan ihtiyaçları sağlamaları, örneğin kasırğa geçtikten sonra yiyecek, giyecek, barınak ve yakıt gibi veya bir yanardağ patladıktan sonra ve hâlâ aktif hâldeyken halkı diğer güvenli bölgelere nakletmeye özen göstermeleri son derece önemlidir. Bu nedenle ikmal ya da tahliye eylem planı, afetin doğasına ve sakinlerin afet bölgelerinde kalmalarının oluşturacağı risk boyutuna göre belirlenecektir.

Acil yardım operasyonları; ulaşım, iletişim ve haber kanallarının rehabilitasyonunu, her türlü güvenlik prosedürünün ve çevre sağlığı önlemlerinin alınmasını, hasar tespit çalışmalarının başlatılması, yangın, patlama, bulaşıcı hastalık vb. ikincil ve tali afetlerin önlenmesini içermektedir.

Üçüncüsü: Felaket Sonuçlarının Onarımı

Afetlerden sonra komiteler, ilk yardım çabalarının ardından afet sonuçlarının üstesinden gelmek ve afet bölgelerinin durumunu afetten önceki hâle getirmek için planlar geliştireceklerdir. Yapısal ve yapısal olmayan önlemlerde önceki hatalardan yararlanacaklar ve bu hatalara karşı tedbirli olacaklardır. Bu aşamadaki çabalar, hasarlı altyapı ve binaların restorasyonunu, afet bölgelerinin rehabilitasyonunu ve yeniden inşasını içermektedir. Afet sonrası çalışmalar, etkilenen bölgelerin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamayı ve hayatın bir an önce normale dönmesini sağlamayı da içermektedir.

Etkili afet planlamasının en önemli bileşeni, afet meydana gelmeden önce hayat kurtarıcı önlemlerin alınmasıdır. Çünkü afet sonrası prosedürlerde hayat kurtarmanın etkinliği, afet öncesine göre çok daha sınırlıdır. Bunun için **Merkezî Afet İdari Birimi**, devlette meydana gelen tüm afetleri kayıt altına almalı, bölgelere göre planlar hazırlamalı ve **Vilayet Afet İdari Komiteleri** kurmalı, bölgelere konuşlandırdıktan sonra itfaiyeleri, acil tıbbi müdahaleyi, polisi, orduyu ve hava kuvvetlerini yönetmeli ve koordine etmelidir. Fakat bu birimler, kaymakamın, valinin veya halifenin emriyle ancak afet bölgesine yönlendirileceklerdir. Dolayısıyla yönetim, görev dağılımını yaparken Merkezî Afet İdare Birimi koordinasyon ve afet yönetimini yürütecektir. Her vilayette afetle mücadele komitesinin kurulması, diğer eyaletlerin yardım çabalarına katılmayacağı anlamına gelmez. Aksine tüm bu komiteler, irtibat hâlinde olacaklar ve nerede olursa olsun afetle mücadele etmek için, yardım operasyonlarının afet gerçekleşen vilayetteki komite tarafından yönetilmesi ve diğer komitelerin kaynaklarının kendi tasarrufları altında olması koşuluyla özellikle Afet ve Acil Durum İdari Merkezi Birimi ile koordinasyon hâlinde çalışacaklardır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmaktadır:

[تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحِمِهِمْ وَتَوَادِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَى] **“Birbirlerini sevmekte, birbirlerine merhamette ve birbirlerine sevmeye ve şefkat göstermekte müminlerin misali, bir beden misalidir ki ondan bir uzuv hastalandığında, bedenin sair azasını da uykusuzluk ve ateş sarar.”** [Buhari rivayet etti.]

Yine Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[لِلْمُؤْمِنِ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ] **“Mümin, mümine karşı, parçaları birbirini bağlayıp tahkim eden bina gibidir, buyurdu ve parmaklarını birbirinin arasına geçirip kenetledi.”** [Buhari, Sahih’inde rivayet etti.]

Nitekim Ömer bin Hattab *Radiyallahu Anh’ın* Hilâfet’i zamanında şöyle yaptığı rivayet edilmiştir:

“Ömer, Remade (kıtık) yılında bütün arazilerden deve, buğday ve zeytin yağı ile Araplara yardım hususunda büyük gayret harcamıştı. Öyle ki bu kıtlığın zorlamasıyla bütün ekili topraklar verimsiz hâle

gelmişti. Bunun üzerine Ömer, kalkıp duaya durdu ve 'Allah'ım, bu kimselerin rızkını dağların başında da ver.' dedi. Allah da Ömer ve Müslümanların duasını kabul etti. Ömer, dua sebebiyle yağmur yağınca: 'Allah'a hamdolsun! Allah'a yemin ederim ki eğer Allah bu felaketi gidermemiş olsaydı; hâli vakti yerinde olan bir Müslüman evi bırakmadım, muhakkak o aile sayısınca bu eve fakirleri sokardım ve bir kişinin idare ettiği şeyden iki kişi faydalanarak açlıktan helak olmazlardı.' dedi." [Buhari el-Edebu'l-Müfred'de rivayet etti.]

Âmurremâde olarak geçen kıtlık yılı, yağmurun yağmadığı ve toprağın kül rengi hâline gelip rüzgârın önünde savrulmasından dolayı böyle bir isimle anılmıştır. Yiyecek aramak için Medine'ye gelen Arapların sayısı 50 binden fazlaydı. İbni Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye* adlı eserinde şöyle aktarmıştır:

"Ömer, RadiyahAllahu Anh, Basra'da bulunan Ebu Musa'ya 'Ümmeti Muhammed'in yardımına yetiş!' diye yazdı. Mısır'da bulunan Amr bin As RadiyahAllahu Anh'a da 'Ümmeti Muhammed'in yardımına yetiş!' diye yazdı. Bunun üzerine Ebu Musa ve Amr bin As buğday ve başka yiyecekler taşıyan büyük bir kervan gönderdiler. Amr bin As'ın gönderdiği erzak, deniz yoluyla Cidde'ye ve Cidde'den Mekke'ye ulaştı." [İbni Kesir, bu eserin isnadının iyi olduğunu söyledi.]

Ömer, RadiyahAllahu Anh, Irak'ta bulunan Sa'd bin Ebi Vakkas RadiyahAllahu Anh ve Şam'da bulunan Muaviye'ye de aynısını yapmıştır. [İbni Sa'd Tabakat'ta rivayet etti.]

Muhakkak ki bu tür afetlerin etkilerinin tedavisinden birinci derecede İslâm Devleti'nin sorumlu olması, birey olarak Müslümanların, afetle mücadele çabalarına yardım ve katkıda bulunmaktan muaf oldukları anlamına gelmez. Çünkü zararın giderilmesi delilleri ile darda olana ve mağdura yardım etmenin farziyeti delilleri, genel delillerdir, devleti ve bireyleri kapsarlar. Tıpkı Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu buyruğu gibi:

[مَنْ ضَارَّ ضَارَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ] **"Kim zarar verirse Allah da ona zarar verir, kim zorluk verirse Allah da ona zorluk verir."** [Hakim, Müstedrak'ında rivayet etti.]

الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً [**"Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez ve onu teslim etmez. Kim, kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim, bir Müslüman'ı bir sıkıntıdan kurtarırsa bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarının birinden kurtarır. Kim bir Müslüman'ı örterse Allah da kıyamet günü onu örter."** [Buhari rivayet etti.]

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem parmaklarını birbirinin arasına geçirip kenetledi:

[الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا] **"Mümin, mümine karşı, parçaları birbirini bağlayıp tahkim eden bina gibidir."** [Buhari rivayet etti.]

Bütün bu deliller geneldir. Hem Müslüman bireylere hem de devlete darda ve sıkıntıda olana yardımı farz kılarlar. Bu nedenle devlet, meydana gelmesi durumunda yardım çabasında Müslüman tebaadan ihtiyaç duyulan herkesi seferber edecek ve yardım isteyecektir. Çabalarından azami şekilde yararlanmak için onları organize etmekle, yardım çalışmalarını sırasında onları korumakla ve görevli uzman ekipler ile onlar arasında koordinasyon sağlamakla ilgilenecektir. İslâm Devleti, yardım çabalarına harcamak için beytü'l-maldaki paranın yetersiz kalması durumunda Müslümanların zenginlerinden örfü göre ihtiyaçlarının fazlasından vergi alacaktır.

İslâm Devleti, sözde uluslararası kuruluşların ekiplerinin ve ülkelere bağlı yardım ve kurtarma ekiplerinin, yardım çabalarına katılmak bahanesiyle ülkeye girişine izin vermeyecektir.

Çünkü insanlık ve afetzedelere yardım sloganları altında gizlenen bu tür örgütler, ülkeye girmek, misyonerlik çalışmalarında bulunmak veya siyasi veya istihbarat faaliyeti yürütmek, isyancı grupları desteklemek ve fitne çıkarmak için genellikle afetleri istismar ederler. Bu örgütlerin zararları kesinlikle yararlarından daha fazladır. Daha doğrusu bu örgütlerin yardım bahanesiyle bile olsa daru'l-İslâm'a girmeleri, fitne tohumları ekmenin ve kâfir ülkelerin İslâm Devleti üzerinde otorite kurmasının zeminini hazırlar. Oysa Allah *Subhânehû ve Teâlâ*, müminler aleyhine kâfirlere bir yol vermememizi emretmektedir.

[وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا] **“Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol veremeyecektir.”** [Nisa Suresi 141]

Fon ve kaynaklar gibi dış yardımın da devlete girişi yasaklanacaktır. Çünkü dış yardımlar, genellikle silah kaçakçılığı yapmanın veya kâfir devletlerin ülkede çıkarlarını tesis etmesinin önünü açmanın bir aracıdır. Bu, Hilâfet Devleti'nin koşulları gözetilerek, örneğin Japonya'nın deprem ve Finlandiya'nın afet eğitimi gibi bazı uygulamalarda ilerleme kaydeden ülkelerdeki afet yönetimi deneyimlerinden yararlanmayı engellemez.

İlk Yardım ve Kaza Merkezleri

Ambulans hizmetleri, yaptığı doğru ve hızlı müdahale ile yaralanmalar ve tıbbi acil durumlardan kaynaklanan çoğu ölüm vakasını önlemedeki önemi nedeniyle sağlık hizmetlerinin önemli bir bileşenidir. Hilâfet Devleti, tüm kapsamlı birinci basamak sağlık merkezlerinde ilk yardım ve acil durum merkezleri sağlamak için çalışacaktır. Ayrıca bölgelerin uzaklıkları ve nüfus sayısına göre her il ve vilayetin merkez hastanelerinde, en son cihaz ve servislerle donatılmış merkezler, kalp-solunum resüsitasyon¹ prosedürleri ve küçük cerrahi operasyon odaları sağlayacaktır.

24 saat faaliyet gösterecek bu merkezler, çeşitli tıbbi vakalar için gelişmiş ilk ve acil bakım sağlama konusunda yeterliliğe sahip çok sayıda doktor, hemşire ve yardımcı sağlık meslek teknikeri tarafından yönetilecektir. Bunlar, normal çalışma saatlerinden daha az vardiyalı olarak çalışacaklardır. Böylece uzun çalışma saatleri yüzünden zihnin tanrı ve acil tedaviye yeterli derecede odaklanamamasından kaynaklanan yorgunluk, gecikme ve hataların önüne geçilmiş olacaktır. İlk yardım ve acil servisler, doğrudan veya birinci basamak sağlık merkezlerinden gelen vakaları kabul edecekler, uzmanlık durumlarına, durumun ciddiyetine ve hastayı kurtarmak için yapılması gereken diğer tüm işlemlere göre kategorize edip yönlendireceklerdir.

Hilâfet Devleti, ilk günden itibaren bu acil sağlık servislerini geliştirmek için çalışacak, bu servislerde mükemmelliği sağlamak için mevcut tüm üslup ve araçlardan yararlanacaktır. Böylece yaralıyı yaralandığı yerde veya evinde tedavi etmeye başlamak için ülkedeki diğer kurumlarla ortak iletişim ve sosyal ağ mekanizmaları aracılığıyla gerekli ambulans hizmetlerini hemen sunabilecektir. Zaman, bir hastanın hayatını kurtarmada önemli bir faktördür. Hilâfet Devleti ayrıca kardiyak yoğun bakım ünitesi² ve diğer uzmanlıklar gibi mobil ve uzmanlaşmış acil tedavi üniteleri tedarik etmek için çalışacak, internet üzerinden merkeze aktaracağı fotoğraflar, analizler vb. gibi anlık bilgi aktarımı teknolojisi ile çalışması kolaylaşacak, böylece ilk yardımın bir sonraki adımının ameliyat mı, kan transfüzyon hazırlığı mı, beyindeki veya kalpteki kan pıhtısının temizlenmesi mi, kaza veya gıda zehirlenmesi kaynaklı toplu ilk yardım vakaları için yatak sayısının hazırlanması mı olduğu belirlenebilecektir.

¹ Resüsitasyon: Kalbi duran bir kişide kan dolaşımını ve solunum sistemini tekrar çalışır hâle getirmek amacıyla uygulanan acil yöntemler bütünü.

² Kardiyak yoğun bakım ünitesi: Kalp ve damar ameliyatı geçirmiş ya da geçirecek olan hastaların, hayati önem taşıyan fonksiyonlarının kesintisiz takibi ve desteklenmesi.

Tıp Etiği, Tıbbi Sorumluluk ve Yanlış Uygulama

İslâm'da Tıp Meslek Etiği

Aslında ahlak, İslâm akidesine dayanmalıdır. Mümin, hayatta faydalı veya zararlı olduğundan değil, Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın emir ve yasaklarından dolayı ahlaklı olur. Müslüman, İslâm'ı uyguladığı sürece güzel ahlakı kalıcı ve sabit olur, menfaatin döndüğü yere dönmez. Şeriat, güzel ahlak, kötü ahlak olarak kabul edilen nitelikleri açıklamış, güzel olan nitelikleri teşvik etmiş, kötü olanları yasaklamıştır. Doğruluğu, emaneti, güler yüzlülüğü, hayâyı, ana-babaya hürmeti, sıla-i rahimi, sıkıntıları gidermeyi ve kişinin kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmesini emretmiş, yalan, hıyanet, haset, ahlsızlık vb. gibi karşıtlarını da yasaklamıştır.

Bütün bunlar, doktorların ve sağlık meslek çalışanlarının ahlakı için de geçerlidir. Buna dayandığı temellere göre sağlık boyutuyla bağlantılı olanlar ve sağlıktan istenen hedeflere samimiyetle ve dürüstlikle ulaşmak da eklenebilir. Tıp mesleği, insanın ihtiyaç duyduğu en önemli mesleklerden biridir. Hastaların ve dertlilerin acılarını hafifletmeye dayanır. İnsan sağlığını korumak, hastalardan hastalıkları gidermek, hastaların sağlık ve esenlik içinde yaşamalarına yardımcı olacak her şeyi sağlamak için çalışır. İslâm Şeriatı, tıp mesleğine ihtimam göstermiş, nefsin korunmasını, toplumun korunmasının en yüksek hedeflerinden biri hâline getirmişti. Zira İslâm, güzel ahlaka, amelde samimiyet ve mükemmelliğe bağlılığı farz kılmıştır. Öyleyse güzel ahlak, doktorlar için de farz ve daha elzemdir. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmaktadır:

[إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُجِبُّ إِذَا عَمَلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا أَنْ يُفْتَنَهُ] *“Allah Tebâreke ve Teâlâ, sizden birinin bir iş yaptığında onu sağlam ve güzel yapmasını sever.”* [Beyhaki, Şuabu'l-İman'da rivayet etti.]

Son yıllarda tıp mesleği etiği hakkında çok fazla söz söylenmiştir, kitaplar yayınlanmış, konferanslar verilmiş, tıp ahlakı öğretimini tıp fakültelerinde öğretilen bir ders hâline getirmek için hakkında tüzükler ve tavsiyeler hazırlanmıştır. Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler sonucunda organ nakli, insan araştırmaları, kısırlık tedavisi, kardiyopulmoner resüsitasyon (kalp akciğer canlandırması) cihazı, klonlama, beyin ölümü gerçekleşen hastanın fişinin çekilmesi, organ bağışısı vb. gibi yeni meseleler ortaya çıkmıştır.

Bu meselelere rasyonel ve faydacı perspektiften hüküm verilirken kafa karışıklığı yaşandığı açık ve nettir. Çünkü günümüzde sağlık hizmetleri modelleri, faydacı temellere dayalı seküler etik kuralları üzerine kuruludur. İslâm'da ise tıp ahlakı ve kuralları, tamamen şer'î hükümlere dayanmaktadır. Şer'î hükümler, doktorun avretten nerelere bakmasının caiz olduğunu ve halvette kalmamak gibi işinde uyacağı kuralları da hasta ya da tedaviye ilişkin kuralları da belirlemiştir... Aynı şekilde şer'î hükümler, ortaya çıkan ve her birine ait şer'î hükmü bulmak için içtihat edilecek meselelerle nasıl başa çıkılacağını da belirlemiştir. Hizb-ut Tahrir'in yayınladığı *“İslâmi İctihatlar”* kitabında, bu tür içtihatlarla ilişkin ayrıntılı örneklere rastlamak mümkündür.

Bu nedenle sağlık meslek çalışanlarına sağlık hizmetleri ile ilgili temel şer'î hükümler öğretilmeli, ardından bu hükümlerin nasıl türetildiği ile ilgili içtihadı anlama konusunda eğitilmelidirler. İlerleme sağladıkça içlerinden bazıları, içtihat için yeterlilik şartlarını yerine getirmeleri hâlinde sağlıkla ilgili konularda içtihat etmeye elverişli hâle gelebileceklerdir.

Bundan dolayıdır ki Hilâfet Devleti'ndeki doktorlar ve tıp mesleğinin benimsediği etik kuralları, Batılı bakış açılarından değil, yalnızca İslâm'dan türetilmelidir. Çünkü ahlak, kişisel veya mesleksel olsun, şeriat hükümlerinin bir dalıdır. Dahası Müslüman tıp çalışanları, tıbbi müdahale veya deneyimlerinin değil, yaşam ve ölüm dahil olmak üzere tıbbi durumlarla ilgili

akide meselelerini ve Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın hekim ve şifa verici olduğunu anlamalıdır. Bu konuda ünlü tıp bilgini Razi, *Ahlaku't-Tabib* adlı kitabında yazmıştır:

“Hekimler Allah Subhânehû ve Teâlâ'ya güvenmeli ve tedaviyi O'ndan beklemelidirler. Becerisi ve işinin tedaviye sebep olduğunu asla düşünmemelidir. Aksi takdirde Allah Subhânehû ve Teâlâ onu bu şifadan alıkoyacaktır.”

Hilâfet Devleti'nde sağlık hizmetleri sistemi, İslâmi yaşam tarzına dayanmaktadır. Hilâfet Devleti, gayrimüslimlerin teknoloji ve tıbbi müdahalelerini alabilir, ancak şeriata aykırı tıbbi uygulamaları benimsemesi doğru olmaz. Evet, bilimsel yön evrenseldir, fakat bilimin ulaştığı sonuçların kullanımını şeriat hükümleri belirler. Şeriatın mubah kıldıkları alınır, haram kıldıkları terk edilir ve alınmaları haram olur.

Hilâfet Devleti'nde sağlık hizmetleri politikasının uygulanması hâlinde kapitalist sistemlerdeki “tıp mesleği etik sorunu” diye bir sorun olmayacaktır. Çünkü sağlık hizmetleri ile ilgili meselelerde içtihat edilecek, doktorlar ve sağlık meslek çalışanlarına rehberlik etmek için o meselelerin şer'î hükümleri türetilecektir. Ayrıca Müslümanların sahip olması gereken genel ahlakın yanı sıra doktorlar ve sağlık çalışanları ile hastalar arasındaki ilişki, sınırları ve o ilişkiye özel kuralları açıklanacaktır. Hilâfet Devleti'nin maddenin ruhla mezcedilmesine dayalı sağlık hizmetleri politikası, İslâm'ın sorunları tedaviye bakışı, devletin tüm tebaanın temel ihtiyaçlarını karşılaması, İslâm'ın ekonomik soruna bakışı, sağlık hizmetinin tüm tebaayı kapsayıcılığı ve ücretsiz sağlanması, hizmet kalitesinde mükemmellik çabası ile bu hedeflere ulaşılmasını sağlayan idari sistemi, seküler pozitivist sistemlerdeki ahlak araştırmacılarının, tıp ve yardımcı mesleklerin temellerinden ayrı bir tüzük arayışlarını doğal olarak gerçekleştirmektedir. İslâm akidesi, kıyamet günü Allah'a hesap verecekleri için Müslüman doktorları görevlerini yapmaya sevk edecektir. Dolayısıyla Allah'ın izniyle hastalıkları tedavi etmek için çabalayacaklar, yeni tedavi edici önlemler için teknoloji ve ilaçlar geliştireceklerdir. Böylelikle Müslümanlar, yüzyıllar boyunca sahip oldukları o eski konuma yeniden kavuşacaklar, araştırma, bilimsel ve tıbbi mucitlikte yeniden ön saflarda yer alacaklardır.

Müslüman Sağlık Hizmeti Uygulayıcısının Etiği

Sağlık çalışanlarının bezenmesi, kendilerini eğitmek ve özellikle de tıp alanında gerekli işi başarmak için üyeleri arasındaki alametifarikası iş birliği ve koordinasyon olan bir grubun üyesi olduğunu fark ettiğinde kendisini teşvik etmek için çalışması gereken ahlak standartları şunlardır:

1- Allah'a sadakat ve Allah *Subhânehû ve Teâlâ*'nın rızasını aramak: Sağlık çalışanı bütün fiillerini Allah *Azze ve Celle*'ye halis kılmak için canla başla çalışmalı, bütün uygulamalarında ruhi yönü gözetmeli, küçük, büyük tüm amellerinden hesaba çekileceğinin bilincinde olmalıdır.

2- Güzel ahlaklı olmak: Doğruluk, emanet, dürüstlük, alçakgönüllülük, başkalarına saygı, sabır, hoşgörü, samimiyet, sevgi, itidal ve insaf...

3- Hesap verebilirlik, kendisini sorgulama: Sağlık çalışanı, başkaları tarafından yargılanmadan veya hataları geniş çapta yayılmadan önce kendilerini hesaba çekmelidirler. Hesap verebilirlik, her şeyi, en küçük hataları ve kusurları bile içermektedir.

4- Seviyesiz ve düşük davranışlardan kaçınmak: Sağlık çalışanının -özellikle görevi sırasında- gıybet, dedikodu, çok konuşmak, tartışmak veya çok gülmek, kabul edilemez sözler söylemek gibi haram, tiksindirici veya sosyal olarak yüz kızartıcı işlere dalması yakışık almaz. Yine şeran haram olmasa bile mertliğe yakışmayan davranışlardan kaçınmayı yeğlemelidir.

Sağlık Hizmetleri Çalışanının Hastalara Karşı Görevleri

Sağlık hizmetleri çalışanı ile hastası arasındaki ilişki, güven ve dürüstlük üzerine kuruludur. Sağlık hizmetleri çalışanı, tıbbi ihtiyaçlarına göre hastalarına titizlikle ve verimlilikle kapsamlı tıbbi bakım sunmalı, hastanın onuruna saygı duymalı ve haklarını gözetmelidir. Bütün bunlar, İslâm şeriatı ve meslekî görevin emrettiği ahlak çerçevesinde olmalıdır. Aşağıdakiler de böyledir:

1- Hastaya iyi davranmak sağlık çalışanı, hastasına her koşulda iyi davranmalıdır.

2- Hastanın çıkarını sağlamak, haklarını korumak ve menfaatini karşılamak.

3- Hastanın onayını almak. Herhangi bir tıbbi veya cerrahi müdahale kararı verilmeden önce yetişkin bilinçli hastanın veya bilinçsizse ya da reşit değilse velisinin bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır.

4- Hastaya güven vermek. Sağlık çalışanı, hastaya güven vermek ve acısını hafifletmek için becerilerini kullanmalıdır.

5- Hasta gizliliğini korumak. İslâm şeriatı, hasta gizliliğini ve mahremiyetini korumanın önemini vurgulamıştır. Hastanın sırlarını bilmek, daha önce (bilgi bankası, kitaplar ve elektronik kişisel dosyalar) bölümünde açıkladığımız bazı durumlar dışında sağlık çalışanına bu sırları ifşa etme ya da ilgili kişi dışında konuşma hakkı ve yetkisi vermez.

6- Hastaların fotoğraflarını çekmekten ve seslerini kaydetmekten kaçınmak. Hastaların, bir ihtiyaç veya bakım zorunluluğu veya sağlık ya da tıp eğitimi veya sağlık araştırması amaçları dışında tamamen veya kısmen fotoğrafları çekilmemelidir. Gerektiğinde, önceden hastaların onayının alınması gibi özel düzenlemelere uyulmalıdır.

7- Tıbbi bir işlemi reddeden hastalara yaklaşım. Bir hastanın tıbbi bir prosedürü reddetmesi durumunda sağlık çalışanı aşağıdaki hususları göz önünde bulundurmalıdır:

- Hastanın tıbbi işlemi reddetme kararının sonuçlarını bilip bilmediğinden emin olmak.

- Hastanın görüşünü dinlemek ve isteğine saygı duymak.

- Tıbbi prosedürün önemini ve ameliyat yapılmamasının sonuçlarını abartmadan dürüstçe açıklamak.

- Sağlık hizmetleri çalışanı, ilgilenen doktor değilse hastayı ilgili doktora havale etmelidir. Hastayı ikna etmek için her türlü çabayı göstermeli, uygun kararlar vermek için alternatifler konusunda hastayı bilinçlendirmelidir.

- Sağlık hizmetleri çalışanı sorumluluktan beri olmak için hastanın reddini yazılı olarak belgelemelidir.

Tıbbi Sorumluluk, Tıbbi Malpraktis¹ ve İhmal

Tıbbi Mesleki Sorumluluk

Doktorlar ve tıp çalışanları, görevleri sırasında yapılan her türlü hatadan sorumludur. Hastalara zarar vermemek için dikkatli olmalıdırlar. **Tıbbi hata**, tıp biliminde sabit olan ve genel

¹ Malpraktis: Teşhis, aydınlatma ve onam ile tedavi sürecindeki tıbbi hatalar.

kabul görmüş kuralların konusunda mahir olan bir hekim tarafından ihlal etmesi olarak tanımlanmıştır. Bu ihlalin nedeni, doktorun aceleciliği, ihmali veya tanı sırasında gerekli özen ve dikkati göstermemesi ya da bilimin emri altına verdiği imkânları kullanmaması olabilir.

Tıbbi Malpraktisin Tanımı

Tıbbi uygulama hatası (malpraktis) “Mesleki niteliğiyle bir sağlık çalışanının, yürürlükteki mesleki standartları, mesleki hizmet standartları ve standart çalışma prosedürleriyle bağdaşmayan ve hastaya zarar veren her türlü yasa dışı davranışı” olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıdaki tanımdaki:

Yasadışı davranış: Kasıtlı veya kasıtsız olarak (yani dikkatsizlik veya ihmal nedeniyle) kaçınılması gereken bir şeyin yapılması veya yapılması gereken bir şeyin ihmali olabilir.

Sağlık çalışanı: Doktor, hemşire, hastane yönetimi ve başka kişiler de dahil olmak üzere bir hastanın tıbbi tedavisinde yer alan herkeştir.

Mesleki standartlar: Doktorlar, hemşireler ve yardımcı sağlık meslek mensupları gibi tıp meslek mensuplarının mesleki standartları anlamına gelmektedir. Bu mesleklerin her biri, meslek yönergeleri olarak uyulması gereken bir dizi mesleki standartlara sahiptir.

Mesleki hizmet standardı: Sağlık çalışanının sağlık hizmetleri uygulamasında izlediği rehber demektir.

Standart çalışma prosedürü: Her meslek için genel kabul görmüş prosedür anlamına gelmektedir. Standart çalışma prosedürü, ilgili mesleğin icrası için bir talimat olarak kabul edildiğinden uyulmalıdır.

Hastaya verilen zarar ise uygun olmayan uzun süreli tedavi, yüksek maliyetli tedavi, yaralanma, hastalığın kötüleşmesi, kusur ve hatta ölüm gibi yanlış davranışların sonucu olarak hastanın maruz kaldığı maddi veya manevi her türlü zararı ifade etmektedir. Yukarıdaki tanıma göre, tıbbi uygulama hatası dört bileşenden oluşmaktadır:

1- Tıbbi bir hatanın varlığı.

2- Doktor, hemşire, hastane yönetimi veya diğer kişiler olsun tıbbi hata, sorumlu sağlık çalışanı tarafından işlenmektedir.

3- Tıbbi hata, sağlık çalışanının kasıtlı veya kasıtsız olarak mesleki standartlara ve standart çalışma prosedürlerine uymaması nedeniyle meydana gelmektedir.

4- Tıbbi hata, maddi veya manevi olsun hastaya zarar vermektedir. Başka bir deyişle zarar yanlış davranıştan kaynaklanmaktadır.

Zararı ispat etmesi ve tıbbi hatadan sağlık çalışanını sorumlu tutması husumet (dava) kadısının görevidir. Kadı, yaşananların tıbbi bir hata olup olmadığından emin olmak için ilgili sağlık uzmanları komitesinin açıklamasını dinlemelidir.

İslâm Devleti’nde Sağlık Hizmetlerinin Tarihçesi

Hilâfet Devleti, ulaşabileceği en iyi ve en gelişmiş sağlık hizmetlerine ulaşmış, uyruğunu taşıyanlar, yüksek düzeyde bilim, ilerleme ve refahla bu hizmeti almanın huzurunu yaşamışlardır. Bilginlerinden önce düşmanlar tarafından parmakla gösterilen bu muhteşem hizmetin en önemli özelliklerine tarihsel olarak bir göz atacağız. Tarih kitaplarında en çok öne çıkan konular, çalışmaları, deneysel bilimleri, bilimsel araştırma ve buluşları ile dünyaca ünlü tıp

bilginleri ve İslâm Devleti'nin daha önce milletlerin hiç bilmediği bir tarzda yaptırdığı ve bir kısmının günümüzde hâlâ varlığını sürdürdüğü klinikler, bimaristanlar gibi sağlık tesisleridir.

Ancak Hilâfet Devleti sağlık hizmetleri tarihinin en önemli hususu, üzerine kurulu olduğu temellerdir ve Müslümanların Rasulallah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* örneğinde izledikleri yaklaşımdır. Bu temeller ve yaklaşım, devletin sağlık sorumluluğunu, tüm tebaaya ücretsiz sağlanmasını, ilaç bulmaya ve sağlamaya teşviki, bireysel ve kitlesel önlemleri, hastalıkların tedavisini, halk sağlığı ve karantinayı, sağlık tesislerini, tıp standartları oluşturulmasını ve bu meslekin denetlenmesini ele almıştır. Bütün bunlar, Rasulallah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in hadisleri ve amellerinin delalet ettiği şer'î hükümlerdir. Bu şer'î hükümler, Hilâfet Devleti'nde âlimlerin ve halifelerin tıp ve sağlığı birbirinden ayırt etmede izledikleri temel olmuştur.

Şeriat, sağlık hizmetlerini devlet ve halifenin doğrudan sorumluluklarından biri hâline getirmiştir. Bu bağlamda Rasulallah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[الإمام رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ] **“İmam çobandır ve sürüsünden sorumludur.”**

Sağlık, tebaanın temel ihtiyaçlarından biridir. Zira Rasulallah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافَى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ فُوتٌ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا] **“Sizlerden her kim vücutça sağlıklı, nefisinden, malından korkusuz ve huzurlu, günlük yiyeceği de yanında olarak sabahlarsa sanki dünyanın bütün nimetleri kendisinde toplanmış gibi olur.”**

Bu nedenle İslâm Devleti, İslâm'ın imamın insanlara karşı sorumluluklarından biri kıldığı işlerin güdülmesi bölümlerinden biri olarak sağlık hizmetlerine büyük önem vermiştir. Bu yüzden Rasulallah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Hendek Savaşı'nda yaralı askerleri tedavi etmek ve tıbbi bakım sağlamak için bir çadır inşa edilmesini emretmiş, daha sonra ırk, din veya cinsiyet vb. gözetmeksizin insanlara hizmet etmek ve konforlarını sağlamak için hastaneler inşa edilmiştir... Örneğin 1283 yılında Kahire'de kurulan Mansuri Hastanesi, hastanın her türlü konforunu sağlamak ve ücretsiz tedavi etmek için her bir hastaya ait iki hemşiresi, ranza, yatak ve özel yemek kabı ile binlerce hastayı ağırlayabiliyordu. Özel ihtiyaçları olan ve uzak bölgelerde yaşayan kişilere bakan dispanserler ve gezici klinikler vardı. Bunların hepsi devletin, tebaanın işlerine ve o dönemdeki tıbbi ihtiyaçlarına gösterdiği öneme dair birkaç örnektir.

Hilâfet Devleti'nde bilgi ve tıp bilimlerinin, hiçbir kısıtlama veya patent kaydı olmadan herkes için erişilebilir olması, doktorlara icat edicilik, yenilik ve sağlık gelişimi için fırsat sağlamaktaydı. Tıp fakülteleri, hastane klinik araştırma tesisleri ve hasta ortamları ile üniversitelerin güçlü bir bölümü idi. Müslüman doktorlar, göz cerrahisi ve kalp sağlığı gibi çeşitli tıbbi araştırma alanlarında yüzlerce olmasa da onlarca yıl dünyanın ilerisinde olmuşlardır. Dünyanın önde gelen sağlık merkezleri, tıbbi servis ekipleri ve ilaç endüstrisi her zaman erişilebilir olmuştur. Yabancı ülkelerin hükümdarları tedavi için Hilâfet Devleti'ne gidiyorlardı. Böylece sağlık turizmi kavramını ilk geliştiren Hilâfet Devleti olmuştur. Müslümanlar, geçmiş milletlerin kadim bilgilerinden yararlanmışlar, üzerine inşa etmişler ve sürekli gelişim peşinde koşarak o kadim bilgilere yüzyıllarca süren entelektüel başarılar eklemişlerdir. Örneğin bimaristan veya darüşşifa modern hastanelerin bir çekirdeği olmakla kalmayıp, aynı zamanda çok hizmetli sağlık hizmetleri ve modern tıp eğitimi merkezleri için pratik bir model olmuştur. Bir tedavi merkezi, kazalar ve hastalıklar için rehabilitasyon barınağı, psikolojik bir sığınak ve yaşlılar için bir huzurevi olmuştur. Bakımlarını üstlenecek aileleri olmayan yaşlılar ve engellilere temel bakım sağlamıştır. Bimaristan, İslâm Hilâfet Devleti'nin birbirini izleyen dönemleri boyunca tıp sanatlarının gelişimine gösterdiği büyük ilgiyi yansıtmaktadır. Geçmişte büyük hastanelerde kıdemli doktorların, öğrencilere edinilen bilgileri doğrudan hastalar üze-

rinde uygulamanın yollarını öğrettikleri tıp okulları ve kütüphaneler bulunmaktaydı. Hastane, öğrenciler için sınavlar düzenleyerek onlara sertifika veriyordu. Bir kurum olarak bimaristan, kendini tıbbın yaygınlaşmasına, hastalıkların tedavisine, tıp bilgisi yelpazesinin genişlemesine ve yayılmasına adanmıştır. Bu sırada orta çağ Avrupa'sında hastalıkların kaynağının doğaüstü olduğuna, insan tedavisinin mümkün olmadığına dair bir felsefi inanç hüküm sürüyordu. Orta çağ Avrupa'sının hastaneleri, adeta bakımevlerini andırıyordu. Hastalar, bedeni iyileştirmek için pek fazla çaba harcamadan ruhu kurtuluşa ulaştırmak için çalışan rahipler tarafından idare ediliyordu. İşte böyle bir zamanda Müslüman doktorlar, Muhammed *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in hadisi uyarınca tamamen farklı bir yaklaşım izlemişlerdir.

[يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوُوا فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً أَوْ قَالَ دَوَاءً إِلَّا دَاءً وَاجِدًا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُوَ قَالَ الْهَرَمُ] **“Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Çünkü Allah yarattığı her hastalık için muhakkak bir ilaç yaratmıştır. Ancak bir hastalık müstesnadır, buyurdu. Onlar bunun üzerine 'O nedir ey Allah'ın Rasulü?' dediklerinde, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: 'İhtiyarlık' buyurdu.”** [Tirmizi rivayet etti.]

Gözlerini, deneysel bilimsel üsluplarla hastaları tedavi etmeye dikmişlerdir.

İslâm, sağlık hizmetlerine büyük önem vermiş, sihir, büyücülük ve efsane dünyasından inkılabi, niteliksel bir sıçrama ile bilim ve deneyim dünyasına geçmiş, bu da tıp biliminin inanılmaz derecede hızlı ilerlemesine katkıda bulunmuştur. İslâm'ın fikir ve hükümlerinin sağlık hizmetlerinin sağlam ve sağlıklı en önemli temellerinin atılmasında büyük etkisi olmuştur... Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, sözleri ve eylemleriyle sağlık hizmetleri ve tıbbi bakımın temellerini atmıştır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in sağlığa ve bakımına özen gösterilmesini teşvik eden onlarca söz ve eylemi vardır. İslâm Devleti'nde hasta ve yaralıların tedavisi için hazırlanan ilk merkez ya da hastane, Muhammed *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* hayattayken Rufeyde el-Eslemiyeye tarafından caminin içine kurulan çadırıdır. Rufeyde el-Eslemiyeye'nin Hendek Savaşı sırasında bu amaçla ayrılmış bir çadırda yaralıları tedavi ettiği bilinmektedir. Sonraki halifeler ve valiler, bu prototipleri seyyar askerî cerrahi hastaneler ünitesinden ilaçlar, mubah yiyecekler ve içecekler, giyecekler, doktorlar ve eczacılarla donatılmış seyyar eczane karavanlarına dönüştürmüşlerdir. Görevleri, büyük şehirlerden ve sabit sağlık tesislerinden uzakta yaşayan toplulukların ihtiyaçlarını karşılamaktı. Ayrıca o seyyar karavanlar, valilere ve halifelere de seyyar sağlık hizmeti sunmuşlardır. 12. yüzyılın başında Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'ın hükümdarlığı sırasında seyyar hastane, taşımak için 40 deveye ihtiyaç duyulacak kadar genişletilmiştir.

İslâm'ın insanlığa sunduğu nadir tıbbi deha ordusu, özgün bir deneysel yaklaşım oluşturmuştur. Bu yaklaşımın yüksek kaliteli etkileri, gerek önleme, tedavi, tesisler, araçlar gerekse tıp performansına hükmeden etik ve insani boyutlar açısından tıbbi uygulamanın yönlerine yansımıştır. Neden yansımaları ki? Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوُوا فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً أَوْ قَالَ دَوَاءً إِلَّا دَاءً وَاجِدًا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُوَ قَالَ الْهَرَمُ] **“Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Çünkü Allah yarattığı her hastalık için muhakkak bir ilaç yaratmıştır. Ancak bir hastalık müstesnadır, buyurdu. Onlar bunun üzerine 'Ey Allah'ın Rasulü o nedir?' dediklerinde, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem: 'İhtiyarlık' buyurdu.”**

Müslüman âlimler, Rasulullah'ın hadislerini fiiliyata geçirmişler, böylece dünyada hastaneleri ilk onlar kurmuşlar, diğerlerinin 900 yıl önüne geçmişlerdir. İlk İslâm hastanesi, hicri 86 miladi 705 yılından hicri 96 miladi 715 yılına kadar hüküm süren Emevi Halifesi Velid bin Abdülmelik zamanında kurulmuştur. Bu hastane, cüzzamlılar için ayrılan ilk donanımlı hastaneydi. Ardından İslâm dünyasında birçok hastane kurulmuştur. Bazıları çok büyük şöhrete ulaşmışlardır. Hatta bu hastaneler, bilim ve tıbbın kaleleri olarak kabul edilmişler, dünyanın

ilk fakülteleri ve üniversiteleri arasında sayılmışlardır. Buna karşın Avrupa'da ilk hastane, 900 yıldan fazla bir süre sonra Paris'te kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda Müslüman dünyasında 34 hastane daha kurulmuş, sayıları yıldan yıla artmaya devam etmiştir. Tunus'un Kayravan kentinde ilk hastane miladi 9. yüzyılda inşa edilmiş, Mekke ve Medine'de hastaneler kurulmuştur. İran'ın Rey kentinde, şehrin çocuklarından olan ancak eğitimini Bağdat'ta tamamlayan Muhammed bin Zekeriyya er-Razi başkanlığında birkaç hastane kurulmuştur. Hastaneler, darüşşifa anlamına gelen bimaristanlar olarak biliniyorlardı. Bazıları sabit, bazıları seyyardı. Sabit olanlar, şehirlerdeki kurulu hastanelerdi. Hastanesiz bir İslâm şehrine rastlamak çok nadirdi. Seyyar hastaneler ise ücra köyleri, çölleri ve dağları dolaşan hastanelerdi. Seyyar hastaneleri kalabalık bir deve grubu taşıyordu. Tıbbi malzeme ve ilaçlarla donanımlı bu kafiler, çok sayıda doktor eşliğinde İslâm ümmetinin her köşesine erişiyordu.

Büyük şehirlerdeki sabit hastaneler, çok yüksek bir seviyeye ulaşmışlardır. Bunların en ünlüsü, hicri 71 miladi 981 yılında Bağdat'ta kurulan Adudi Hastanesi, hicri 549 miladi 1154 yılında Şam'da kurulan Nuri Hastanesi, hicri 683 miladi 1284 yılında Kahire'de kurulan Mansur Hastanesi'dir. Yalnızca Kurtuba'da 50'den fazla hastane vardı. Bu dev hastaneler, uzmanlık alanlarına göre bölümlere ayrılmıştı. İç hastalıkları bölümleri, cerrahi bölümleri, dermatoloji bölümleri, göz hastalıkları bölümleri, psikiyatri hastalıkları bölümleri, ortopedi ve travmatoloji vb. bölümleri bulunmaktaydı. Bu hastaneler, sadece tedavi evleri değil, aynı zamanda en üst düzeyde gerçek tıp fakülteleriydi. Uzman doktor -profesör-, daha tıbbi aşamalarının başındaki doktorlar ile birlikte sabahları hasta ziyaretleri yapar, onlara eğitim verirdi. Gözlemlerini not eder, reçete yazar, beraberindeki doktorlar da izleyerek öğrenirlerdi. Daha sonra profesör büyük bir salona geçer, öğrenciler de etrafına otururlardı. Onlara tıp kitapları okur, şerh edip açıklar ve öğrencilerin sorularını yanıtlardı. Dahası eğitimini bitirdikleri belirli eğitim programının sonunda öğrenciler için imtihan düzenler, ardından uzmanlaştıkları branşta onlara icazet verirdi. Tıp sektörünü düzenleyen ve halkın çıkarını arzularak onu özel bir sistemle kayıt altına alan ilk kişi, hicri 295 yılında Hilâfet'i üstlenen Abbasi Halifesi Muktedir Billah Cafer bin el-Mu'tedhid'dir. Muktedir, doktorluk yapmak isteyenlere, kendilerine bu hakkı veren icazeti almak için sınava girmelerini zorunlu kılmış, zamanının başhekimisi olan ve halifenin hekimliğini yapan Sinan bin Sabit'i bu göreve atamış, onu Bağdat'taki bimaristanların başhekimliğine getirmiştir. İslâm hastaneleri, bünyesinde devasa kütüphaneler barındırıyorlardı. Kütüphanelerde tıp, eczacılık, anatomi ve fizyolojinin yanı sıra tıpla ilgili fıkıh ilimleri ve hekimisi ilgilendiren diğer bilimlerde uzmanlaşmış çok sayıda kitap bulunmaktaydı. Örneğin, Kahire'deki İbni Tulun Hastanesi Kütüphanesi, 100 binden fazla kitap barındırıyordu. Hastanelerin yakınında, hastanenin ihtiyacı olan ilaçları temin etmek için şifalı otlar ve şifalı bitkilerin yetiştirildiği devasa çiftlikler kurulmuştu. Enfeksiyonu önlemek için hastanelerde alınan önlemler ise eşsizdi. Hastalandığında giydiği giysilerden enfeksiyonun bulaşmasını önlemek için hasta, hastaneye girdiğinde, hastaneye girdiği kıyafetleri teslim eder, ardından kendisine ücretsiz yeni kıyafetler verilirdi. Daha sonra her hasta, hastalığında uzman polikliniğe girer, enfeksiyonun bulaşmasını önlemek için başka polikliniklere girmesine izin verilmezdi. Her hasta, üzerinde temiz çarşaf ve özel aletlerin olduğu özel yatakta uyurdu.

İslâm tarihinin önde gelen hastanelerinden bazılarını göz atacağız. En büyükleri şunlardır: Bimaristan-ı Adudi. Hicri 371 miladi 981 yılında Büveyhi Emîri Adudüdevle tarafından Bağdat'ta yaptırılmıştır. Kurulduğunda hastanede 24 doktor hizmet sunuyordu, daha sonra sayılarında büyük bir artış oldu. Hastanede dev bir bilimsel kütüphane, eczane ve mutfaklar yer almaktaydı. Çok sayıda personel ve hizmetçi görev yapıyordu. Doktorlar hastalara nöbetleşe hizmet sunduğundan hastanede 7/24 doktorlar oluyordu.

İslâm döneminin en büyük hastanelerinden biri de Emîru'l-Adil Nureddin Mahmud Zengi tarafından hicri 549 miladi 1154 yılında kurulan Şam'daki Bimaristan-ı Nuri el-Kebir'dir. Hastanelerin en görkemlisi ve en büyüğüdür. Çok uzun süre faaliyet göstermeye devam etmiş hicri 1317 miladi 1899 yılına kadar yani yaklaşık 800 yıl hasta kabulünü sürdürmüştür.

İslâm tarihinin en büyük hastanelerinden bazıları şunlardır: Kral El Mansur Seyfeddin Kalavun tarafından Kahire'de hicri 683 miladi 1284 yılında kurulan Büyük Mansuri Hastanesi'dir (Bimaristanü'l Kebîr el-Mansuri). Düzeni, intizamı ve temizliği açısından dünyanın şaheserleri arasında yer almaktaydı. Mansuri Hastanesi o kadar erişilebilirdi ki aslında her gün yaklaşık 4.000 hastayı tedavi ediyordu.

Bu alanda, Fas'ta hicri 580 miladi 1184 yılından hicri 595 miladi 1199 yılına kadar hüküm süren ve Muvahhid Devleti'nin lideri el-Mansur Ebu Yusuf Yakub tarafından kurulan Maraş Hastanesi'ni de unutmamalıyız. Bu hastanenin inşası bir ustalık ve ihtişam abidesiydi. Hastanenin içi her türlü ağaç ve bitkiyle doluydu. Hastane bahçesine beyaz mermerden dört küçük yapay havuz yaptırılmıştı. Tıbbi yetenekler, modern ilaçlar ve yetenekli doktorlar açısından çok yüksek bir seviyedeydi. Haklı olarak İslâm uygarlığının bir incisiydi.

Sadece bu da değil, aynı zamanda göz hastaneleri, cüzzam hastaneleri, akıl hastaneleri vb. gibi yalnızca belirli bir hastalık türünü tedavi eden ihtisas hastaneleri de vardı.

Daha da şaşırtıcı olan, bazı büyük İslâm şehirlerinde entegre sağlık mahallelerinin bulunmasıydı. İbni Cübeyr, yaklaşık olarak hicri 580 miladi 1184 yılındaki gezi hatırasında, Abbasi Hilâfeti'nin başkenti Bağdat'a vardığında tam anlamıyla küçük bir şehre benzeyen bir mahalleyle karşılaştığını anlatmaktadır. Burası büyük bir külliye andırıp ortasında yer alan ihtişamlı bir köşkün etrafında çok sayıda ev ve bahçeler yer almaktaydı. Bütün bunlar, hastalara vakfedilmişti. Mahalle, çeşitli uzmanlık alanlarındaki doktorların yanı sıra eczacılar ve tıp öğrencilerinin uğrak yeri olmuştu. Nafakaları, devlet ve ümmetin zenginlerinin yoksulların ve diğerlerinin tedavisi için bağışladıkları vakıflar tarafından karşılanıyordu.

Bimaristanlar 24 saat herkese açıktı. Erkek hastalara erkek, kadın hastalara kadın doktorlar tahsis edilirken; bazılarında, her bir cinsiyet için ayrı ayrı insan kaynakları ve tesisleriyle ayrı bölümlerin kurulduğu görülmüştür. Çok hafif vakaların tedavisinde, hastalara evde alabilecekleri ilaçları yazan doktorların görev yaptığı dispenseler bulunmaktaydı.

Batılı bilim adamları buna bizzat şahit olmuşlardır. Napolyon seferinin bilginlerinden biri olan Mösyö Gomar, Mısır seferinden 600 yıl önce inşa edilen bimaristanlardan birini anlattığı yazısında şöyle demektedir:

"Zengin ve fakir tüm hastalar, ayırım yapılmadan oraya kabul edilirdi. Doğunun her yerinden getirilen doktorlara dolgun maaşlar ödenirdi. Bir içecek dolabı, ilaç ve aletlerle donatılmış bir eczanesi vardı. Her hastanın bir dinar gideri olduğu söylenmektedir. Her hastaya iki hemşire hizmet vermekteydi. Psikolojik rahatsızlığı olan hastalar, ayrı bir odada tutuluyor, müzik melodileri dinletilerek ya da masalcılar tarafından hikâyeye anlatılarak eğlendiriliyorlardı. İyileşen ve sağlıklarına kavuşan hastalar, nekahet döneminde diğer hastalardan ayrı tutuluyorlardı. Bimaristandan taburcu edilen her hastaya, hemen ağır işlerde çalışmak zorunda kalmasını beş adet altın atıye veriliyordu."

Fransız oryantalist Prisse D'Avennes, aynı bimaristanı anlatırken şöyle demiştir:

"Hasta odaları, tütsüyle ısıtılır veya odanın bir ucundan diğerine uzanan pervanelerle soğutulur, odaların zemini, kına, nar ağacı ya da mis kokulu çalıkların dallarıyla kaplanırdı."

Sigrid Hunke de şöyle demiştir:

“Bugün bütün teşkilatı ile her hastane, her kimya laboratuvarı, her eczane ve ilaç imal yeri, Arap dehasının elle tutulan birer abidesi, her şekerlenmiş veya yıldız kaplı hap Müslümanların iki büyük doktorunun ve Batı'nın hocalarının gözle görülebilen küçük fakat ebedi birer hatıralarıdır.”

Amerikalı bir tıp tarihçisi ve epidemiyolog olan David W. Tschanz *“Avrupa Tıbbının Arap Kökleri”* başlığı altında şunları yazmıştır:

“Bu hastaneler ya da kendine has adıyla bimaristanlar, Avrupa'daki hastanelere çok az benziyordu. Hasta, buraları hekimler tarafından tedavi edileceği yerler olarak görüyordu. Hekimler ise sağlığın teşvik edildiği, hastalıkların tedavi edildiği ve tıp bilgisinin çoğaldığı ve yayıldığı kurumlar olarak görüyordu. Tıp okulları ve kütüphaneler, büyük hastanelere bağlanmıştı ve tecrübeli hekimler öğrencilere ders veriyorlardı. Bimaristanlar, tıp öğrencileri için imtihan edildikleri ve diplomalarını hak ettikleri yerlerdi. 11. yüzyılda seyyar klinikler bile kuruldu. Bimaristanlar tarafından çalıştırılan bu klinikle, hastaneye gelemeyen hastalara tıbbi tedavi hizmeti sundu. Bimaristan, özetle, İslâm tıbbının beşiği ve modern hastanenin ilk prototipiydi. Hastane gibi, eczacılık da İslâmi gelişmenin bir ürünüydü. ‘Allah her hastalığın bir çaresini vermiştir.’ inancına sahip olan İslâm'a göre, Müslümanlar bu çareleri araştırmalı ve kullanmalıdır. Arap simyasının babası kabul edilen Cabir ibni Hayyam (776), ilaç tedavisini ilk uygulayanlardan biriydi. O döneme ait Arap ecza kitapları çoktu ve ilaçların coğrafi kökenlerini, yapılışını, uygulanış şekillerini ihtiva ediyordu.”

David W. Tschanz *“Modern Hastanenin İslâmi Kökenleri”* başlıklı makalesinin sonunda şöyle demiştir:

“İslâm tıbbının beşiği ve günümüz hastanelerinin prototipi olan bimaristanlar, orta çağ İslâm dünyasının sayısız bilimsel ve entelektüel başarıları arasında sayılmaktadır. Ancak tüm bu başarılar arasında sağlığın bozulmasında veya hastalığa maruz kaldığında bu başarıdan daha büyük anlam taşıyan hiçbir bilimsel miras yoktur.”

İşte İslâm'da sağlık hizmetleri böyleydi. İnsanları yüksek düzeyde bedensel ve (psikolojik) sağlık bakımı ve hizmetlerine erdirmişti. Bugünse kapitalist sistemde insanların başına gelen sağlık trajedilerinin boyutunu görmekteyiz.

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, bugün her yaşta dünyada 350 milyonu aşkın insan depresyondan mustarip. Her yıl 1 milyon kişi yani günlük 3000 kişi intihar ediyor. Sadece bu da değil, hastalıklardan ölenlerin, sağlık hizmetleri alamayanların ya da ilaç bulamayanların sayısı sınırsız. Bu nedenle insanlık, hiç olmadığı kadar İslâm'ın dönüşüne ihtiyaç duymaktadır. Çünkü İslâm insanlığı kapitalizmin sefaleti ve zulmünden kurtaracak, işlerin Allah korkusu ve rızası arzusuna göre yürütüldüğü bir sistemde yeniden insanın bedensel ve psikolojik konforunu sağlayacaktır.

Kitap, Allah'ın yardımıyla 27 Zilhicce 1443 - 26 Temmuz 2022 tarihinde tamamlandı.

[سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ] **“Allah’ım Seni tüm noksanlıklardan tenzih ederim. Sana hamd ederim, Sen’den mağfiret dilerim. Sana tövbe ederim.”** [Ahmed ve diğerleri rivayet etti.]

[سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ] **“Senin Rabbin; kudret ve şeref sahibi olan Rab, onların nitelendirdiği şeylerden uzaktır, yücedir. Rasullere selam olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.”** [Saffat Suresi 180-182]